

GOVERNEMENT CELEBES EN ONDERHOORICHEDEN.-

Afdeeling : L O E W O E .-

Onderafdeeling: P A L O P O .-

MEMORIE, van bestaarsopgave
betreffende de Onderafdeeling Palopo
van den aftredenden Controleur

Dr. L. Frank.

Bijlagen:

- I. Verzameling van Adatrechte-
lijke gegevens.
- Deel I, Sawahbouw.
- II. Verzameling van Adatrechte-
lijke gegevens.
- Deel II, Bestuur en Algemeen.
- III. Districtsgewijze kamponggegevens.
- IV. Register van Ongko's.-

INHOUDSOPGAVE.

Hoofdstuk I.

Grondgebied.

a. Grenzen	Bis. 1 - 2 .
b. Districtsindeling	" 2 - 3 .
1. Walenrang	" 3 - 4 .
2. Wara	" 4 - 5 .
3. Boea	" 5 - 7 .
4. Ponrang	" 7 - 9 .
5. Badjo	" 9 - 13 .
6. Soeli	" 13 - 14 .
7. Larompong	" 14 - 15 .
c. De Kampong	" 16 - 17 .
d. Wegen	" 17 .
I. Hoofdwegen	" 17 - 20 .
II. Binnenwegen	" 20 - 23 .
III. Paardenpaden	" 23 .
e. Voornaamste rivieren	" 23 .
Pareman	" 24 - 27 .
Anasangan	" 27 - 28 .
f. Eilanden	" 28 .
g. Bergen	" 28 - 29 .

Hoofdstuk II.

Godsdienst.

a. Algemeen overzicht	" 30 - 32 .
b. Mohammedanisme	" 32 - 36 .
c. Heidendom	" 37 - 38 .
d. Evangelisatie	" 39 - 43 .
e. Mijzondere bewegingen op gods- dienstig gebied	" 43 .
1. Tarekat Chalwatijah	" 45 - 48 .

b. <u>Voorkeurrecht van grond</u>	blz. 83.
1. van den aanstaanden ontginner.	" 83.
2. van den voormaligen ontginner.	" 83.
3. van den bezitter van buurground.	" 83.
4. overgang	" 83 - 84.
5. tenietgaan	" 84.
c. <u>Genotrecht van grond.</u>	" 84.
1. ontstaan	" 84.
2. overgang	" 84.
3. tenietgaan	" 84.
d. <u>Inlandsch bezitrecht van grond</u>	" 84 - 86.
e. Rechten op, bepaalde soorten grond en water	" 87.
1. op woonerven	" 87 - 88.
2. op begraafplaatsen en tempelgronden	" 88 - 89.
3. diverse andere rechten, ongo-rechten en machtsrechten van de adel	" 89 - 93.
f. <u>Pandrecht op grond en Inlandsche Hypotheek.</u>	" 93.
1. gewone grondverpanding	" 93 - 94.
2. verkoop met recht tot weder-inkoop	" 94.
3. inlandsche Hypotheek	" 94 - 95.
4. grondverpanding met recht op deebouw van den bezitter,	" 96.
g. <u>Het recht van deebouw.</u>	" 96.
1. erfelijk deebouw	" 96 - 97.
2. deebouw met afspraak	" 97.
3. deebouw zonder vaste afspraak	" 97 - 98.

Hoofdstuk VII.

Handel en Nijverheid.

	Bls. 99.
a. Scheepvaart	" 99.
1. K.P.M.dienst	" 99 - 100.
2. prauwenvaart	" 100 - 102.
b. Buitenlandsche Handel	" 102 - 107.
c. Binnenlandsche Handel	" 107 - 111.
d. Nijverheid	" 111.
e. Mijnbouw (goudexploitatie)	" 111 - 113.
f. Winning van boschproducten	" 113 - 114.
g. Houtexploitatie's en boschbescherming	" 114 - 115.
1. boschongko's	" 115 - 116.
2. boschreserve's	" 116 - 117.
3. Verordening op het branden	" 117.
4. Regeling ter voorkoming van uitroeiing der houtsoorten	" 117 - 118.

Hoofdstuk VIII.

Landbouw

	" 119.
A. <u>Sawahbouw</u>	" 119. -
a. Inleiding	" 119 - 120 .
b. De sawahbewerking van vóór onze komst	" 120 - 127.
c. De sawahbewerking van na onze komst	" 128 - 130.
d. Maatregelen om de sawahbouw te doen herleven en hun resultaten vóór 1933	" 130 - 133.
e. Maatregelen om de sawahbouw te doen herleven en hun resultaten 1933 - 1934	" 133 - 136.
f. Nieuwe phase in de maatregelen 1935	" 136 - 138.
g. Wat reeds gedaan en voorloopig bereikt werd	" 138 - 140.

h. Belemmeringen voor goeden sawahbouw	Bla. 140 - 151.
i. de sawahbouw in de bergstreken	" 151.
j. eindoordeel	" 151 - 152.
B. <u>Irrigatie</u>	" 152 - 156.
C. <u>Ornamentavelden</u>	" 156.
D. <u>Ladangbouw</u>	" 156 - 157.
a. Zwarte kedele	" 157 - 158.
E. <u>Tuinbouw en softteelt</u>	" 158 - 159.
F. <u>Landbouwconcessies</u>	" 159 - 160.

Hoofdstuk IX.

<u>Vesteelt.</u>	" 161.
a. globale taxatie	" 161.
b. voerverzorging en vesteelt	" 162 - 164.
c. veerlekten	" 164 - 168.
d. vleeschhygiëne	" 168 - 169.
e. Feldkrolijen en steelerijen	" 169.
f. Fluimgedierte	" 169.

Hoofdstuk X.

<u>Politie en Justitie.</u>	" 183.
a. Algemeen toestand van veiligheid voor personen en goederen	" 183 - 186.
b. Formatie en werking der Inheemsche Rechtbank	" 186 - 188.
c. Dobbelen en banengevechten	" 188 - 189

Hoofdstuk XII.

<u>Gevangeniszen.</u>	" 189.
a. inrichting van de gevangenis	" 189 - 190.

Hoofdstuk XIII.

<u>Finantieel en economisch beeld</u>	" 190.
a. Financiën	" 190 - 193.
b. Sima Assaparang Atoewong	" 193 - 195.

c. Soesoeng romanng	Blz. 195 - 196.
d. Slachtbelasting	" 196 - 198.
e. Opiumregie	" 198 - 199.
f. In- en Uitvoerrechten en Accijnzen	" 199.
g. Muntwezen	" 199 - 200.
Hoofdstuk XIV.	
<u>Inlandsch Onderwijs.</u>	" 201 - 204.
Hoofdstuk XV.	
<u>Passangrehans en Baroesa's</u>	" 205.
Hoofdstuk XVI.	
a. Straatverlichting	" 206.
b. Telefoon	" 206 - 207.
c. Weersgesteldheid	" 207 - 208.
d. Natuurverschijnselen	" 208.

HOOFDSTUK I.

GRONDGEBIED:

a. GRENZEN.

De onderafdeeling Falope - met de onderafdeelingen Makale-Rantepao, Masamba, Malili, en Kolaka het landschap Loewoe vormende - bestaat uit de landstreken (Staatsblad 1917 No. 249) Walemrang, Wara, Boea, Ponrang, Badjo, Soeli en Larompong en wordt begrensd door:

ten Noorden de onderafdeeling Masamba,

ten Oosten de Golf van Bone,

ten Zuiden de onderafdeelingen Wadjo en Rappang,

ten Westen de onderafdeelingen Enrekang en Makale-Rantepao.

Een nauwkeurige grensbepaling heeft - voor zoover mij bekend - niet plaats gehad, waardoor herhaaldelijk grens geschillen voorkomen; welke tot op heden nog niet werden opgelost. De voornaamste dezer onopgeloste grens-geschillen zijn:

- a. grens Larompong met onderafdeeling Wadjo (belangrijk geworden door de aan goede houtsoorten waardevolle bosschen).
- b. grens Boea met Rante-Boea van de onderafdeeling Makale-Rantepao (ontstaan doordat voor onze komst Rante-Boea bij Boea behoorde en de grens hier oude adatgroepeeringsen splitst).
- c. grens Walemrang met Sadang van de onderafdeeling Makale-Rantepao (evenals onder b. splitst

splijt de grens hier oude adatgroepeerin-
gen).

- d. grens Walenrang met Rongkong van de onder-
afdeeling Masamba (belangrijk geworden
door de damarbosschen in dit grensgebied).

b. DISTRICTSINDEELING.

De onderafdeeling Palopo bestaat uit
de landstreken (Staatsblad 1917 No. 249)
of districten (ambtelijk spraakgebruik):

1. Walenrang
2. Wara
3. Boea
4. Ponrang
5. Badjo
6. Soeli
7. Larompong.

Deze administratief bestuurlijke in-
deeling heeft als historische grondslag
de oude "hoogere eenheden", bij onze komst
aangetroffen.

Aantasting en omvorming van de door
ons aangetroffen "hoogere eenheden" heeft
op twee wijzen plaats gehad, en wel:

1. in den beginne door onbekendheid van de
juiste indeeling tijdens de eerste vast-
stelling, waardoor zoowel van Boea als
van Walenrang gebiedsdeelen werden afge-
nomen, en
2. later op grond van praktische overwe-
gingen, waardoor kleine eenheden bij
voornamere eenheden werden gevoegd.

Hoewel de aldus verkregen 7 "hoogere
eenheden

eenheden" (landstreken of wel districten) dus niet geheel overeenstemmen met de oude historische eenheden zijn hierin wel de voornaamste bewaard gebleven, door welke omstandigheid zij in de loop der jaren voldoende hecht zijn geworden om als basis te kunnen dienen bij eventueele instelling van adatgemeenschappen.

Beschouwen wij thans kort de inwendige bouw en gezagsdragers vroeger en nu van de huidige 7 "hoogere eenheden", gemakshalve verder door mij districten genoemd.

1. WALENRANG.

Walenrang, vroeger zoowel als thans staande onder een hoofd met de titel Palembang Walenrang, verloor bij onze eerste districtsindeeling zijn buitengebied en wel de landstreken Nanggala, Sadang, Baloesoe, Tondon, Tikala, Kesso^c, Dende, Piongan, Koera, Madandan en Pangala, terwijl slechts het kerngebied als district bleef bestaan. Dit kerngebied bestond uit drie berg-eenheden:

1. Tombang, onder de Pangoeloekada Tombang, thans alleen officieus nog bestaande;
2. Bolong, onder de Pangoeloekada Bolong, thans officieel nog bestaande, en bezoldigd fungeerend als onderdistrictshoofd;
3. Ilangbatoe, onder de Pangoeloekada Ilangbatoe ook wel Baba Oeroe genoemd;

allen weer bestaande uit lagere eenheden (de huidige kampongs) onder Tomakaka's. Voorts een zevental kust-eenheden (thans kampongs), die verder geen lagere eenheden meer bezaten en die ieder een eigen hoofd hadden (thans kampong-hoofd) met de titels van Matea en Paranata.

Als schakel tusschen de Palembang Walenrang en de hoofden der eenheden trad op de Ampoe Lembang Te Batoo, welke functionaris, kort na onze komst kwam te defungeeren en niet vervangen werd, waarschijnlijk ook, doordat het uitgestrekte buitengebied aan Walenrang onttrokken was.

2. WARA.

Wara thans staande onder een hoofd met den titel van Soelewatang, bijgestaan door een onderdistrictshoofd eveneens met den titel van Soelewatang (de Soelewatang I en de Soelewatang II) werd door ons gevoerd uit:

I. het kerngebied Loewoe, bestaande uit wat thans de kotta Palopo en omgeving is met het eiland Liboekang, waarvan de bevolking vroeger naar gelang van hun stand (kaste) stonden onder de hoofden der diverse standen (kasten) en het geheel namens de Datoe onder de Opoe Balirante.

II. de vroegere kroondomeinen Pongko en Bakka (thans samen de kampong Pongbaka vormen-de)

III. de vroegere landstreken Pompengan en Salobongko.

IV. de vroegere tot Boea behoorende daarvan afgenomen eenheden Peta, Mawa, Moerante, Songka, Latoepa (thans als kampongs voort levend).

3. BOEA.

Boea één van de "anak talloe" van Loewoe zoowel vroeger als thans staande onder een hoofd met de titel Madika Boea, verloor bij onze eerste districtsindeeling van zijn gebied en wel de onder 2 sub III genoemde eenheden aan Wara en Rante Boea, dat gevormd uit een deel van Maindo en van de Pitoempananian (twee eenheden ressorteerende onder Boea) tot een zelfstandige eenheid werd gemaakt en bij de onderafdeeling Rantepao werd gevoegd. Ondanks deze gebiedswijziging heeft Boea het krachtigst en zuiverst zijn inwendige bestuursinrichting en functionarissen bewaard; gedeeltelijk door ons erkend als onderdistrictshoofden, complexhoofden en kamponghoofden; gedeeltelijk door ons niet erkend, maar tot op heden inderdaad bestaande en fungerend.

Het gebied van Boea bestond uit:
I. het eigenlijke Boea, thans verdeeld in een 5 tal kampongs

II. de Tomakakaschappen Posi, Fana, Timoranda en Tameng (thans als kampongs voortlevend)

III. de Tomakakaschappen, Moengkadjang, Peta, Mawa, Latoepa, Moerante en Awa (thans bij Wara gevoegd).

IV. de Tongkonan anampcelona bestaande uit vier Parengeschappen:

- a. Pantilang onder de Issong Kaloea
- b. Maindo onder de Ariri Bessi
- c. Kanna onder de Simbang Kada
- d. Boloe onder de Balimbing Kaloea.

Ieder dezer Parengeschappen bestond uit: 15 deelen (Tongkonans ieder onder een Parange), in totaal dus 60 Tongkonans, zoo als de samenvattende naam aanduidt.

De 4 Pareng Lompo (hoofd-Parange) werden complex hoofden, de Tongkonans kampongs en afgerien van een deel van Maindo, dat bij Rante Boea gevoegd is en enkele samenvoegingen van kampongs bestaat de oude indeeling en de oude bestuursinrichting hier nog steeds.

V. de Pitoempenianian, bestaande uit 7 tongkonans, aan welks hoofd 2 Pareng's stonden getiteld:

- a. Issong Kaloea Pangioe
- b. Ariri Bessi Limbong

Uitgezonderd de tongkonan Pangioe werd de Pitoempenianian bij Rante Boea gevoegd.

Boea is thans verdeeld in 2 onderdistricten:

a. Beneden Boea, bestaande uit de deelen I en II.

b. Boven Boea, of ook Pantilang genoemd, bestaande uit deel IV en Pangioe van V.

De Madika Boea had en heeft (ten deele niet officieel) nog tot haar beschikking

- I. de Hadat Boea, bestaande uit
- a. Pabitjara Boea, thans onderdistricts-
hoofd van Beneden Boea.
 - b. Anregeeroe Tomagawe
 - c. Pagoentoerang
 - d. Ampoe Lembang Tobaroa.

II. De Tomagawe, of wel de Padice2 sampeolo
doea, zijnde een negental functionaris-
sen van adel, die voornamelijk de beve-
len aan de adel overbrengen, en voor de
juiste naleving van de adatverplichtin-
gen en ceremoniën zorgen; deze functi-
onarissen zijn:

1. Indo Malang 4 badjoe
2. Ambe Rice 1 badjoe
3. Ambe Paima 1 "
4. Ambe Sinala 1 "
5. Indo Ongan 1 "
6. Djennang Balipoe 1 "
7. Opoe Nenena Welle 1 "
8. Anregeeroe Tomagawe 1 "
9. Pagoentoerang 1 "

Zij staan onder de leiding van de
Anregeeroe Tomagawe.

III. Ampoe Lembang thans onderdistricts-
hoofd van Boven Boea, vroeger gezant en
zegelaar van de Madika voor de Tongko-
nan anampoelona en de Pitoempenian.

4. PONRANG.

Ponrang, thans staande onder een hoofd met
den titel van Madika Ponrang, bestaat uit
samenvoeging van Ponrang en Olang.

I. Ponrang, één van de "anak Tallce" van Loewoe onder de Madika Ponrang en bestaande uit:

a. eigenlijk Ponrang, rechtstreeks ressorterende onder de Madika en zijn Hadat, thans verdeeld in een 5-tal kampongs, waarvan de hoofden de ook thans (zij het niet erkend) nog bestaende Hadatsleden zijn.

b. Holing Lambang Liang, bestond uit een 6-tal tomakakaschappen; de Tomakaka van Malenggang was tevens het algemeen hoofd; thans zijn deze Tomakakaschappen (op enkele na, die wegens ontvolking niet meer bestaan) kampongs geworden; de tomakaka's kamponghoofden, die echter nog steeds de Tomakaka Malenggang als leider beschouwen.

c. Holing Lambung MaE, bestond uit een 6-tal tomakakaschappen; de Tomakaka van Boentoe Batoe was tevens het algemeen hoofd; thans zijn deze tomakakaschappen (op enkele na, die wegens ontvolking niet meer bestaan) kampong geworden; de Tomakaka's kamponghoofden, die echter nog steeds de Tomakaka Boentoe Batoe als leider beschouwen.

De Madika Boea werd en wordt thans (hoewel niet erkend) nog bijgestaan door de Hadat van Ponrang bestaande uit:

1. de Matanggi

= 9 =

2. de Pabitjara
3. de Tomatoa Poeawang
4. de Nene Tanda.

II. Olang, dat vroeger stond onder een hoofd met den titel van Palembang, werd in 1910 toen de Madika Ponrang tevens Palembang Olang was, wegens zijn onbelangrijkheid als zelfstandig district bij Ponrang gevoegd, doch heeft ook thans als afzonderlijk complex nog een eigen leven, waar de Hadat van Ponrang zich ^{niet} kan mengen.

Vroeger werd de Palembang Olang in zyn bestuur bijgestaan door twee Hadatsleden 1. de Djennang Olang en 2. de Matoa Olang, welke beiden nóg bestaan de Djennang Olang als Complexhoofd tevens kamponghoofd van Olang en de Matoa als zijn helper. Verder is Olang thans verdeeld in de kampongs Olang Lanipa, Polosaloe, Bassiang, Polotondok en Pangadjarang.

5. BADJO.

Badjo, staande onder een hoofd met den titel van Sanggaria Badjo, werd geleidelijk door ons opgebouwd door de minderbelangrijke landstreken Tjilalang, Koeroesocemanga, Senga in 1910 en Lamoenre, Balo2 en Djamboe reeds tevoren bij het belangrijker Wancewana to ri SanggariE of Badjo te voegen. De organisatie en omvang dezer samenstellende deelen was als volgt:

I. Badjo, ook geheeten Wancewana to ri SanggariE stond onder een hoofd met den titel

van Sanggeria, bijgestaan door een Hadat van drie leden: de Mintjara Badjo en twee Tomakaka's en bestond uit:

a. Eigenlijk Badjo, direct onder de Sanggeria en zijn Hadat thans voortbestaande onder de Mendjara Badjo als kampong.

b. een twaalftal palli's onder hoofden met de titels van Madika, Tomakaka en Palembang welke thans als kampongs voortbestaan (OelceSaloe als complex).

Het typische geval doet zich thans voor, dat thans de Mendjara Badjo en de hoofden van de onder b. genoemde kampongs (die allen hun oude titels voeren) een nieuwe Hadat van 13 leden vormen voor het vereenigde Badjo en als zoodanig door het geheel worden erkend (niet door ons).

II. Tjilalang vroeger domein van de Datoe werd namens dezen bestuurd door een Djennang, hierin bijgestaan door een Hadat van 4 leden.

1. Matanggi Tabbodja.
2. Matanggi Tjabbeng Tikka.
3. Matanggi Toeina.
4. Matanggi Bahe (vrouwelijk Matanggi)

terwijl aan het Hoofd van de bijbehorende ondergeschikte eenheid Patedong, waarvan de bevolking grootendeels uit slaven bestond, een Matoa stond.

Ook thans leidt Tjilalang als complex van de twee kampongs Tjilalang en Patedong een zelfstandig bestaan.

De Djennang is nevens complexhoofd kamponghoofd van Tjilalang en de Matoa is kamponghoofd van Fatedong; de volledige Hadat bestaat nog.

Tjilalang is een van de lastigste kampongs met zijn trotsche licht ontvlambare en zich moeilijk onder gezag voegende adelijke bevolking, die tot op heden aan oude traditie en gewoonten blijft hangen.

III. Koeroesoemanga, vroeger domein van de Datoe werd namens dezen bestuurd door een Djennang, bijgestaan door een Matanggi en bestond uit:

- a. Koeroesoemanga rechtstreeks onder de Djennang, dat thans als kampong geheel in Badjo is opgegaan, terwijl de Djennang kamponghoofd is.
- b. Een zestal Parengeschappen, waarvan de Pareng Rante Balla primus inter pares was en die thans samen met het bovengenoemde onder het oude Badjo ressorteerende Oloe Salce zijn samengevoegd tot het tot Badjo behoerende onderdistrict Rante Balla met de Pareng Rante Balla als onder districtshoofd.

De van ouds bestaande wrijving tusschen het complex Oloe Salce (overwegend Mohammedaan) en de rest van het onderdistrict Rante Balla, is bezig te verdwijnen door de recente benoeming van Tjampawa tot Madika van Oloe Salce, daar dezen van moederszijde als kleinzoon van de overleden

Madika en van vaderszijde als zoon van de vorige Pareng Rante Balla en als neef van de huidige Pareng Rante Balla de vroegere kleaf overbrugd.

IV. Senga, vroeger door de Datoe als domein geschenken aan Patimasari Daeng Ri Soeki, werd door desen bestaard onder de titel Opoe Senga, bestond uit de eenheden Tadete, Rada en Belopa.

Het grondgebied van deze drie eenheden stond onder het gezag van de Opoe Senga evenals de bevolking van Tadete, doch de bevolking van Rada en Belopa stond onder het gezag van de Tomakaka Tampoemea en dezen onder Badjo.

Thans bestaat Senga officieel niet meer, ook niet als complex, en zijn Tadete Rada (thans Tampoemea geheeten) en Belopa kampongs van het district Badjo, doch in werkelijkheid bestaat de Opoe Senga nog wel en berust het adatgezag plaatselijk als van ouds bij haar en haar vroegere nog bestaande Hadat, en wordt er b.v. geen kamponghoofd verkiezing van een deser drie kampongs gehouden of zij zit op een eereplaats curingd door haar Hadat en ieder kiest de Candidaat die zij aanwijst. Moelijkheden geeft dit niet, integendeel, zij erkent ten volle de Sanggaria Badjo als districtshoofd en stelt haar adatgezag in diens dienst.

V. Lamoenre, stond vroeger onder een hoofd

met den titel van Aroe Lamoenre, namens wien de Mandjara Lamoenre het bestuur voerde. Thans is Lamoenre onder de Mandjara een kampong van Badjo.

VI. Balo-Balo, stond vroeger onder een hoofd met den titel van Radjeng, bijgestaan door een Paramata. Thans is Balo in eenige kampongs verdeeld, die onder Badjo staan en bestaat Balo als geheel ook niet meer als complex. Ondanks dit bestaat er (door ons niet erkend) nog wel een Opo Radjeng die met haar Paramata adatgezag bezit in haar oude gebied.

VII. Djamboe, was vroeger domein van de Opo Tjenning (de troonopvolger van de Datoe) en werd namens dezen bestuurd door een Mentjara. Thans is Djamboe onder zijn Mentjara een kampong van Badjo.

Badjo vormt ondanks zijn vele samenstellende deelen een organisch geheel (slechts de mentaliteit van Tjilalangs bevolking geeft soms moeilijkheden, niet het behooren tot Badjo), hetgeen voortspuit uit de ook vooreen door Badjo ingenomen vooraanstaande positie, voortvloeiend uit zijn groeter en voornamer zijn en uit het feit, dat Badjo in de overige landstroken door tolrechten hier, doorvoerrechten daar en appèlrechtspraak elders reeds een zekere supprematie uitoefende.

titel van Palembang Soeli is gevormd door de samenvoeging der Bonische enclaves Malela, en Tjakeawo, de landstreken Tjimpoe en Siapa en van het vroeger bij Larompong horende Kombong bij het belangrijker Soeli.

Ook thans bestaan in deze samenvoegende deelen nog de oude adatgezagsdragers en openbaart zich van tijd tot tijd de neiging het gezag van de Palembang Soeli te weerstreven. Vooral Tjimpoe moet in dit opzicht steeds in het oog worden gehouden.

7. L A R O M P O N G .

Larompong, staande als van ouds onder een hoofd met den titel van Aroeng Larompong, heeft slechts één lagere eenheid van zijn vroeger gebied verloren en wel Kombong, en is verder intact gebleven. Het bestond en bestaat thans gewijzigd als hieronder vermeld nog uit:

I. eigenlijk Larompong verdeeld in:

a. Larompong, direct staande onder de Aroeng Larompong met zijn Hadat van 3 leden:

1. de Mintjara Larompong
2. de Pabitjara Larompong
3. de Matowa Larompong.

Deze Hadat bestaat (niet erkend) thans nog, terwijl de Pabitjara kamponghoofd van Larompong is geworden.

b. Komba onder een Tomakaka en zijn kleine Hadat. Thans is dit gebied verdeeld in 5 kampongs, terwijl de Tomakaka hoofd

= 15 =

van een der kampongs Komba is.

Evenwel wordt zijn adatgezag ook in de andere 4 kampongs nog erkend.

c. Loemaring, onder een Tomakaka en zijn kleine Hadat. Thans is dit gebied verdeeld in 4 kampongs, terwijl de Tomakaka hoofd van een der kampongs Loemaring is. Evenwel wordt zijn adatgezag ook in de andere 3 kampongs nog erkend.

II. Rante Beloe, staande onder de Tomakaka Rante Beloe, die in de zelfde verhouding tot de Arceng Larompong stond als de Madika's Boea en Ponrang tot de Datoe. Dit gebied omvatte 7 Tomakakaschappen. Thans bestaat Rante Beloe niet meer en zijn de 7 Tomakakaschappen kampongs geworden, hoewel de Tomakaka Rante Beloe met zijn Tomakaka's nog wel bestaan (sommigen zijn kamponghoofd) en adatgezag uitoefenen.

III. Boentoe Barana, staande onder de Tomakaka Boentoe Barana, die in de zelfde verhouding tot de Arceng stond als de Tomakaka Rante Beloe. Dit gebied omvatte 8 Tomakakaschappen en 1 madikaschap. Thans bestaat Boentoe Barana niet meer en zijn de 8 Tomakakaschappen en het Madikaschap kampongs geworden, terwijl een der Tomakakaschappen "Kombong" bij Soeli gevoegd is. De Tomakaka Boentoe Barana bestaat nog evenals zijn Tomakaka's en Madika, waarvan sommigen tevens kamponghoofd zijn en oefenen nog steeds adatgezag uit.

C. DE KAMPONG.

De laagste eenheid werd bij onze komst kampong gedoopt en ontving als hoofd een kamponghoofd, zooals ook elders te doen gebruikelijk was.

Dit kamponghoofd, in de wandeling, "kapala" geheeten, is de plaatselijke uitvoerder der overheid maatregelen, zorgt voor de inning der belasting, zorgt voor het uitkomen der heerediensten, is de bevelenoverbrenger van de overheid, de handhaver van het overheidsgezag in de kampong, kortom de zetbaas van het centrale gezag.

Tevens wordt hij geacht te zijn het volkshoofd bij uitnemendheid en de verzorger der bevolkingsbelangen van de gemeenschap aan het hoofd waarvan hij staat.

Steeds, maar vooral in deze tijden, komt de tweede functie in het gedrang door de eerste.

Afgezien van uitzonderingen (splittingen van lagere eenheden tot meerdere kampongs; samenvoegingen) valt over het algemeen de oude laagste eenheid samen met de huidige kampong.

Deze eenheden bezaten allen een eigen inwendig bestuur, dat door ons nu het best betiteld kan worden met kampongbestuur.

Over het algemeen bestaat dit kampongbestuur ook thans nog, zij het ook,

door onze negatie en onze bestuurlijke maatregelen, in het gedrang gekomen en niet altijd meer volledig en krachtig.

Dikwijls, niet altijd, valt thans de functie van kamponghoofd samen met de oude functie van hoofd van dit kampong bestuur.

Onder de bijlage kamponggegevens werd hiervan onder adatfunctionarissen aantekening gehouden.

d. WEGEN.

1. HOOPDWEGEN.

Er zijn drie hoofdwegen: 1. Palopo - grens Wadjo, 2. Palopo- grens Rantepao en 3. Palopo- grens Masamba.

1. de weg Palopo-grens Wadjo is een IVde klasse weg, lang 90½ KM, in de droge tijd goed, in de regentijd op enkele plaatsen tijdelijk slecht en wel daar waar geen verharding in de weg zit. De voornaamste van deze onverharde plaatsen zijn Kariako - Penrang, Olang - Patedong, Tjimpoë - Soeli - Larompong - Sampano (vooral bij Keppe). De langdurige regentijd, de hoge waterstand (dikwijls tot aan weghoogte) en herhaalde bandjirs, die het wegdek mede voeren, maken deze wegstukken niet bestand tegen vrachtauto verkeer, en maken de wegherstelling gedurende deze tijd zeer moeilijk indien te voren niet voldoende verhardingsmateriaal verzameld is. Kortom vereischt het hevigste van de regentijd

meerdere

meerdere heerendiensten, terwijl juist dan de sawah's bewerkt en beplant worden en daardoor slechts matige heerendiensten gevorderd kunnen worden. Het is daarom een eerste vereischte om in de droge tijd op al deze plaatsen voldoende materiaal te verzamelen, waardoor de herstelwerkzaamheden gedurende de regentijd ook met minder menschen voldoende kunnen worden terhand genomen.

De bruggen in dit wegvak zijn goed en op enkelen na permanent of semi-permanent. Op vele plaatsen werd het wegdek verbreed; hiermede wordt nog doorgegaan. Afzonderlijke vermelding verdient het Pareman-vraagstuk, dat onder voornaamste rivieren zal worden behandeld.

2. de weg Palopo - grens Rantepao is een IIIde klasse weg, 33 K.M. lang, is goed doch moet in de regentijd steeds gecontroleerd worden op kleinere en grotere aardschuivingen, waar vooral het goed functioneeren van de goten voor deze bergweg van zoo groot belang is. Vanaf KM 14 geschiedt het onderhoud door heerendienstplichtigen van Rantepao, aangezien in dit gedeelte van de onderafdeeling Palopo niet genoeg heerendienstplichtigen beschikbaar zijn.
3. de weg Palopo - grens Masamba is een Vde klasse weg, 25 KM lang, is goed, uitgezonderd enkele in de regentijd onvoldoende

verharde stukken tusschen KM 16 en 18 en bij Makawa. De bruggen zijn goed en op enkele na permanent of semi-permanent. Nog steeds is in uitvoering het werk: opheuging weggedeelte Salo Batang.

5. Onderhoud en verbetering dezer hoofd-wegen berusten geheel bij den Landschaps-technischen dienst. De hiervoor noodige heerendiensten worden door het Bestuur geleverd. Een nauw contact en innige samenwerking tusschen Bestuur en technischen dienst is een hoofdvereischte.

De voornaamste grindvindplaatsen langs deze wegen zijn: Laloa rivier, Salo Pao, Larompong rivier, Eoca rivier, Amasangan rivier, Palopo rivier, Salo Lemasi, Salo Makawa en Salo Tandoeng.

Door de verre afstanden en de in verhouding der weg-lengte geringe heerendienst-plichtigen moet dikwijls grind per vrachtauto van de vindplaats naar de plaats van gebruik vervoerd worden. Een langs den weg Palopo - Rante Pao (\pm KM 9) zich bevindende groote steenbreker heeft weinig nut, aangesien vervoer van steenslag over grooter afstand te kostbaar wordt. Aanbeveling verdient het een of meer kleine zich verplaatsende steenbrekers aan te schaffen.

De voornaamste wegverbeteringen voor de naaste toekomst zijn:

1. geleidelijke verharding van de onverharde weggedeelten.

weggedeelten, in Soeli en Larompong, gepaard gaande met ophooging van de weggedeelten bij Soeli en Sampano met behoorlijke waterdoorlaten.

2. geleidelijke verharding Olang-Patedong.
3. geleidelijke verharding met betere waterafvoer weggedeelte Makawa.
4. Spoedig middels kransdijks de Lamassirivier tegengaan in haar poging ten Zuiden van den brug door de weg een nieuwe bedding te vormen.

II. BINNENWEGEN.

In overeenstemming met de langgerekte smalle vorm van de onderafdeeling is het aantal auto wegen buiten de reeds genoemde hoofdwegen gering.

De voornaamste dezer binnenwegen

zijn:

1. de weg Tjilalang - Badjo - Tjimpoe - lang 22 KM en gaande door de vruchtbare en dichtbevolkte sawah-vlakte van Badjo is van groot belang. Deze onverharde weg verdert ten gevolge van de lage ligging van vele gedeelten, de vele doorlaten der sawahleidingen en het herhaaldelijk passeeren van de vele bij de sawahbouw gebruikte karbouwen, veel onderhoud. In 1934 werden de bruggen in het gedeelte Tjilalang - Badjo (9 KM) vernieuwd, terwijl thans het hout op maat pasklaar gereed ligt voor de vernieuwing van alle bruggen in het gedeelte Tjimpoe-Badjo. Dit geschiedt onder leiding

van de timmerman La Tang, die hiertoe nog de hulp van enkele timmerlieden krijgt die op dagloon varieerend tusschen 20 en 35 cent werken en verder heerendienstplichtigen.

2. de weg Badjo - Bonelemo, lang 12 KM en vandaar als paardenpad de verbinding met Rante Balla en de belangrijke koffie- en damarstreek van Oeloe Saloe en Tiboesseng vormt.

Het is jammer dat deze weg (vrij laag gelegen hier en daar) langs de Tjimpos rivier loopt, die met haar hevige Bandjirs en voortdurend wisselende bedding een doorlopende bedreiging vormt.

In 1925 vernielde een geweldige bandjir heele gedeelten van deze weg; na herstel en gedeeltelijke omlegging door mijn voorganger, vernielde in begin 1934 wederom een hevige bandjir de geheele weg, tevens alle bruggen en werden enkele weggedeelten rivierbedding. Thans is de weg weer hersteld en tot Bone Lemo per auto bereikbaar, waarbij 40 nieuwe bruggen en \pm 4 KM nieuwe weg werden gemaakt. De verbetering van enkele nog slechte stukken moet geschieden, zoodra de planttijd eind Augustus geheel is afgelopen.

Aanbeveling verdient het de technischen dienst te vragen een opnemer ter beschikking te stellen om van Bone Lemo een trace uit te zetten naar Rante Balla.

Volgens mijn meening zal met eenige omleggingen groote gedeelten van het bestaande paarden pad gebruikt kunnen worden.

3. de weg Boea - Sapan, lang \pm 9 KM; de weg werd reeds 3 KM verder berijdbaar gemaakt, welk laatste gedeelte echter thans door het bij een bandjir wegslaan van een brug tijdelijk niet berijdbaar is. Het hout voor de nieuwe brug is reeds gekapt en wordt zoodra de oogst in Pantilang geëindigd is (in September) vervoerd.

Tijdens mijn voorganger schijnt het tracé opgemeten en uitgezet te zijn tot Barana, met behulp van een door den Landschapstechnischen dienst ter beschikking gestelden opnemer. Ondanks nauwkeurig onderzoek heb ik in mijn archief geen opnamekaarten of andere gegevens kunnen vinden, terwijl ook de Landschapstechnischen dienst mij geen inlichtingen kan verstrekken.

Hoewel doortrekking van deze weg naar Barana en later naar Pantilang zeer zeker mogelijk is, acht ik het terrein moeilijk voor aanleg en moeilijk voor later onderhoud, zoodat alvorens deze weg, die ik van groot belang acht, door te trekken, goede opname en berekening noodig zijn.

4. de wegen naar Danggang, Balambang, Latoe-pa en enkele andere zijn slechts van gering plaatselijk belang.

III. Paardenpaden.

Het bergland van de onderafdeeling wordt doorkruist door paardenpaden, waarvan de voornaamste zijn:

- a. Bone Lemo - Rante Balla (15½ KM) met een aftakking naar Tiboesan (23½ KM)
- b. Rante Balla - Celoe Saloe - Tiboesan (2¼ KM)
- c. Rante Balla - Lemo Batoe (27 KM) - Pantilang 25 KM - Barana (13 KM) - Sapan (15 KM).
- d. Pantilang - Saloe Limboeng (6 KM) - Latoepa (20 KM).
- e. Batoe Sitandoeek - Geroe (10 KM) - Sampeng (15 KM) - Lewandi (8 KM).

E. VOORNAAMSTE RIVIEREN.

De voornaamste rivieren van Noord naar Zuid zijn: de Salo Makawa, Salo Lamasi, Salo Batang, Salo, Palopo, Salo Amasangan, Salo Songka, Salo Eoes, Salo Pareman, Salo Tjimpe, (of Salo Badjo), Salo Soeli, Salo Larompong, Salo Sempano, Salo Pao.

Door de geringe afstand tusschen de bergen en de zee zijn deze rivieren berucht om hun bandjirs en overstromingen, waardoor het verkeer soms wordt gestremd en het wegonderhoud zwaar wordt.

Zelfs nietige rivieren, die vrijwel steeds droog liggen, geven veel last door hun herhaalde bandjirs, b.v. de Salo Balam-dai, en vereischen grootere en steviger bruggen, dan zij op het eerste gezicht doen vermoeden.

P A R E M A N.

De meest beruchte dezer rivieren is wel de Salo Pareman, de deltalooop van de rivier, die in zijn bovenloop, Salo Noling heet en waarvan vroeger de DjennemaEdja de voornaamste deltalooop was. Door vorming van grint- en sandbanken en instorting van zijn aftakking der Salo Noling werd de hoofdstroom van de Salo Noling verlegd naar de Salo Pareman, ongeveer $\frac{1}{4}$ KM van Falopo. De bedding van de oude DjennemaEdja ligt thans geheel droog zoodat de oude brug in 1930 werd vervangen door een dubbele duiker, die voldoende is als doorlaat voor regenwater.

De Salo Pareman is een echte deltalooop en wijzigt telkens haar loop in de door haar gevormde en zich verder opbouwende delta, die waar de weg Falopo-grens Wadjo daar doorheen loopt, reeds ± 4 KM breed is en die zich naar zee toe nog verder verbreedt.

Eigenlijk kan niet meer gesproken worden van de zich telkens wijzigende loop der Pareman, het zijn ontelbare zich telkens wisselende loopen die haar door de delta voeren; en die bij hoogen waterstand de geheele delta inundeeren en bij lagen waterstand slechts weinig droge plekken overlaten.

En de kracht waarmede het water zich door deze vele loopen zich een weg baant is dan weer grooter in deze dan weer in

gene. van de 1921 de 2 3 ophooging van

Herhaaldelijk vernielden groote bandjirs der Pareman de weg die van KM 42-46 door haar delta loopt.

• Een kort overzicht van de voornaamste punten in de Pareman - historie moge hier volgen.

Begin 1929 vernielden groote bandjirs het weggedeelte KM 42-45 (grondig) en was de weg maandenlang onbegaanbaar. Besloten werd ingrijpende maatregelen te nemen tēinde dergelijke stagnaties in den verfolge te voorkomen; dese waren:

- a. Een belangrijke som werd op de begroo-ting gebracht, terwijl talrijke heeren-
diensten beschikbaar werden gesteld om een aanvang te maken met een 2 meter
hooge ophooging van dit weggedeelte,
die in 1931 gereed kwam, nadat vele malen de reeds bereikte resultaten door ge-
weldige bandjirs weer gedeeltelijk waren te niet gedaan.
- b. Getracht werd het water te dwingen
zijn weg onder de bestaande ijzeren
brug te nemen, weshalve alle andere
openingen in dit 3 KM lange weggedeelte
(9 ponten en bruggen) werden dicht ge-
maakt.
- c. Ten einde snelle afvloeiing van het
water te bevorderen werd in 1930 een
tweede spanning aan de ijzeren brug toe-
gevoegd.

d. En toen in 1931 de 2 M ophooging onvoldoende bleek te zijn werd nog een + 1 M hooge keerdijk op de wegstant opgericht.

e. later werden tegen de wegstant kribben aangelegd ter bevordering van de aanslibbing.

De resultaten beantwoordden niet aan de gekoesterde verwachtingen.

a. Na de dichtmaking van alle andere openingen in de weg vormde zich westelijk van de weg een vele KM2 groote permanente plas, die het bosch en de klapper-tuinen daar deed afsterven en waardoor een gedeelte van de kampongs Tjilalang en Patedong moest worden ont-ruid.

b. Doorbraken en ernstige wegbeschadiging in de regentijd bleven aan de orde van de dag, in het bijzonder op de plaatsen van de vroegere openingen.

Medio 1933, had wederom een ernstige doorbraak plaats, die ondanks alle daaraan besteede moeite gedurende de regentijd niet kon worden gedempt, zoodat eerst een pont en later een tijdelijke houten brug werd gemaakt.

Toen in 1934 weder een doorbraak plaats had werd een tweede tijdelijke houten brug gemaakt en daarna vrijwillig een derde brug voor nog een doorlaat.

Nadat in 1934 door den Landschaps tech-ni-ciën

nischen dienst een tracé voor wegoplegging was uitgezet en een raming van de kosten en heerendiensten gemaakt, stelde de Gouverneur een Commissie aan om na te gaan of een goedkoopere oplossing kon worden gevonden.

Ingevolge advies van deze Commissie werd o.m. besloten: a. de dam te verbreden en te verhoogden dusdanig dat zij over 5 jaren gereed is en dan eventueel als nieuw wegdek zal kunnen dienen; b. dat meerdere doorlaten zullen worden gemaakt en deze, evenals de reeds bestaande, semi-permanente bruggen zullen krijgen. De werkzaamheden zijn thans in vollen gang.

Hoewel eerst over jaren beoordeeld kan worden of deze nieuwe werkwijze de juiste is, kan ik niet nalaten er op te wijzen, dat sinds de drie doorlaten er zijn, het water gedurende de afgelopen regentijd bij iedere bandjir en hoogen waterstand vlug kan afvloeien en er geen doorbraak of weg beschadiging heeft plaats gevonden, zoodat dit weggedeelte in de afgelopen regen- en bandjirperiode niet één dag voor het verkeer behoefde te worden gesloten.

AMASANGAN.

Van de overige rivieren wil ik nog kort vermelden de Salo Amasangan, die aan de Zuidzijde door de hoofdplaats Falopo loopt en vrijwel bij iedere zware regenbui een deel

deel der hoofdplaats overstroemde. Door het graven van een geul en legging van kribben werd een vroegere aftakking naar de Songkarivier hersteld zoodat het afgeelopen regenseizoen reeds beduidend minder last werd ondervonden.

Deze kribben moeten nog permanent worden gemaakt, zoodra geen bandjirs meer te verwachten zijn. Hiertoe werd door mij draad ingekocht en aan den Architect reeds ter beschikking gesteld, die het werk volgens reeds gemaakt project zal uitvoeren met behulp van heerendiensten.

F. EILANDEN.

Tot de onderafdeeling Falopo behoort slechts een eiland en wel het bij Wara behoorende voor de hoofdplaats liggende eiland, geheeten Liboekang (het eiland). De bevolking van dit eiland, dat vroeger tot het kerngebied van Loewoe behoorde, bestaat geheel uit visschers. Drinkwater moeten zij van de vaste wal halen.

G. BERGEN.

De voornaamste bergen behooren tot het in het Westen van de onderafdeeling zich uitstreckende Latimodjong-gebergte waarover de grens met de onderafdeelingen Berekang en Makale-Rantepac loopt. De voornaamste toppen hier zijn: Rante Mario, Boentoe Palaka, Rante Kambolang, Boentoe Sinadji.

Bij de hoofdplaats Falopo bevindt sich

zich de ± 1900 M hooge Boentoe Poeang,
om welke uitloopers zich de weg naar Ran-
tepac slingert.

2. ALGEMEEN OVBERSICHT.

In het Noorden (in Walenrang) zijn
de voornaamste toppen de Boentoe Kandora
en de Boentoe Fongko.

De bevolking van de
omgeving is "indonesische" bevolking,
die langzaam maar gestaag van de kust
uit naar het binnenland verder voort-
schrijft.

Hierbij heeft zich sinds de laatste
tweintig jaren de zending gevoegd, die het
bestaande indonesische taal best doet
het nog indonesische taal der bevolking te
vervangen en in plaats de plaats voor te zijn.

Dit alles doet denken aan verouderd
bij voornamelijk indonesische de wijzing
de indonesische taal door gesproken in
andere tonge te zijn. Zelfs vinder,
hoewel van doorlopende propaganda en in-
genialisatie in deze richting nog niet ge-
groeid kan worden.

Van den anderen kant staan de heide-
ren zelf, die daar, waar zij in stevig
indonesisch adverteerend leven, van indone-
sische taal noch van indonesische taal moeten
houden en zich onder hun indonesische
taal stellen.

Het talke spanningen verduikt is be-
grijpelijk, doch dat het van onbe-
dogen aard, onder de indonesische partij
zich de partij der volksoverheersers kan

HOOFDSTUK II.

G O D S D I E N S T .

a. ALGEMEEN OVERZICHT. Inzake godsdienst is de onderafdeeling Falopo zeer interessant door de nog in volle werking zijnde Islamitische van de oorspronkelijk "heidensche" bevolking, die langzaam maar gestadig van de kust uit naar het binnenland verder voortschrijdt.

*hier?
de beweging?*

land? Islamitisch?

Hierbij heeft zich sinds de laatste twintig jaren de zending gevoegd, die met toenemende intensiviteit haar best doet het nog heidensche deel der bevolking te kerstenen en hierin de Islam voor te zijn.

Deze actie wekt reactie en verwekt bij vooraanstaande Mohammedanen de neiging de islamitiseering door propaganda in sneller tempo te doen plaats vinden, hoewel van doelbewuste propaganda en organisatie in deze richting nog niet gesproken kan worden.

Aan den anderen kant staan de heidenen zelf, die daar, waar zij in stevig heidensch adatverband leven, van islamitiseering noch van kerstening iets moeten hebben en zich onder hun adatvoorgangers schrap stellen.

Dat zulks spanningen verwekt is begrijpelijk, doch deze blijven van onschuldigen aard, zochng de betrokken partijen binnen de perken der welvoegelijkheid hun

propaganda verrichten.

Het bestuur heeft in dezen de taak waakzaam en objectief toe te zien en, hoewel zich niet mengend in godsdienst zaken, er voor te zorgen, dat geen der partijen aanleiding geeft door ongepast optreden de normale spanningen te vergrooten.

In het algemeen gesproken kan men zeggen, dat de kustvlakte reeds geheel geïslamitiseerd is en de bergstreken nog heidensch zijn.

Evenwel in dier voege, dat in de kustvlakte tot aan de zee toe vrijwel nog overal restanten van heidensche groepen (en soms belangrijke) zijn, terwijl in de bergstreken reeds groote groepen geïslamitiseerd zijn en verder reeds op vele plaatsen meerdere personen tot de Islam en enkele tot het Christendom zijn overgegaan.

Van de \pm 100.000 inwoners zijn \pm 75% Mohamedaan, \pm 25% Heiden en is ruim $2\frac{1}{2}$ % Christen.

Van de 225 bestaande kampongs zijn 22 kampongs nog geheel heidensch (uitgezonderd enkele Christenen), zijn 49 kampongs reeds geheel Mohamedaan en wonen in 154 kampongs zoowel Mohamedanen als heidenen zij het dan ook, dat in sommige kampongs een van beide godsdiensten sterk in de meerderheid is.

Onderstaand overzicht geeft globaal in procenten aan de sterkte der drie groepen districtsgevijs:

District en Onderdistrict	In % van de bevolking		
	Mohammedanen	Christenen	Heiden
Walenrang	55%	0.15%	45%
Wara	88%	4.-%	8%
Boea	86%	0.25%	14%
Pantilang	2%	8.-%	90%
Ponrang	85%	-.-	15%
Badjo	94%	1.75%	4.25%
Rante Balla	57%	5.-%	38%
Soeli	79%	0.12%	21%
Larompong	97%	0.14%	5%

b. MOHAMMEDANISME.

Wij zagen reeds onder het algemeen overzicht, dat $\pm 73\%$ van de bevolking Mohammedaan is, welke berekening door mij na persoonlijk onderzoek, tijdens de registratie voor 1934 en daarna tot op heden gecontroleerd werd verkregen.

Waar mijn voorganger eind 1932 in zijn memorie vermeldt, dat $\pm 55\%$ van de bevolking Mohammedaan is, bestaat de mogelijkheid, dat de Islamitiseering de laatste jaren in snel tempo groote vorderingen heeft gemaakt; vooral wanneer, zoals ik veronderstel mijn voorganger zijn gegevens heeft gebaseerd op de laatste volketelling.

telling. Hoe zulke ook zij, allerwegen viel mij op het groote aantal personen, dat voorheen heiden thans sinds enkele jaren Mohammedaan is. Slechts in Pantilang, waar een krachtig adatverband bestaat en de overgang tot de Islam of tot het Christendom in sekeren zin uitbreiding uit dit adatverband beteekend, wist het heidendom tot op heden vrij goed stand te houden.

Evenwel heeft ook hier de Islam reeds belijders gekregen (2% van de bevolking) en ik vermoed, dat zij in de naaste toekomst meer en vlugger aanhangers zal winnen naarmate het adatverband zijn kracht verliest door de voortschrijdende kerstening.

De Mohammedanen dezer onderafdeeling vind ik niet minder goed geloovig Mohammedaansch, dan elders en bijwijlen fanatiek in hun geloofsgevoelens.

Hiermede slechts in schijnbare tegenpraak is, dat vele geloofsuitingen, opvattingen en gebruiken de indruk kunnen vestigen - en ook inderdaad bij velen hebben gevestigd -, dat zij geen goede Mohammedanen zijn en het meer op een accoordje gocien met de godsdienstplichten. Inderdaad heerscht het bijgeloof onder hen nog bijna even sterk als onder de heidenen en bij feestelijkheden en andere plechtigheden wordt een mengsel van Mohammedaansch en heidensch ritueel toegepast.

past, waarbij niet zelden dit laatste de overhand heeft. En zulks niet alleen in de lagere en minst ontwikkelde kringen; ook in de hogere kringen en bij het Zelfbestuur zijn de feestelijkheden doordrenkt van oud heidensehe gebruiken en zonder gewetensbezwaar neemt daaraan ook het moskeepersoneel deel.

Evenwel behooren deze verschijnselen opgevat te worden voort te vloeien uit het aanpassings- en absorptie-^{ver-}moegen van de Islam, ~~die~~ ^{welke} tolereert, dat van oude gevestigde geloofs en adatbegrippen en de uitingen daarvan behouden blijven, mits de Mohamedaansche geloofsbelijdenis aanvaard wordt.

Waar wij hier tevens nog verkeerden in een overgangstoestand, in een steeds verdere Islamitiseering van de bevolking, waar - bij een groot deel der menschen zelf van heiden moslem werd, dan wel de ouders of grootouders van heiden moslem werden is het begrijpelijk, dat oude heidensehe gebruiken en gedachten in meerdere mate aanwezig zijn, dan elders, terwijl voorts betrekkelijk nog maar weinig personen in godsdienstzaken goed onderlegd zijn.

Evenwel, waar het op aankomt, is dat ook hier de Mohamme^daan zich van zijn godsdienst bewust is, er naar streeft zijn godsdienst zoo goed mogelijk te verrichten, en zich met alle andere Islambelijders

door, de band der godsdienst voelt verbonden.

Het voortleven van vele heidensche gebruiken en gedachten is een bron van ergernis voor de van elders gekomen Mohammedanen (vooral Arabieren) en de onder hun invloed staande meer ontwikkelde jongeren (Mohamad^{ia}), die er steeds op uit zijn deze te doen verdwijnen.

Aan den anderen kant staan de ouderen waaronder adel en gezagsdragers, die - misschien uit onbewusten drang hun adat te beschermen - fel staan tegenover de theoretisch zuiverder belijders n.l. de Arabieren en meer ontwikkelde jongeren en de nieuwigheden, die zij propageeren. Volgens het gevoel van deze ouderen zijn zij zelf goede belijders en zuiver in de leer.

Aan het Hoofd van de Mohammedaansche godsdienst van Loewoe staat de Datoe, namens wien de Opoe Fatoenroe, die tersake de titel "Kalief Matowa" voert, de godsdienstzaken behartigt en toezicht uitoefent op de godsdienstvoorgangers.

Onder de "Kalief Matowa" staat de Kalief Falopo, die de directe leiding in godsdienstzaken heeft en aan het Hoofd staat van de "Sjarat" te Falopo.

De Sjarat Falopo bestaat buiten de Kalief als voorzitter, tevens lid, uit 6 leden

den.

De Kalief ontvangt tevens de vernissen geweest door de overige Sjarats in Loe-woe (Kolaka, Malili, Wotoe, Masamba) ter bekrachtiging.

Opgemerkt wordt, dat de Sjarats van de "Anak Talloe" Ponrang, Bosa en BaEboenta school zelfstandig zijn en niet staan onder toezicht en leiding van de Kalief, terwijl deze ook verder geen godsdienstige bemoeiing in deze districten heeft.

Wel oefent de "Kalief Matowa" in deze drie districten toezicht uit en zijn de imams ter plaatse met de directe leiding belast.

In totaal telt de onderafdeeling 186 godsdienstige voorgangers.

De toename van de evangelisatie werkte evenals het streven der Mohamadijah prikkelend op de godsdienstijver van de oude garde.

Het toenemend succes der evangelisatie wekt de lust om met meerdere activiteit de heidenen tot Mohammedanen te bekeeren.

Het streven der Mohamadijah om de godsdienstzeden te zuiveren van heidensche gebruiken en de jeugd te bereiken door het in stand houden van een Mohamadijah-school, gaf de oude garde aanleiding om eveneens een school op te richten.

c. HEIDENDOM.

Zooals boven onder algemeen overzicht reeds werd vermeld is nog \pm 25% der bevolking Heiden. Deze zijn verspreid over alle districten en over het meerendeel der kampongs, hoewel zij in de kustvlakte hoe langer hoe meer verdwijnen, en nog slechts in Pantilang en enkele kampongs van Rante Balla een krachtig geheel vormen.

De heidenen in de kustvlakte zijn verdeelen in twee groepen, en wel de van ouds aldaar gevestigden, die nog niet tot de Islam zijn overgegaan en Toradja's uit de bergstreken, die zich hier korter of langer geleden vestigden.

Daar waar het Heiden - adatverband niet of niet meer krachtig is, het eerste in Walemrang, het laatste in de streken van reeds sterk gemengden godsdienst, gaat de bevolking en vooral de jongeren onder hen vrij gemakkelijk tot de Islam of het Christendom over.

Het krachtige en levende Heidendom in Pantilang en het aangrenzende deel van Rante Balla staat niet dan langzaam en na energiek verzet terrein af aan Christendom en Islam. Doch ook hier begint thans door de krachtig georganiseerde evangelisatie en het toenemend aantal Christenen het oude adatverband te splijten en naarmate het oude adatverband in krachten afneemt krijgt nevens de evange-

lisatie ook de Islam zijn kens aanhangers te winnen.

Het Heidendom is hier een combinatie van godendienst en vooroudersvereering; geloofd wordt in vele goden en aan een tweevoudige ziel, welke bij den dood ieder een eigen weg opgaat, de een naar de Pamoe-la Londong (Pang Lalondong) en de ander naar den hemel.

Om de Goden te vriend te houden moet er geofferd worden en de offers zijn verlerlei.

De Farenge is de voorganger en kenner van adat-en godsdienstceremoniën.

Bij iedere bijzondere gebeurtenis in het leven, bij planten en oogsten, bij geboorte, ziekte en overlijden, moet op voorgescreven wijze geofferd worden, anders wordt de nalatige en tevens de samenleving, waartoe hij behoort, door de goden met rampen gestraft.

Het is begrijpelijk, dat naarmate de menschen zien, dat leden hunner gemeenschap, Christen of moslem geworden, de geboden en verboden, de offers en ceremoniën niet opvolgen en dat er dan toch niets gebeurt, het geloof hierin geslokt en minder krachtig wordt.

Nu één keer een bres geslagen is in het adatverband, zal hoe langer hoe vlugger het Heidendom plaats maken voor Christendom en Islam.

d. EVANGELISATIE.

De onderafdeeling Falopo behoort tot het werkkterrein van den gereformeerde zendingsbond. Werd voorheen dit gebied van uit Rantepac bewerkt, terwijl slechts één enkelen Inlandschen Evangelist in de onderafdeeling Falopo was geplaatst, met ingang van 16 Juni 1930 werd te Falopo een Zendingleeraar geplaatst, terwijl 't aantal Inlandsche evangelisten werd uitgebreid en meerdere Volksscholen in beheer werden genomen.

Thans werkt de Zending hier met acht evangelisten, met als standplaats twee ter hoofdplaats Falopo
een te Badjo
een te Belopa
een te Larompong
een te Boea
een te Pantilang
een te Rante Balla.
en heeft zij 10 volksscholen in eigen beheer.

Opmerkelijk is, dat van de acht evangelisten slechts twee en wel die te Pantilang en te Rante Balla, in overwegend Heidensch gebied zijn geplaatst terwijl de overige 6 standplaatsen liggen in overwegend Mohammedaansch gebied, met min of meer belangrijke heiden - restanten.

Tevens valt het op, dat quantitatief het succes van de evangelisatie onder de in overwegend Mohammedaansch strekten wonende

Heidonen veel groeter is, dan in overwegend ^Hheidensch gebied.

Zocals boven reeds werd aangegeven schrijf ik dit toe aan het feit, dat de overgang tot het Christendom of de Islam moeilijk en langzaam gaat, waar nog een krachtig levend Heidensch Adatverband bestaat, terwijl, naarmate dit adatverband zwakker wordt de overgang gemakkelijker en sneller gaat.

Waar thans reeds ongeveer 10% van de tot voor kort nog geheel Heidensche Toradja's van Pantilang zijn overgegaan tot het Christendom (8%) en de Islam (2%), zal de Zending er straks verstandig aan doen dit gebied intensiever te gaan bewerken, daar zij anders op den duur voor de verrassing kan komen te staan, dat ongemerkt de Islam haar overvleugeld.

Hetzelfde geldt voor Walewrang waar wel een drietal Zendingsscholen, doch geen evangelist is en nog 40% van de bevolking Heiden is, waaronder de nog vrijwel geheel Heidensche bergstreken.

Zocals gezegd heeft het bestaan van de Zending de energie en activiteit tot verdere islamitiseering opgewekt, zij het ook, dat dit niet doelbewust georganiseerd is geworden.

De niet georganiseerde "natuurlijk" is - lamitiseering, ging langzaam en stuitte af op krachtig adatverband, doch gaat

sneller

sneller naarmate het adatverband zwakker wordt.

Een eerste stoot ontving het adatverband door ons Bestuurlijk ingrijpen, een hevigere stoot door de bressen die georganiseerde evangelisatie hierin kon slaan. Dit maakt voortgaande evangelisatie gemakkelijker, maar dit geeft ook de Islam gelegenheid de bressen, die zij zelf onmachtig was te slaan, binnen te komen.

De meerdere activiteit der Zending en uitbreiding harer organisatie deed de kerstening snel toenemen. Bedroeg het aantal Inlandsche Christenen in 1929 in deze onderafdeeling 1125 personen, reeds in 1932 steeg dit tot 1712 personen en thans bedraagt dit 2624 gedoopten en 765 doopcandidaten.

Aldus een goed succes.

Door deze meerdere activiteit van de Zending en de reactie hierop van meerdere activiteit van vooraanstaande Mohammedanen gepaard aan de tegenstand, die het Heidendom biedt onder leiding zijner Parengo's en voormannen, is het onvermijdelijk, dat lichte wrijvingen nu en dan voorkomen. De aan de Hoofden gestelde eisch inzake blijven en verdraagzaamheid te betrachten wordt behoorlijk opgevolgd, zoodat deze lichte wrijvingen steeds bevredigend en kalm verlopen.

Dikwijls is de Zending zelf schuldig

aan het ontstaan van wrijvingen en bemoeilijkt zij een snelle en kalme oplossing, door bij een tusschen een Christen en een niet Christen geresen geschil van persoonlijke aard bij voorbaat de Christen gelijk te geven, partij te trekken, buiten de hoofden om ^{bij} het Europeesch Bestuur als voorvechter op te treden en de zaak te belichten als ware het weer een geval van plagerij; de Christen als martelaar. Bergelijk ontactvol optreden, verscherpt de verhoudingen en maakt de Zending en tevens de door haar in bescherming genomen Christen bij de Hoofden onsympathiek.

Naast dit bezwaar bestaat de steeds weer bij de Zending opduikende neiging zich buiten haar eigenlijke Zendingsterrein te begeven en zich te bemoeien met allerlei aangelegenheden als vorderingen, klachten, zelfs voorloopig onderzoek in strafzaken, behoorende tot de werkkring van het Inheensch en Europeesch Bestuur. Dit heeft meerdere malen aanleiding gegeven tot moeilijkheden.

Evenwel dient erkent te worden, dat de houding der Zending het laatste jaar in dit opzicht is verbeterd en geen aanleiding meer heeft gegeven tot klachten.

Aan den anderen kant dient natuurlijk doorlopend gelet te worden op de gedragingen van de Hoofden en werkelijk gepleegd onrecht of ernstige plagerijen dienen streng gestraft

gestraft te worden.

Waar de Zending wat langer werkzaam is, begint duidelijk haar beschavende invloed op de bevolking zich te vertoonen; b.v. toenemende zindelijkheid, beter gedrag op sedelijk gebied, toenemende belangstelling voor het onderwijs.

c. BIJZONDERE BEWEGINGEN

OP GODSDIENSTIG GEBIED.

1. Tarekat Chalwatikjah. Sinds omstreeks het jaar 1894 bestaat in de onderafdeeling Palopo een mystiek godsdienstige beweging, bekend onder de naam Tarekat Chalwatikjah of Tarekat Hadji Palopo. Haar werkzaamheden strekken zich ook uit buiten de onderafdeeling; Het hoofdcentrum en de voornaamste voorgangers worden zelfs thans in de onderafdeelingen Maros en Pangkadjene aangetroffen.

Deze Tarekat is een doorn in het oog van sommige uiterst rechtsinnige Mohamedanen, en vooral van de huidige Kalief onder wiens invloed het Zelfbestuur een tijdlang deze tarekat trachtte tegen te gaan.

Over het algemeen genomen staat de Mohamedaansche gemeenschap hier neutraal en verdraagszaam tegenover deze tarekat.

De invloed dezer tarekat en haar ledental nemen steeds toe. De beweging is zuiver godsdienstig en beweegt zich niet op politiek gebied. Opmerkelijk is de groote samenhoorigheid tusschen de aen-

hangers dezer tarekat, terwijl tevens de aandacht verdient het fanatisme waarmee zij, eenmaal toegetreden, zich aan de tarekat vasthouden. Van excessen op zedelijk gebied, waarvan deze tarekat in andere streken wel eens verdacht werd, is mij nimmer iets gebleken.

Integendeel is mij opgevallen, dat de mij bekende leden van deze tarekat in verdraagszaamheid, gehoorzaamheid aan en eerbied voor het gezag, leefwijze, zindelijkheid, ernstige geloofsovertuiging uitsteken boven de massa en zeer zeker niet het slechtste deel van de bevolking vormen.

De tarekat staat onder leiding van voorgangers die de titel "Halipa" voeren. De eerste Halipa heette Kalcela Oemareng afkomstig van kampong Langkero (Bone) en deze bracht in het jaar 1894 de tarekat op het eiland Liboekang (Wara). Toen Kalcela Oemareng of wel Hadji Palopo in Melka overleed, werd hij opgevolgd door de Halipa La Barreng To Patcerengi en deze na overlijden weer door de Halipa Lataha Dëng Mallebang die thans ongeveer 20 jaren deze functie bekleed en evenals zijn twee voorgangers op het eiland Liboekang woont.

Behalve Lataha Daeng Mallebang zijn in Leewoe nog twee Halipa's en wel Hadji Sewalla te Kolaba en Hadji Andi Masakati

te kampong Geraso (Masamba). Deze drie Halipa's staan in functie even hoog, zijn niet aan een of ander ressort gebonden. Kunnen hun Halipaschap overal uitoefenen, hoewel zij zich in de praktijk meestal beperken tot de gebieden waarin zij wonen.

De tarekat heeft thans in Loewoe naar opgave mij verstrekt door de Halipa Lataha Daeng Mallebang en bevestigd door het Zelfbestuur en de districtshoofden ongeveer 10.000 leden. De meeste leden heeft Falopo, dan volgen Kolaka, Masamba, Malili en Rantepao.

Vanaf het begin reeds voelden vele adellijken zich tot deze tarekat aangetrokken. Ook thans telt zij vele adellijken onder haar leden, waaronder: Andi Matangkilang, Soelewatang I Wara; andi Genroe, Gallarang Tamoeke, (Masamba), andi Werroe, Makole van BaEboenta (Masamba); Patarapo, Soelewatang Kolaka; Malloeroe, Palampang Soeli. Men wordt lid van deze tarekat zoodra een Halipa of een door dezen waardig geacht lid des personeel, die wil toetreden, heeft ingewijd. Zoo'n door de Halipa waardig gekeurd lid met bevoegdheid de tarekat voor te gaan en leden in te wijden was b.v. de reeds overleden Hadji Abdoellah te Maros.

Mohammadijah. Zij beweegt zich voornamelijk op godsdienstig gebied en vertoont naar buiten weinig teekenen van leven. Innerlijk is deze vereeniging vrij krachtig en op bescheiden wijze oefent zij een zuiverende en verjongende invloed uit. In totaal telt zij thans het bestuur inbegrepen, 42 leden, waaronder 10 arabieren welke groep de toon aangeeft.

Het bestuur bestaat uit:

Djafar - Voorzitter

Abbas - Vice voorzitter

Moede I - Secretaris

Moede II - 2e Secretaris tevens penningmeester.

Abdul Gani

Abdul Asir

Abdul Rasak

Haroen

Latang

Commissaris.

Op 19 Juli 1931 richtte de Mohammadijah ter hoofdplaats Palepo een ongesubsidieerde bijzondere inlandsche school 2e klasse op, waarvan thans 3 onderwijzers verbonden zijn, welke school zich in een grooten bloei mag verheugen.

De Mohammadijah zelf heeft slechts de sympathie van de plaatselijke Arabieren en van vele meer ontwikkelde jongeren.

De ouderen kanten zich hevig tegen het modernisme van de Mohammadijah en zijn het hier heelemaal niet mee eens. Onder

de felle bestrijders van de Mohamadijah bevindt zich in het eerste gelid de huidige Kalief van Falopo. Onder diens leiding heeft het Zelfbestuur meerdere malen een strenge weinig toegeevende houding tegenover de Mohamadijah aangenomen. Den laatsten tijd evenwel getuigt de houding van het Zelfbestuur tegenover deze vereniging van toegevendheid en ruimheid van opvatting. Zoo werd b.v. de Mohamadijah-groep op verzoek toegelaten de lebaran 1 dag eerder te openen dan de orthodoxe opening van het Zelfbestuur, ondanks het feit dat zulks in strijd is met oude adat. Evenwel werd uitdrukkelijk geëischt, dat slechts leden van de Mohamadijah hierbij tegenwoordig mochten zijn en dat deze vergunning generlei aanspraak of hoop mocht verwekken, dat in den vervolge dit ook weer zal worden toegestaan.

In 1932 ontstond tusschen het Zelfbestuur en de Mohamadijah een belangrijk verschil van meening over de inning en verdeeling van Zakat en Fitrah. Volgens de adat te Falopo worden Zakat en Fitrah ontvangen door den Kalief en ander moskeepersoneel, die zorgen voor de verdeeling onder de rechthebenden. Bij de lebaran in Januari 1932 werd door het Bestuur van de Mohamadijah groep te Falopo Zakat en Fitrah geïnd, met de bedoeling dit te verdeelen onder hen, die volgens dit bestuur er recht op hadden. Het Zelfbestuur van Loewoe achtte de Moehama-

dijah niet gerechtigd aldus op te treden, verbood verdere inning en legde beslag op de reeds ontvangen bijdragen.

De Adviseur voor Inlandsche zaken door de Mohamadijah in deze kwestie betrokken, was van meening, dat het Zelfbestuur in deze zijn bevoegdheid niet was te buiten gegaan, al werd op toegevendheid en ruimheid van opvatting aangedrongen en het bestuur van de Mohamadijah werd aangeraden in den gevolge bij alles wat zij wenscht te ondernemen vooraf overleg te plegen met het Zelfbestuur van Loewoe en vergunning te vragen. Verwezen wordt naar de hierover gevoerde correspondentie (o.a. het schrijven van den Adviseur van Inlandsche Zaken van 22 April 1932 No. 600/D14).

Thans nu de Mohamadijah deze raad opvolgt en minder agressief optreedt dan voorheen neemt ook het Zelfbestuur een toegevoender houding aan en geeft het meestal de gevraagde vergunning.

3. NADAROEL MASAGID

WATTADIEN WALKOEBOER.

Als reactie op het mod ernisme van de Mohamadijah werd onder auspicien van het Zelfbestuur en de Kalief in November 1931. een orthodox godsdienstige vereeniging opgericht genaamd Nadaroel Masagid Wattadien Walkoeboer met als doel verbetering in onderhoud van moskeeën en begraafplaatsen en stichting van een school.

De in November 1931 opgerichte school trekt vanaf den aanvang veel leerlingen. Aan deze school wordt door onderwijzers les gegeven in godsdienst, schrijven en rekenen het aantal leerlingen bedraagt thans ± 100.

De vereeniging zelf treedt vrijwel niet naar buiten op, doch opmerkelijk is het betere onderhoud der missigits en langara's.

Het Bestuur van deze vereeniging wordt gevoerd door de Hadat van Loewoe de Kalief en enkele aanzienlijken.

HOOFDSTUK III.

POLITIEKE TOESTAND.

a. Politiek overzicht.

Op politiek gebied valt in de onderafdeeling Palopo weinig bijzondere te vertellen. De eenige politieke partij die hier bestaat is de P.S.I.I., die echter slechts geringe beteekenis en weinig invloed heeft. Het aantal leden bedraagt thans 195 en is de laatste jaren zeer gedaald, doordat het Zelfbestuur de bevolking te kennen gaf, dat zij het lidmaatschap van deze vereeniging ongewenscht achtte.

Onder deze 195 leden zijn ook begrepen de elders in Loewoe wonende personen; een ledenlijst is op het controleurskantoor aanwezig.

Van deze nog resteerende leden betaalt alleen het P.S.I.I. bestuur en bij hooge uitzondering enkele andere leden contributie. Het meereendeel der leden is meer in naam, dan actief lid.

Ook van de in 1933 nog fungeerende Bestuursleden zijn diverse personen niet alleen uit het Bestuur dezer vereeniging getreden, doch geheel lid af geworden: zoo b.v. Daeng Loella, voorheen 2e secretaris, Hadji Mahamad Soeradji, Larinata. La Djaparang voorheen commissarissen.

Sinds eenige jaren heeft de P.S.I.I. geen vergaderingen belegd; het bestuur

heeft

heeft weinig onderling contact en nog minder contact met de leden; het geheel sluimert.

Het huidige bestuur bestaat uit:

1. Presidente	vrouwe Daeng Risadjoe
2. Vice-president	La Baddoe
3. Secretaris	Abdoel Rahim
4. Penningmeester	Daeng Maliboe
5. Commissaris	La Semang Toali
6. id.	Ambo Batjo
7. id.	La Singkang.

Hiervan verblijft vrouwe Daeng Risadjoe in de gevangenis; zij werd eind 1934 door de Radat tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld; La Baddoe woont te Badjo; Abdul Rahim, Daeng Maliboe en La Semang Toali wonen te Falopo; Ambo Batjo te Lanipa; La Singkang te Patedong.

Aldus woont het bestuur zeer verspreid.

d. Inlandsche Hoofden.

Hiervoor wordt verwezen naar de geheime persoonsmemorie.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de districtsbevoelden met energie en plichtsbeseft hun werk vervullen. Uitgezonderd de Madika Boea en de Palembang Soeli zijn allen van de jongere garde.

Een onderlinge prijszenswaardige nadjver om hun district gunstig te laten uitsteken boven de andere bij allerlei

aangelegenheden

aangelegenheden valt bij de meesten te constateeren; vooral de Palembang Soeliamunt hierin uit.

Doch bij lange na nog niet zijn dese hoofden in staat tot Zelfstandig en krachtig optreden. Een algemeen kenmerk is, dat zij zich niet boven hun verwanten voelen, doch te zeer kijken naar, en rekening houden met, wat dese wel zullen zeggen. Waar deze verwanten over het algemeen nog zeer onontwikkeld zijn en in hun ideeën gebonden aan de toestanden van voor onze komst, drukt dit een aarzende en onzekere stempel op het optreden der hoofden. Zelf voelen ^{zij} veel degelijk de nieuwe tijd aan en willen die ook volgen. En als het er op aankomt volgen zij die ook. Maar het is voor hen dikwijls zeer moeilijk zich boven hun verwanten te stellen en daarom is het niet alleen noodig, doch wenschen de hoofden dit ook zelf, dat het Europeesch Bestuur een krachtige leiding geeft. Onafgebroken contact, voortdurend hameren op dezelfde aanbeelden om hen er aan te helpen herinneren dat de vroeger gegeven opdrachten of getroffen regelingen niet in het vergetboek mogen raken en van belang blijven is noodig.

En voortdurende controle op de uitvoering, want voortdurend blijkt, dat een gegeven opdracht werd doorgegeven zonder

meer en het districtshoofd zelf geen controle op de uitvoering heeft genomen. Er wordt namelijk op twee wijzen politiek gehandeld door de heeren. Krijgen zij een opdracht, waarvan zij vermoeden, dat hun verwanten dit niet prettig vinden, dan geven zij de opdracht door met: de controleur beveelt sus en zoo: vreezen zij het ongenoege hunner verwanten niet, dan treden zij bij de opdracht zelf op den voorgrond. In het eerste geval, dat naar mij gebleken langzaam aan minder voorkomt, is strenge persoonlijke controle noodig; in het laatste geval zorgt het hoofd zelf wel, dat het bevel opgevolgd wordt.

De kamponghoofden zijn over het algemeen nog onontwikkeld en gebonden aan oude ideeën; maar tevens grootendeels trouwe toegewijde werkes, voor zoover in hun vermogen ligt. De beste, krachtigste en ontwikkeldste kamponghoofden treft men in Badjo aan; de slechtste, zwakste en onontwikkeldste in Walenrang.

De kamponghoofden genieten geen bezoldigingen. Hun eenigste inkomsten hebben zij uit de collecteloonen voor geinde belasting (6% collecteloon; de overige 2% ontvangen de districtshoofden) en uit de 4 dagen verplichte diensten van de werkbare mannen. De inkomsten zijn o.h.a. zoo gering, dat de animo voor het

ondankbare baantje gering is en dat vooral thans, nu de belastinginning steeds meer van hun arbeid eischt, vele kamponghoofden gaarne hun ontslag nemen en het steeds moeilijker is behoorlijke kandidaten te vinden. Het is daarom zaak om, indien een oud hoofd eenigszins bruikbaar is, ook al zijn er dingen die te wenschen overlaten, niet tot ontelag over te gaan, tenzij de zekerheid bestaat, dat er een goede vervanger is.

Vooral in de hoofdplaats Falopo leiden de kamponghoofden armoede, daar zij zelf geen bezittingen hebben en het leven in een "stad" veel duurder uitkomt dan op het platteland.

Waar bovendien de hoofdplaats van oudsher geen eigen lagere gemeenschappen kende, die tot kampong geworden zijn, doch de kampongs hier slechts administratieve wijken zijn, heb ik mijn gedachten er over laten gaan ter versterking van het gezag om :

- a. de kamponghoofden van de hoofdplaats op te heffen.
- b. van de hoofdplaats één onderdistrict te maken, zijnde dit het oude "Kern-Falopo", en aan het hoofd te plaatsen de Soelewatang II van Wara als onderdistrictshoofd.
- c. uit de collecteloonen, die dan gedeeltelijk gestort zouden moeten worden in de

Landschapkas een 7 tal (overeenkomende met het getal huidige kampongs) Zelfbestuurs politiedienaren vast aan te stellen en te bezoldigen (1/10.- per maand), die ieder een wijk krijgen ter speciale beurtiging en verder onder commando van het onderdistrictshoofd diligent in de hoofdplaats kunnen werken.

- d. Tot dese politie aan te stellen slechts jonge, krachtige, geschoolde personen van adelijk bloed.

Tot het ontwikkelen van plannen in deze richting ontbrak mij de tijd.

2. De door geheel Zuid Celebes bekende "Lige" ~~...~~ voor sover mij bekend is + van het gemeenschappelijke afdeling van de verdelingsalachten van Zuid Celebes, waarvan de bekendste is de verdelingsalachten, bestaat drie verdelingsalachten.

- a. het hoofdalicht van ...
- b. het verdelingsalicht van ...
- c. het verdelingsalicht van ...

... het hoofdalicht van ... tevens werd in de ... doch door het te grootte ... gebouwen verdelingsalicht van ... overtreed en ...

a. RAS EN AFSTAMMING.

Het is niet eenvoudig zich een juist oordeel te vormen over ras en afstamming van de bevolking van deze onderafdeeling.

Met de meening van mijn voorganger, dat de bevolking te verdeelen is in 2 rassen en wel

- a. de Toradja's in de bergstreken
- b. De Boegineezen en een menging van Toradja en Boeginees in de kustvlakte, kan ik niet meegaan. Hoewel met veel schroom, aangezien ik deze materie niet voldoende oversie en mij terzake zeer ondeskundig voel, is mijn indruk de volgende.

1. de over geheel Zuid Celebes bekende "Galigo" gedichten en de lontara's duiden - voor zoover mij bekend is - aan een gemeenschappelijke afstamming van de vorstengeslachten van Zuid Celebes, waarvan de bakermat is de Toradjalanden, waeruit drie kernengeslachten ontstonden.
 - a. het hoofdengeslacht van Sangala.
 - b. het vorstengeslacht van Loewoe.
 - c. het vorstengeslacht van Goa.waarvan het hoofdengeslacht van Sangala toonaangevend werd in de Toradjalanden, doch door het tot groote macht en luister gekomen vorstengeslacht van Loewoe werd overstraald en hieraan ondergeschikt gemaakt.

2. de op Zuid-Celebes gesproken talen, waarvan het Boegineesch, het Makasaarsch en de Toradjatalen de bekendste zijn, wijzen in de richting van gemeenschappelijke oorsprong, waarbij de Toradjataal door het isolement zijner voerders het zuiverst de oorspronkelijke vorm bleef behouden en de overige talen zich uit deze oorspronkelijke vorm konden omhoogwerken, verrijken en beschaven, doordat haar voerders door zeevaart en handel in geregeld contact kwamen met andere volken en zij gecombineerd met de gunstiger levensvoorwaarden van de vruchtbare kustvlakten tot hogere beschaving konden komen.
3. het Loewooreesche vorsten geslacht eens zetelend te Patimang (Macamba) later te Palopo kwam tot groote luister en macht, terwijl in de kuststreken zijn vorstensonen door huwelijken met de dochters van de hoofden en met de bevolking aldaar, deze macht door banden des bloeds en familie ahang versterkte. Deze bloedmenging van het Loewooreesche vorstengeslacht in de kuststreken van de onderafdeeling Palopo is zoo omvangrijk, dat naar schatting aldaar minstens $\frac{1}{3}$ van de totaal bevolking prat gaat op het vorstenbloed, dat zij bezitten, en dit in zekeren zin een kloof vormt met de bevolking van de bergstreken, waar deze bloedmenging niet- althans in zeer geringe mate heeft
- plaats

plaats gevonden en de hoofdengeslachten autochteen bleven, hoewel zij wel ondergeschikt werden aan het uit hen ontsproten vorstengeslacht van Loewoe.

4. Uiteraard werd de verhouding, waarin het vorstengeslacht van Loewoe kwam te staan tegenover de hoofden en bevolking aan de kust (zijn verwanten) een andere, dan die tegenover de hoofden en bevolking in de bergstreken. De eersten deelden in de luister van het Loewoeresche vorstengeslacht, de laatsten stonden buiten deze kaste en werden als veel lager geacht en bejegend.
5. Deze kloof verscherpte zich, doordat de kustbevolking door zeevaart en handelscontact, door het aanzien zijner vorsten zich meer konden ontwikkelen, haar taal verrijkte en hoe langer hoe meer harer leden met het vorstengeslacht tot de Islam overging.
6. De kustbevolking kreeg hierdoor een eigen cachet, achtte zich van hooger komaf, noemde zich en werd aangeduid als Loewoereschen en keek torenhoog naar op de hen ondergeschikte bergbewoners, de Toradja's.
7. De kustbevolking, voortaan dus Loewoereschen in tegenstelling met de bergbevolking, de Toradja's, spreekt "Loewoeresch" welke taal eenige kenmerken en eigenschap-

knap. ?
=

pen van het Boeginees heeft doch overigens veel dichter staat bij de Toradja-talen der bergbewoners. Ook onder het Loewoerees treft men dialecten aan, zoo in Penrang en Bosa zeer dicht bij het Toradjasch evenals het eenigszins andere dialect in Badjo, terwijl het Loewoereesch in Larompong en Soeli weer meer het Boegineesch nadert.

Evenwel wordt in de kustvlakte nevens het Loewoereesch door velen uitsluitend Toradjasch gesproken, en verder door allen gekend. De meest gebruikte taal ook in de kuststreken is stellig het Toradjasch.

8. Ook aan de kust zijn de meeste titels van de lagere hoofden en van andere adatfunctionarissen "Toradja-titels".
9. Tusschen de Loewoereesche bevolking aan de kust bleven overal nog groepen Toradja's wonen, die nog niet opgegaan zijn in het Loewoereesche kustcachet, b.v. nog heiden bleven.
10. Verder kreeg en krijgt de Loewoereesche kustbevolking tweërlei soort inslag.
 - a. Van Toradja's uit de bergstreken vroeger als slaven en pandelingen, thans als werkkrachten, koelies en emigranten op zoek naar vruchtbaarder gronden en gemakkelijker levensvoorwaarden.

b. Van Boegineezen (vooral in kota Palopo Larompong en Soeli), Makasaren, Javanen enz. (in kotta Palopo en omgeving).

11. De Boegineezen en Makasaren worden als gelijkwaardig beschouwd en gaan spoedig in de Loewoereesche gemeenschap op met erkenning van hun afkomst. Ook thans werken zij nog mede het eigen Loewoereesch cachet te verstevigen.

12. Ook thans nog voelt de Loewoerees zich in alles de meerdere van de Toradja en laat de Toradja zich dit in den regel welgevallen. Zoodra de Toradja overgaat naar de Islam voelt hij zich echter Loewoerees en wordt na verloop van tijd dit ook geacht te zijn. Echter wat zijn afkomst ook is, als Loewoerees valt hij in de laagste stand.

Tante Betje!

13. Zowel de Loewoereesche als de Toradja bevolking is in het algemeen gewillig en volgzzaam; beide groepen hebben een groote neiging tot uitswermen. Water echter de Loewoerees zich dikwijls elders blijvend vestigt, keert de Toradja veelal na zekeren tijd terug naar zijn familie.

14. Ongunstig onderscheidt zich de Loewoerees van de Toradja door zijn luiheid; evenwel schijnt mij dit voort te komen minder uit aanleg, dan uit de omstandigheden, waaronder en de omgeving, waarin zij leven

leven. De Toradja die in eigen omgeving ijverig, energiek en vrijmoedig is, wordt, zooals ik heb opgemerkt, nar zijn vestiging in de Loewoeresche kuststreek na verloop van tijd even lui en indolent als het meerendeel der Loewoerezen.

Ik schrijf dit toe aan het milieu dat een deels door zijn sagobosschen en overvloed van vruchtbaren grond, van hout voor woningbouw, van vischrijke wateren, en zijn boschproducten weinig inspanning vereischt om in de noodzakelijke levensbehoefden te voorzien; anderdeels aan het feit dat de bevolking nog zoo weinig behoeften kent. Verder wekt het koele bergklimaat ook meerdere energie op, dan de verlamzende vochtige hitte van de kuststreek.

15. Een uitzondering vormen de Toradja's van Waleanrang. Deze, in zeden en gewoonten sterk van de andere Toradja's (de Sadang Toradja's) afwijkende, en meer verwantschap met de To Hongkong vertoonende Toradja's, zijn zeer vuil, sterk behept met huidziekten (cascado) en weinig energiek. Deze bevolking is de achterlijkste van de geheele onderafdeeling Palopo.

Hun bestaansmiddelen vinden zij voornamelijk in primitieve ladangbouw. In verband hiermede en met hun schuwe aard staan de woningen zeer verspreid op de meest afgelegen, en de lastigst te bereiken plaat-

sen, hetgeen het werk van de kamponghoofden bij belastinginning en het oproepen voor heerdiensten zeer moeilijk maakt. Waar bovendien de kamponghoofden zelf ook weinig boven de bevolking uitsteken, spreekt het van zelf, dat bestuurs maatregelen slechts langzaam ingang vinden en opdrachten slechts onvolledig uitgevoerd worden. Wel is hierin het laatste jaar verbetering gekomen door de onvermoede pogingen van het huidige districtshoofd om de bevolking onder zachten druk te concentreeren op vruchtbare voor ladang en tevens sawahbouw geschikte plaatsen, welke pogingen reeds eenig succes hebben. Een zeer gunstige factor, ^{welke} ~~die~~ dit streven bevordert is de instelling van de Walenrang, - boschreserve, waar ^{heen} in afwachting van de definitieve aanwijzing en grensbepaling de bevolking reeds is uitgetrokken en zich meerendeels vestigde op de voor hen uitgezochte gronden.

16. Nog zij vermeld een vastiging in kampong Celoe2 (district Radjo) van Radjo's, de bekende zeevaarders en visschers die over geheel Zuid-Celebes op kustplaatsen en eilanden worden aangetroffen. Zij vormen een geheel op zich zelf staande groep, in zeden, gewoonten en taal (door weinigen verstaan) sterk afwijkend van de overige bevolking.

b. BEVOLKINGSSTERKTE.

De onderafdeeling Palopo telt volgens
de volkstelling 1921 54799 zielen
de volkstelling 1930 90331 zielen
bestaande uit 89693 inlanders
109 Europeanen
351 Chineezen
178 Arabieren.

Terwijl het aantal Europeanen, Chineezen
en Arabieren vrijwel constant is gebleven,
is het aantal Inlanders toegenomen tot
op heden afgerond 107000, naar godsdienst
verdeeld in 77700 Mohamedanen
26800 Heidenen
2600 Christenen.

Hoewel ik tot dit aantal zielen ben ge-
komen door vrij nauwkeurig onderzoek kam-
pongewijs (vide bijlage kampongegevens)
komt mij een toename van ruim 19% in een
zoo kort tijdbestek van 5 jaren op het
eerste gezicht te groot voor ons juist te
kunnen zijn.

Evenwel zagen wij het aantal in de S.a.a.
aangeslagen personen van 1930 tot 1935 stij-
gen van 18926 tot 22156, terwijl in het laat-
ste aantal nog niet begrepen zijn 1. de 2e
suppletoire aanslag en 2e tevens ruim 300
personen wegens tijdelijke buitengewone vrij-
stelling in verband met de boschreserves.
Aldus is de stijging van het aantal belas-
tingplichtigen in dezelfde mate toegenomen
als de totale bevolkingssterkte.

In verband beschouwd is de door mij boven-
vermelde bevolkingssterkte van ~~17200~~ 107000

zielen in hoofdsak juist.

c. REGISTRATIE.

De registratie is geregeld bij de registratie verordening van het Zelfbestuur van Loewoe van 4 Januari 1955.

Bij deze verordening is bepaald, dat alle volwassen mannelijke onderhoorigen van het landschap verplicht zijn zich eens per jaar ter registratie aan te melden bij het Zelfbestuur of het Hoofd van het district waarin zij hun Hoofdverblijf hebben. De registratie geschiedt door inschrijving in een register en door uitreiking van een kampongkaart, ingericht volgens de bij deze verordening gevoegde modellen.

Gestraft wordt met een geldboete van ten hoogste /100.- of hechtenis van ten hoogste drie maanden elke volwassen mannelijke Zelfbestuursonderhoorige, die

a. op vordering van leden of ambtenaren van het Zelfbestuur of beampten van de politie geen geldelijke kampongkaart kan of wil vertoonen; zij, die in de Sima Assaparang Atoewong zijn aangeslagen kunnen volstaan met in stede hun kampongkaart hun aanslagbiljet over het loopende jaar te vertoonen.

b. verzuimt bij verhuizing naar een andere kampong zijn kampongkaart bij het Hoofd van zijn nieuwe woonplaats in te leveren en zich daarna voor een nieuwe registratie aan te melden.

De bij deze verordening gegeven modellen

voor de registers voldoen niet geheel. De registratie en de wijze, waarop zij geschiedt is bevredigend, hoewl ook hierdoor nog onvoldoende het zoo veelvuldig uitzwermen en rondzwerven van de eene streek naar de andere wordt tegengegaan.

d. HEEREN- en GEMEEN-
TE DIENSTEN.

Heerendiensten worden gevorderd aan de hand van de bepalingen neergelegd in het heerendienstreglement. ^{Vandening} Het maximum aantal dagdiensten, dat per jaar gevorderd mag worden is vastgesteld op 30. Door de vele werkzaamheden, die er nog noodzakelijker wijze tot openlëgging van het land verricht moeten worden, en verder doorlopend voor onderhoud van het in verhouding met de bevolkingsdichtheid uitgestrekte wegennet noodig zijn, is het zaak dat maximum niet te verlagen, ook al mocht dit schijnbaar tijdelijk mogelijk zijn. Deze moeilijke tijden hebben ons geleerd hoe wisselvallig de inkomsten van het land zijn, zoodat de heerendiensten thans een der steunpilaren vormen voor onderhoud van het bestaan -de en voortgang van de economische ontwikkeling.

De bevolking verricht de heerendiensten zonder moreen en voelt deze last niet als drukkend. Wel uit zich het karakter bij het werken; de Toradja werkt ijverig en vlug; de Loewoerees langzaam en luiert, zoodra het toezicht verslapt.

Voor het onderhoud der wegen en de andere onder den landschapstechnischen dienst

ressorteerende werken zijn voor het heele jaar kampongsgewijs de wekelijkse ploegen geregeld en op kaart gebracht, waarvan de Architect L.W., de Controleur en alle Districtshoofden doordrukken bezitten.

De overige werkzaamheden worden ploegsgewijs gedaan, opgeroepen en te werkgesteld waar zulks noodig is.

Het is algemeene regel dat de ploegen werken van Maandag ochtend tot Zaterdagmiddag, zulks om het controleerend personeel een vrije dag te geven, waarin zij tevens hun rapporten kunnen opmaken en indienen, verder om de Christenen gelegenheid te geven Zondagrust te houden. Slechts bij rampen van hooger hand wordt van deze regeling afgeweken.

In de poeasa-maand worden geen heerediensten geëischt van Mohammedanen, en op Christelijke feestdagen niet van de Christenen. Alsdan wordt het onderhoud met kleine ploegen Heidenen voortgezet.

Bij plant- en oogsttijd wordt waar zulks noodig is, op ruime schaal tijdelijke vrijstelling van heerediensten gegeven. Aangezien vrijwel in ieder district de plant- en oogsttijd een andere is, soms zelfs in een gedeelte van een district een andere, worden deze vrijstellingen plaatselijk naar behoefte verleend.

Hierdoor is het mogelijk om steeds.

invallende ploegen te formeeren, die zij het niet op volledige sterkte, het onderhoud voortgang doen hebben

Onwil in het verrichten van heerendiensten komt zelden voor, nalatigheid moet nogal eens worden gestraft. Dikwijls is een onvoldoende opkomst van heerendienstplichtigen te wijten aan het kamponghoofd, dat ontoereikende of onduidelijke opdracht hiertoe verstrekte. Vooral de oudere kamponghoofden kunnen nog moeilijk wennen aan het systematisch persoonlijk oproepen van hen wier beurt het is om uit te komen. Evenwel tredthierin wel eenige verbetering in, hoewel het zaak blijft dit steeds te blijven controleeren en uit te leggen. Heerendiensten kunnen gezamenlijk met gemeentediensten worden afgekocht. De afkoopsom is de laatste jaar sterk gedaald en wel van /21.- in 1923 tot /10.- later tot /8.- en sinds Januari 1935 tot /5.50 per jaar; afkoop geschiedt meestal per halfjaar.

De Gemeentediensten zijn niet in een reglement vastgelegd. Wel is in 1919 door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur bepaald, dat het maximum aantal dagen gesteld wordt op 10, doch verdere regeling ontbreekt. Zoedeende bestaat onzekerheid omtrent de vraag of de door de bevolking voor haar hoofden te verrichten diensten, de "ponento" diensten tot de gemeentediensten behoren te worden gerekend, of niet.

e. PENONTODIENSTEN.

De praktijk is dat de "penonto" diensten, noch tot de heeren diensten, noch tot de gemeentediensten worden gerekend.

Van oudsher is de bevolking (de werk-bare mannen) verplicht voor haar hoofden onbetaalde diensten z.g. penontodiensten te verrichten. Deze diensten mogen slechts gevorderd worden voor hulp bij sawah- of tuinbewerking, bouw van huizen, onderhoud vischvijvers e.d., al dan niet - al naar de streek - met de verplichting voor de hoofden om voeding te verstrekken.

De hoofden der laagste eenheden (de huidige kamponghoofden) hebben recht op 4 dagen diensten, de hoofden der hogere gemeenschappen (de huidige districtshoofden) op 2, de leden van het Zelfbestuur op 2 dagdiensten van de bevolking van sommige gedeelten van de onderafdeeling Falopo. Waar onderdistrictshoofden zijn (Rante Balla, Pantilang, Boea) die vroeger adat functionarissen waren, hebben deze eveneens recht op 2 dagdiensten, evenals de kamponge complexhoofden (Fareng Lompo in Pantilang). Aldus zien wij, dat het totaal door de bevolking maximaal te presteeren penontodiensten naar gelang van de streek wisselt van 6, 8, 10 en 12 dagen per jaar.

Zouden deze diensten als regel maximaal gevorderd worden dan zou, nevens een ongelijke druk, de bevolking zwaar belast zijn.

In de praetijk werden deze diensten

niet geregeld en tot het maximum gevorderd, terwijl vrijwel steeds rekening met de belangen van de menschen wordt gehouden. Gewoonlijk wordt te voren bekend gemaakt door rondroepen in de kampong, dat op een bepaalde dag penonte gevraagd wordt en gaan alleen zij, die geen verhindering hebben en zij, die dan niet komen gaan bij een volgende gelegenheid. Over het algemeen genomen is tegenwoordig regel, dat bij penontodiensten gevraagd op een eenigszins verafgelegene plaats eten wordt verstrekt ook als de adat dit niet eischt.

Als regel verrichten de menschen de penontodiensten vlot en gewillig, en wordt nalatigheid door de hoofden niet ter berechting gerapporteerd. Trouwens zijn de penontodiensten in wezen niet anders dan het algemeen gangbare wederkeerig hulpbetoon, in dit geval verplicht hulpbetoon. Naar mijn oordeel is weigering van penontodiensten zeer zeker strafbaar, het zijn op de adat berustende verplichte hoofden-diensten. Slechts sporadisch werd mij als Alleen Rechtsprekend rechter een geval van onwil en weigering ter berechting voorgelegd, doch dan werd de schuldige ook gestraft. Zou dat niet geschieden, dan wordt het recht der hoofden op losse basis gesteld en daar deze diensten een deel vormen van de inkomsten der hoofden (bij de onbesoldigde wel het voornaamste deel)

zou dit een groote verzwakking van het gezag beteekenen, aangesien de finantieele draagkracht van het Landschap geen geldelijke compensatie gedeoigt.

Wel is soms bij mij de gedachte opgekomen of het niet beter ware, deze diensten te reglementeeren, doch bij nadere overweging acht ik zulks uit den booze daar zulks naar mijn insien de huidige scepelijkheid aan deze instelling zal ontnemen en daardoor de diensten zwaarder sal maken, terwijl voorts de bevolking adatplichten als regel gaarne opvolgt, doch naar Westersch insicht geregelde verplichtingen - ook al berusten deze op de adat - niet sympathiek vindt.

X/ In de kotta Falopo met zijn van her en der saangekomen wisselende bevolking, waaronder vele vreemde elementen, worden de penonte diensten sporadisch gevraagd en sporadisch verleend; hetgeen begrijpelijk is daar hier deze diensten niet als elders als adatplicht worden gevoeld. Ook wederkerig hulpbetoon is verdwenen in deze niet meer op adatverband geordende hoofdstad - huishouding.

In het algemeen is afkoop van penonte diensten niet geoorloofd en verboden. Mocht de bevolking van een bepaalde streek zelf er op een gegeven moment de voorkeur aangegeven haar diensten af te koop, dan brengt het betredren hoofd

dit voor en kan dit na onderzoek in overleg met het Zelfbestuur worden toegestaan.

f. Pemaligebruiken.

Zowel in de Mohamedaansche (Loewoeresche) als in de heidensche (Toradja) streken is het aantal pemaligebruiken legio en zijn deze pemaligebruiken in hoofdzaak gelijk en gelijksoortig, hetgeen aansluit bij mijn onder "Bevolking" a. weergegeven meening van zelfde ras en afstamming van beide deelen.

Een opsomming van alle pemaligebruiken zou de strekking van deze memorie te boven gaan en is praktisch ondoenlijk.

Voor enkele gegevens kan naar de memorie van de Assistent-Resident Ereedveldt Boer verwezen worden. De hierin vervatte pemali's komen ook heden ten dage nog voor.

Evenwel is de in genoemde memorie aangegeven indeeling incompleet evenals het aantal der opgesomde pemali's.

De pemali's beheerschen alle uitingen van het leven.

De pemali's zelf zijn in twee hoofdgroepen te verdeelen.

1. de pemali's die het adatverband (de gemeenschap) beheerschen
2. de Pemali's die het individu (met zijn gezin) beheerschen.

Beide groepen verdeelen zich weer in gewichtige en lichtere pemali's.

De sawah pemali's behoorende tot de

eerste troep en die van groot gewicht zijn worden aangeduid met de naam "Penawi". Het tijdvak, waarin niet navolging van de pemali's rampen en ongelukken veroorzaakt, zijn de pemali's van kracht en zijn zij in een toestand met "palling" aangeduid. Alsdan is overtreding van een pemali-voorschrift strafbaar, voorzover de gemeenschap er mee gemoeid is.

Twee zeer belangrijke pemali's wil ik hier even vermelden en wel:

- I. de padi mag niet onder dak gebracht worden doch moet buiten op de dijkjes blijven liggen, totdat na afloop van de oogst het matjera oogstfest is gehouden.

Deze de oogst met vernietiging bedreigende pemali is nog steeds van kracht, ondanks opeenvolgende bestuursambtenaren moeite deden haar te wijzigen. Wel wordt zij niet meer zoo rigoureuus opgevolgd als voorheen, maar toch blijft het steeds zaak voor het bestuur zijn aandacht hierop te concentreeren en waakzaam te blijven.

Slechts in Badjo wordt deze voor goede sawahbewerking funeste adat vrijwel niet meer nageleefd; eveneens hebben in Badjo vele andere pemali's hun scherpe kanten verloren.

- II. Bij ziekte of ongesteldheid mag geen rijst, die in huis bewaard wordt, worden gegeten.

Waar in de kustvlakte "Loembeong padi"

(rijschuurtjes)

(rijtschuurtjes) vrijwel niet voorkomen en de padi steeds in huis wordt bewaard is dit een zeer bezwaarlijke pemali. Immers het bewaren in huis op zichzelf al een bron van vuil en aantrekking van ongedierte, bevordert de gezondheid niet. Waar het in een gezin een regelmatig voorkomend verschijnsel is, dat een der leden ziek is, wordt door deze pemali, die het gebruik van de voorradige padi verbiedt, bewerkstelligd de geringe waarde, die aan een goede oogst wordt gehecht.

Steeds moedigt het bestuur het bouwen van rijtschuurtjes aan met het op heden eenig, maar nog niet voldoende succes.

HOOFDSTUK V.

STANDEN.

A. Loewoeresche standen. Zoals volgt in het hoofdstuk over bevolking reeds werd vermeld worden in de krustvlakte de standen bepaald naar de afstemming van het Datoegeslacht van Loewoo. De aldaar ontstane standen zijn:

a. ROMBENA KAMOR:
geslacht.

1e stand:

- a. anak Mattola
- b. anak Angileng
- c. anak Maselangka

2e stand:

- a. anak Radjeng Malase
- b. anak Radjeng Lebbi
- c. anak Radjeng Madanrong

3e stand:

- a. anak eppedatee (kleinkinderen van de Datoe).

4e stand:

- a. anak karceng
- b. anak karceng ditawa

b. PORAN:
geslacht

5e stand:

anak Pampawa Epoe (sirihdragers)

6e stand:

Anak Atariolong

7e stand:

- a. anak Wage
- b. anak Tjoureana
- c. anak Lalotenro

8e stand:

c. DJEMMA LEPPA:

Anak Djemma Leppa.

9e stand:

d. KACENAN:
geslacht.

a. anak kacenán dikande dadina (slaafzoog-
broeder).

b. anak kacenán Mana'

10e stand:

a. anak kacenán mengkondong

b. anak kacenán dialli

11e stand:

Kacenán taimanco (slaaf van de slaaf)

Deze 11 standen vormen de gradueele ver-
deeling van de 4 hoofdstanden:

a. Het Rombena Kamoe-geslacht, zijnde het
vorstengeslacht.

Hieronder vallen de standen 1 t/m 4 a.

b. Het Poean-geslacht, zijnde de lagere
adel.

Hieronder vallen de standen 4 b t/m 7.

c. Het Dieuma Lappa-geslacht, zijnde de ge-
wone stand van vrijen.

Dit is de 8e stand.

d. Het Kacenán-geslacht, zijnde de slaven.

Hieronder vallen de standen 9 t/m 11.

Men lid van het Rombena Kamoe-geslacht
krijgt als kind de titel Andi, zowel jon-
gen als meisje. Na het huwelijk of bij
volwassenen verandert de titel in Opoë.
Evenwel hebben de anak karoeng ditawa,
vermeld onder de 4e stand b, geen recht
op de titel Andi of Opoë, indien er een
vermenging heeft plaats gehad met de lagere
standen.

Indien een vrouw uit het Rombena Kamoe-ge-
slacht.

slacht, in het huwelijk treedt met een man uit het Poean-geslacht, dan volgt het kind de stand van de moeder; eerst na de derde graad komt het kind in het Poean-geslacht.

Dus als kind en kleinkind van een vrouw uit het Rombena Kamoe-geslacht achtereenvolgens trouwt met een man uit het Poean-geslacht vervalt de nakomeling-schap tot het Poean-geslacht. Conform hiermede is het geval met de andere lagere geslachten, waar ook eerst na de derde graad overgang tot een lager geslacht plaats heeft.

Kinderen uit huwelijken van mannen uit het Rombena Kamoe-geslacht met vrouwen uit het Poean dan wel Djema Leppa-geslacht krijgen de titel Daeng.

Waar er onder de Opoe's zijn die het woord Daeng in hun naam voeren, is dit niet als titel doch als naamonderdeel op te vatten.

Kinderen uit huwelijken van mannen uit het Rombena Kamoe-geslacht met vrouwen van alle andere lagere geslachten volgen het geslacht van de vader in lagere stand: is echter de Sempa Pasoro anak niet betaald dan volgt het 1e kind de vader, het 2e de moeder en zoo voort.

a. Tomakaka-stand (adel-stand)

b. Todirenge (gewone-stand)

c. Iaoenan (slaven-stand)

Eveneens de Toradjastreek van Panti-
lang en Rante Balla, waar de standen hee-
ten:

a. Tana Bassi (adelstand)

b. Tana Karoeroeng (gewone stand)

c. Tana Pallan (slavenstand).

Vrouwen uit de a en b stand kunnen
respectievelijk trouwen met mannen uit de
b en c stand, mits tevoren papalapik-i-
long gepleegd is d.w.z. een karbouw door
de lagere man aan de familie van de vrouw
betaald is.

De kinderen volgen dan de stand van
de moeder.

Vrouwen uit de a stand kunnen niet
trouwen met mannen uit de c. stand.

GRONDENRECHT.

a. BESCHIKKINGSRECHT OVER
GROND EN WATER.

1. rechten van den
kring en zijn
leden.

Zowel in de bergstreken als aan de kust, in de geheele onderafdeeling, berust het beschikingsrecht over grond en water bij de kleinste eenheid, de tegenwoordige kampong, ieder voor zoover haar gebied strekt, terwijl het Hoofd van de eenheid, de Temakaka, Djennang, Madika, Parengé en hoe verder zijn titel ook mag luiden, namens de eenheid het beschikingsrecht hanteert. Dit hoofd van de eenheid is tegenwoordig wel veelal de zelfde als het kampongheofd, waar dit echter niet zoo is berust de hanteering van het beschikingsrecht niet bij het kampongheofd maar bij de oude adatfunctionaris.

Boven het beschikingsrecht van de laagste eenheid staande wordt algemeen erkend het hoogere beschikingsrecht der hoogere eenheid, waartoe de lagere eenheid behoort, met als top het beschikingsrecht van het Landschap Loevoe, gehanteerd door het Zelfbestuur. Echter niet in dier voege, dat dit hoogere beschikingsrecht het beschikingsrecht van de lagere eenheid elimineert en te niet doet, integendeel: om beschermend en ~~te~~ tegelend in te grijpen, waar de lagere eenheid niet bij machte is haar recht behoorlijk te doen gelden.

Ook thans is dit beschikkingsrecht nog zeer levendig en moet het Zelfbestuur van tijd tot tijd in geschillen tusschen twee kampongs zegelend beslissen, b.v. onlangs tusschen de kampongs Djamboe en Baloe te Badjo, waar beiden sinds jaren van oordeel waren dat een stuk onbebouwde grond, geschikt om tot sawah te maken, tot zijn beschikkingskring behoorde.

Aangesien beide partijen hun aanspraken niet konden waar maken werd deze onbebouwde grond verdeeld, welke oplossing door betrokkenen werd aanvaard.

Dit beschikkingsrecht houdt in, dat de kampongsnooten (aldus zullen wij hoewel niet geheel juist voortaan de gemeenschapsgenooten der laagste eenheid aanduiden) het recht hebben om, na voerafgaande mededeeling aan het hoofd, een stuk woeste (ongebruikte of wel gemeenschapsgrond) in cultuur te brengen, hetzij tijdelijk, hetzij duurzaam.

Heeft een ander het voornemen hiertoe eerder te kennen gegeven, dan heeft de latere aanvrager uiteraard geen recht meer. Bewerkt de eerste gegadigde binnen de plaatselijk verschillende termijn, waarin zijn recht tot in cultuur nemen (voortreurecht) van kracht is, niet, dan treedt de na hem komende gegadigde in zijn rechten. Het Hoofd regelt een en ander, hoewel zulke meestal stilzwijgend gebeurt en zonder formaliteiten.

2. Rechten van vreemden. Ook vreemden, niet kamponggenoten, mogen vrijelijk woeste grond ontginnen, doch eerst na toestemming van het hoofd en onder voorwaarde zich in de kampong te vestigen. Aangrenzende eenheden verleen ook toestemming zonder dat vestiging een vereischte is. De verkregen toestemming tot ontginning geeft geen recht op de te ontginnen grond en vervalt zoodra binnen het plantseizoen hiervan geen gebruik ^{van} is gemaakt.

3. Recognitie's.

Het is algemeen gewoonte, dat aan het Hoofd van de beschikkingskring een klein aandeel in de oogst, één tot enkele bosschen padi b.v., gegeven wordt als erkenning. Waar als in de omgeving van de hoofdplaats Falope het adatverband sterk verwaterd is, bestaat deze erkenningsgift niet meer of wel wordt zij niet meer geregeld gegeven.

4. Werking ten aanzien van bouwvelden, o.a. het weder tot de beschikking van de gemeenschap komen van bebouwen grond.

Ten aanzien van reeds in ontginning gebrachte gronden doet het beschikkingsrecht zich gelden b.v. door het van wege de gemeenschap door de hiertoe aangewezen voorgangers (boengalalang, Paroendoe, Pitoe-lak, Sanro geheeten) aangeven en voorgaan in de bewerking, de beplanting en het oogsten. Het niet afwachten in dit aangeven der tijdstippen en voorgaan bij de bewerking is strafbaar volgens het adatrecht.

Verder vallen de rechten uitgeoefend

op ontgonnen gronden door de ontginner dan wel dogene, die in zijn plaats is getreden, weer terug aan de gemeenschap, zoodra het onderhoud en de bewerking dier gronden niet meer plaats heeft.

Hoewel plaatselijke verschillen in de tijdsduur, die veréischt wordt voor het niet bewerken en onderhouden, bestaan, is wel de meest gangbare adatregel hieromtrent als volgt:

A. Sawahgronden.

I. Indien een geregeld bewerkte sawah een jaar niet door de rechthebbende bewerkt wordt heeft het Zelfbestuur of zijn gemachtigde na onderzoek der redenen het recht:

a. bij niet aanvaardbare redenen de sawah in bewerking te geven aan den ander, waarbij de geheele opbrengst voor de aangewezen bewerker is;

b. bij aanvaardbare redenen de sawah in bewerking te geven aan den ander, waarbij de bewerker 10% van de opbrengst als huur aan de rechthebbende moet betalen. Na de oogst valt de sawah weer terug aan de rechthebbende en heeft de tijdelijke bewerker geen rechten meer hierop.

II. Indien een sawah meerdere jaren niet door de rechthebbende bewerkt is, heeft het Zelfbestuur of zijn gemachtigde het recht de sawah om niet in bewer-

king te geven aan een ander voor een tijdsduur van 3 tot 6 jaren, afhingende van den tijd gedurende welke de sawah niet bewerkt word en de toestand, waarin de sawah zich bevindt.

Gedurende de door het gezag bepaalde bewerkingduur mag noch de rechthebbende noch iemand anders de sawah van de bewerker afnemen.

- III. Indien een sawah meerdere jaren niet door de rechthebbende bewerkt of onderhouden is, en de sawahdijkjes vervallen en bijna niet meer te zien zijn of wel de sawah veel opgaand houtgewas ter beensdikte bevat, dan wordt de sawah geacht "Kabo" te zijn en heeft het Zelfbestuur of zijn gemachtigde het recht de sawah aan een ander in bewerking te geven, waarbij de bewerker het erfelijk individueel bezitersrecht krijgt en de vroegere rechthebbende geen aanspraken meer kan doen gelden.

Onder gemachtigde moet hier worden verstaan het districtshoofd en het kamponghoofd als de hoofden der beschikkingkringen.

- B. Droge gronden als ladangs en tuinen vallen na 3 jaar niet bewerken (e.g. onderhouden) terug tot het beschikkingsrecht met behoud van een "voorkeurrecht" van

den vorigen rechthebbende.

b. VOORKEURRECHT VAN

GROND.

1. Van den aanstaanden ontginner.

Voorkeurrecht van grond komt in de geheele onderafdeeling voor. Zoodra een lid van de gemeenschap zich bij het hoofd als gegadigde heeft opgegeven voor de ontginning van een stuk onbebouwen grond (ook volstaan kan worden en dit is het gebruikelijkst, door teekens aan te geven een stuk grond te willen ontginnen) of wel een vreemde toestemming tot ontginning heeft gekregen, bezit de aanstaande ontginner voorkeurrecht op de door hem te ontginnen grond.

2. Van den voormaligen ontginner.

Ook de voormalige ontginner, wiens genot- dan wel bezitrecht is teniet gegaan door het niet langer bebouwen van de voorheen door hem bewerkte gronden, behoudt hierop voorkeurrecht.

3. Van den bezitter van buurgrond.

Voorts heeft de houder van Inlandsch bezitrecht en van genotrecht op buurgrond voorkeurrecht.

4. Overgang.

Overgang, vererving en overdracht van voorkeurrecht van aanstaande ontginners en van bezitters van buurgrond is mij niet bekend, wel overdracht van voorkeurrecht van den voormaligen ontginner op den aanstaanden ontginner tegen de gebruikelijke

betaling

= 84 =

betaling van een bijl.

5. Teniet gaan.

Voorkeurrecht gaat te niet zodra zich een nieuwe ontginning aanspeldt en de houder van het voorkeurrecht niet zelf na kennisgeving een aanvang maakt met de ontginning.

c. GENOTRECHT VAN GROND

1. ontstaan.

Genotrecht of gebruiksrecht van grond ontstaat door de ontginning en is gebonden aan onderhoud en bewerking. Subjecten van genotrecht zijn ladangs en tuinen.

2. overgang.

Overgang, overdracht en vererving van grondrecht van ladangs komt praktisch niet voor, van tuinen wel.

3. tenietgaan.

Indien de bewerking en het onderhoud niet meer geschieden gaat het genotrecht na 3 jaren te niet, echter blijft over het voorkeurrecht, benevens indien nog geen hoog opgaand hout ontstaat het recht van den aanstaanden nieuwen ontginning een bijl te ontvangen als vergoeding voor de vroeger gedane houtkap.

d. INLANDSCH BEZIT-
RECHT VAN GROND

Alle duurzaam bewerkte of gebruikte grond is subject van Inlandsch bezitrecht.

Subjecten van Inlandsch bezitrecht kunnen zijn: sawah's, duurzame tuinen (koffie-, klapper-, vruchtentuinen), erven

vischvijvers

vischvijvers.

Dit Inlandsch bezitrecht is weer te verdeelen in individueel, - poesaka - en gemeenschapsbezitrecht al naar gelang de bezitter een individu, een familie (onverdeelde boedel) of de gemeenschap (lagere of hogere eenheid) is.

Het individueel bezitrecht alsmede het poesaka bezitrecht kunnen verhuurd, verpand, weggeschonken en verkocht worden, hoewel zulk bij poesakabezitrecht, gebonden als dit is aan alle rechthebbenden, die ieder voor zich dan nog weer voorkeurrecht bezitten, hoogst zelden voorkomt. Beide kunnen te niet gaan door het niet meer bewerken en onderhouden, waarbij als criterium geldt, dat de grond tot woestheid (kabo~~l~~) is teruggekeerd kenbaar aan: bij sawah's onbruikbaar zijn der dijkjes, hoogopgaand hout, of alang²; bij tuinen ontbreken van regelmatige beplanting, alang² en hoogopgaand hout.

(Zie ook onder beschikkingsrecht punt 4.) Het gemeenschapsbezitrecht (ornamentsvelden en ongo's) wordt namens de gemeenschap (lagere of hogere eenheid) beheerd door een der adatfunctionarissen van die gemeenschap, hetzij het hoofd (thans veelal maar niet altijd identiek met ons kampong-hoofd of districtshoofd), hetzij een hieronder gestelde functionaris, en moet door de leden der gemeenschap (bij hogere een-

heden

heden een bepaaldelijk hiertoe aangewezen deel) om niet worden bewerkt dan wel tegen vergoeding van eten, of van een deel der opbrengst; hiertegenover staat dat het hoofd of de adatfunctionaris weer de verplichting heeft om - indien noodig - de gemeenschapsgenooten uit de opbrengst bij te staan en verder de bedoeling voorzit, dat hij uit de opbrengst zijn aan en voor de gemeenschap verplichte diensten (b.v. offers) bekostigt.

Dit gemeenschapsbezit kan niet worden vervreemd en verpand en ook niet te niet gaan; evenwel is - en gaat nog - een deel van dit gemeenschapsbezit te niet gegaan door slecht beheer, waarbij het weten van de juiste ligging te loor ging of wel verder geen prijs meer werd gesteld op herhandhaving van dit bezit; eveneens is veel gemeenschapsbezit onwillekeurig en opzettelijk door de hoofdengeslachten tot poesakabezit gemaakt, vooral na onze komst.

Het bezitrecht kan vervallen door wanprestatie, vertrek, sterven zonder erfgenam, en valt dan terug aan de gemeenschap en wordt namens de gemeenschap beheerd door het hoofd of de terzake aangewezen adatfunctionaris, die het in overleg met het adatbestuur kan toewijzen aan een ander gemeenschapsgenoot, liefst een verwant van den vorigen bezitter, dan wel tot vast gemeenschapsbezit kan verklaren.

e. RECHTEN OP BEPAALDE
SOORTEN GROND EN
WATER.

1. op woonerven.

Op woonerven heeft de bezitter van de woning als regel slechts het genotrecht, zoolang de woning er op staat, Is de woning verlaten en vervallen, dan gaat dit genotrecht in voorkeurrecht over.

Evenwel ontwikkelt zich in de centra als Hoofdplaats Palopo, passers e.d. een bezitrecht op de woonerven, dat voort-spruit uit het feit, dat door gebrek aan ruimte en door de economische voordeelen juist daar te wonen deze woningen waardevol zijn, Vervalt een woning, dan maakt óf de voormalige bezitter van zijn voorkeurrecht gebruik een nieuwe woning op te richten, óf hij is in staat dit voorkeurrecht te verkoopen. In de practijk aldus een toestand vrijwel gelijk aan bezitrecht.

Verder bestaat er nog een ander bezitrecht op woonerven en wel op die woonerven, waarop "tongkonan" huizen staan.

"Tongkonan" huizen treft men zoowel in de bergstreek (Toradjastreek) als in de kuststreek (Loewoereesche streek) aan; de hierop betrekking hebbende adat is gelijk. Deze huizen zijn de stamhuizen der adellijke geslachten; het bezitrecht op deze huizen berust bij de gezamenlijke leden van het betreffende geslacht; tot deze huizen behooren zoowel het woenerf, sawah's, goederen als Taparang, Rara, Mawa en vee; zoowel deze huizen als woonerven,

- 100 -

sawah's, goederen en vee zijn onvervreemdbaar (slechts het vee kan indien dit te talrijk wordt ten gezamenlijken bate, gewoonlijk ten bate van het onderhoud der woning, gedeeltelijk worden verkocht; alle leden van het geslacht zijn verplicht, steeds wanneer noodig, bij te dragen voor onderhoud en vernieuwing van de woning; steeds woont een der leden van het geslacht in de woning of zoo niet dan is een der leden speciaal met het directe toezicht en onderhoud belast; alle leden van het geslacht hebben recht in de woning hun intrek te nemen of aldaar te verblijven. Een vernakelijk geval deed zich eenige jaren terug voor toen het Zelfbestuurslid Opoe Tomarilalang nietwetende, dat de "Tongkonan" woning van zijn geslacht vernieuwd moest worden, versuimde het zijne bij te dragen en toen door de verontwaardigde beheerder en naaste verwanten (door bloedvermenging van lagen stand) in rechten werd gedaagd, waarop de Opoe Tomarilalang zich haastte zijn adatplicht te vervullen en bij te dragen voor de herstelling van deze woning, die hij tevoren nog nimmer had betreden.

2. op begraafplaatsen
en tempelponden.

In de Toradjastreek zijn de begraafplaatsen bezit der diverse geslachten en families. In de kuststreek hebben wij de Datoebegraafplaats als bezit van het Datoe-

geslacht

geslacht, waar de voornaamste leden be-
graven worden. Verder zijn de begraaf-
plaatsen in de kuststreek als gemeenschaps-
besit te beschouwen. De offerdienstgronden,
ook in het Mohamedaansche kustgebied zijn
gemeenschapsbesit, de missigit-en langara-
gronden zijn wakap en worden beheerd
door de daartoe aangewezen beamtten.

5. diverse andere rechten
ongkorechten, en machts-
recht van de adel.

Niet in staat zijnde de andere rechten
uitputtend te vermelden, noch om hun om-
vang en inhoud weer te geven, volsta ik
met aan te geven, dat er rechten bestaan
op zamel-, weide-, en jachtgronden, zoo-
wel ongekorechten van de gemeenschap als
poesakarechten van families door een harer
leden gehanteerd. Deze rechten zijn niet
vatbaar voor vervreemding, verpanding,
en verkoop; de gronden, waarop deze rechten
kleven mogen volgens oude adat nimmer aan
hun bestemming onttrokken worden; evenwel
is zulke toch herhaaldelijk geschied om
tuinen en sawah's aan te leggen; waarschijn-
lijk omdat zij hun nut voor het beoogde
doel niet meer hadden; ook door persoon-
lijk ingrijpen van leden van het vorsten-
geslacht of hoofden; ook doordat het Be-
stuur deze rechten niet konde of begreep
en sommige dezer gronden, gunstig als zij
waren voor sawahaanleg, vrijgaf aan de be-
volking voor dit doel, met als gevolg tot
op heden voortdurende geschillen tusschen

de ontginners en de vroegere bezitters van speciale rechten (geen bezitreechten) op deze gronden over het bezitrecht.

Er zijn zamelrechten, kaprechten, weidrechten, jahtrechten van gemeenschappen als poesakarecht van familie's.

Er zijn vischrechten in rivieren, in riviermondingen, in deltaarmen, en op zee van gemeenschappen (ongko's), beheerd door een of meerdere harer adat functionarissen aan wie de opbrengst toevalt door al of niet verplicht gratis dienstbetoon der leden, en er zijn vischrechten in rivieren, in riviermondingen, in deltaarmen en op zee als poesakarecht van familie 's.

Er kleven ongkorechten zoowel als poesakarechten op het wasschen van goud in de rivieren.

Een groot deel dezer ongkorechten en enkele dezer poesakarechten kon door mij verzameld worden in een als bijlage hierbij gevoegd register. Evenwel kan dit register er geen aanspraak op maken volledig te zijn. Er zijn er meer en vooral veel meer poesakarechten.

Dit conglomeraat van rechten vorst naar mijn inzien een sterke belemmering ^{van} de volkswelvaart en haar economische en zedelijke vooruitgang; niet op zich zelf, omdat bekleemde rechten in iedere maatschappij bestaan, maar omdat de houders dezer rechten totaal geen moeite doen het voordeel

voordeel van deze rechten economisch uit te nutten; zich in hoofdzaak beperken de gronden en wateren, waarop deze rechten kleven, voor de bevolking af te sluiten.

Voor al op landbouwgebied komt dit sterkt uit, waar de bevolking huiverig is sawah's aan te leggen, uit vrees, dat achteraf - zonder dat tijdens de aanleg van wege de houder van het een of andere recht gewaarachuwd is - zal blijken, dat op deze grond zamel-, jacht- of andere rechten kleven en daarop de houder dozer voormalige rechten zich het bezitrecht op de ontgomen sawah zal toeigenen, met als gevolg, dat de ontginner godesillu-sioneerd doch berustend de sawah laat rusten, deze niet bewerkt, en ook de in het bezitrecht van de sawah gelaten voormalige houder van zamel-, jacht- of andere rechten op de grond zich niet bekommert om voortgezette bewerking dozer sawah, die na verloop van tijd weer "kabok" wordt waardoor als resultaat dus verspilte arbeidskracht en verzwakking van de arbeidslust overblijven.

Onder het hoofdstuk "Land- en Nijabouw" a. sawabbouw zal hierop nader worden teruggekomen. Alleen wil ik nog opmerken, dat de gronden rechten vooral in de kuststrekken een deuk hebben gekregen door het eigenmachtig optreden der machtige met het vorstenhuis verwante familie's en vorsten-

telgen. Onder handhaving overigens van het oude adatgrondenrecht voor de gewone man heeft zich een op macht gebaseerd recht ontwikkeld door de adel. Dit machtsrecht stelde de adel misschien vroeger wel, doch thans - door inwendige verwording en verzwakking - sinds lang niet meer in staat de welvaart te bevorderen, noch van de bevolking, noch van zich zelf.

Hoe al deze gronden rechten zijn, hun inhoud, omvang en ingrijpen op de maatschappij, en welke vormen het machtsrecht van de adel heeft aangenomen en haar juiste werking op de maatschappij, dit alles is niet bekend.

Voor het bevorderen van de volkswelvaart is een beter inzicht in deze materie noodig, en om een beter inzicht te krijgen is noodig voortgezet nauwkeurig onderzoek, wat tijd kost, en waarvoor nevens innige samenwerking met den Landbouwkundigen dienst het Bestuur de beschikking moet hebben over hiervoor geschikte hulpkrachten.

^{beter}
Gegrand op dit inzicht moet dan het Zelfbestuur als opperste hanteerder van het beschikkingsrecht regelend optreden, de rechten afbakenen, rechtszekerheid scheppen, en de noodige maatregelen treffen voor bevordering van de volkswelvaart door economisch gebruik van wat grond en water

bieden

bieden, waarbij ook vooral moet worden gelet de adel weer economisch krachtig te maken.

f. PANDRECHT OP GROND EN
ENLANDSCHE HYPOTHEEK.

1. gewone grondverpanding.

Gewone grondverpanding komt overal voor en is voor de grondbesitter de meest gebruikelijke vorm van Credietverkrijging. Onderwerp van grondverpanding kunnen zijn sawahgronden, tuinen (klapper-, koffietuinen), sagobosschen, vischvijvers. Tegen een bedrag meestal niet hooger dan de helft der waarde verpand de besitter zijn bezit aan de credietgever, waarbij dit bezit aan dezen overgaat en hij het verpandingsrecht hierop krijgt. Dit verpandingsrecht houdt in het genotrecht; beheer; het recht om de grond weer aan een ander in pand over te dragen, mits tevoren de besitter hiermede in kennis is gesteld en de gelegenheid is gegeven om het verpandingsrecht in te lossen. De houder van het verpandingsrecht mag de grond niet vervreemden of verkoopen, wel kan hij de grond in deelbouw uitgeven en als erfenis het verpandingsrecht zijn erfgenamen nalaten. De besitter of zijn erfgenamen kunnen ten allen tijde tegen betaling van het oorspronkelijke verpandingsbedrag het bezit terugkrijgen, mits de verpandingshouder minstens één, meestal twee (of bij bijzondere afspraak meerdere) keer geogst

heeft, terwijl bij aangevangen grond bewerking tot na de oogst moet worden gewacht.

Waar als regel geen termijn voor inlossing bepaald is kan dit verpandingsrecht theoretisch soms ten eeuwigen dage blijven bestaan.

Practisch echter zoover het geheugen en de goedwillendheid reiken; het geheugen reikt dikwijls geslachten ver terug; de goedwillendheid kent andere normen als de onderlinge verhouding en de getuigen.

2. Verkoop met recht tot wederinkoop.

Verkoop met recht tot wederinkoop onderscheidt zich in de praktijk vrijwel niet van de grondverpanding, tensij, zooals soms wel gebeurt, een afspraak wordt gemaakt over de termijn waarbinnen wederinkoop mag geschieden (in dat geval gaat het recht tot wederinkoop niet op de erfgenamen van de verkoper over). Waarschijnlijk is deze vorm waarin grond verpanding geschiedt van Mohamedaanschen oorsprong, zij komt zelden voor en dan nog vrijwel uitsluitend bij Hedji's, Arabieren en andere geloovige Moslim; de Toradjastreek kent deze vorm niet.

3. Inlandsche Hypotheek.

Gevallen, waarbij tot zekerheid van een vordering gronden in Inlandsch bezitrecht (sawah's, tuinen, vischvijvers) werden verbonden, die feitelijk in handen van

den schuldenaar blijven, komen - zij het spaarzaam - voor in de vorm van Inlandsche Hypotheek. Een zuivere Inlandsche Hypotheek is het dan ook nog zelden, want als regel wordt door de geldschietter geen winst gemaakt, door de geldleener geen hypotheekrente in de een of andere vorm betaald. Gewoonlijk heeft een dergelijke transactie dan ook alleen plaats tussehen familieleden dan wel goede bekenden en is het slechts de bedoeling van de geldschietter hulp te verleenen onder zekerheidstelling. Bij deze vorm van credietverleening wordt een termijn van terugbetaling bepaald. Credietgevers aan wie de grond verbonden is hebben daarop verhaal, indien het uitgeleende bedrag niet wordt terugbetaald. Het meest algemeen is - en dit geldt ook, indien geen afspraak wordt gemaakt -, dat wanneer het uitgeleende bedrag niet binnen de vastgestelde termijn wordt terugbetaald, de verbonden grond zonder meer aan de Credietgever vervalt.

Soms wordt bij het aangaan van de transactie overeengekomen, dat bij niet terugbetalen binnen de vastgestelde termijn de credietgever de grond kan verkoopen en wat van de opbrengst, na afhouding van het uitgeleende bedrag, overblijft aan de credietnemer afdraagt, terwijl indien de opbrengst minder is dan het uitgeleende bedrag de credietnemer ^{het} tekort schuldig blijft.

4. Grondverpanding met recht
op deelbouw van den be-
zitter.

Eveneens zelden komt voor grondver-
panding, waarbij de grond in handen van
de bezitter blijft, die de grond dan in
deelbouw blijft bewerken. Een vaste reg-
eling voor de verdeling van de opbrengst
bestaat niet; de verdeling is afhankelijk
van voorafgemaakte afspraak, is echter
meestal $\frac{5}{6}$ voor de deelbouwer, soms nog
meer tot $\frac{9}{10}$, zelden minder tot $\frac{2}{3}$. Ge-
woonlijk wordt een termijn van terugbeta-
ling afgesproken en heeft de credietgever
bij niet terugbetaling binnen de termijn
recht op verhaal op de wijze, zocals zulks
bij de Inlandsche Hypotheek geschiedt, dan
wel te voren werd afgesproken.

5. HET RECHT VAN DEELBOUW.

Deelbouw wil ik onderscheiden in 1
erfelijk deelbouw, 2 deelbouw met afspraak
en 3 deelbouw zonder afspraak.

1. erfelijk deelbouw.

De eerste vorm, het erfelijk recht
van deelbouw, waarbij een vast aandeel in
de opbrengst aan den bezitter toevalt, be-
staat hier - voor zoover mij bekend is -
niet. Slechts het complex Lamoenr, toe-
behoorende aan de Opoe Gawe, vertoont deze
vorm met vast $\frac{9}{10}$ van de opbrengst voor
de bewerker als resultaat van minnelijke
schikking in het geschil tusschen de Opoe
Gawe, die het bezitrecht pretendeert en de
bewerkers, die oorspronkelijk (thans voor
een deel nog) dit ontkenden en zelf het
bezitrecht pretendeerden (pretendeeren).

Dit geschil van jaren her dateerende en nimmer geheel opgelost, is onlangs weer naar voren gebracht, thans in onderzoek en moet na de oogst - conform de adat mag dit niet tijdens de bewerking - be-recht worden.

2. deelbouw met afspraak.

De tweede vorm, deelbouw met afspraak, komt algemeen, maar - uitgezonderd in Badjo en Soeli - niet veelvaldig voor. De bewerker krijgt $\frac{2}{3}$, $\frac{5}{6}$ of $\frac{9}{10}$ van de opbrengst, naar gelang de opbrengst is; in Badjo en Soeli is dit meestal $\frac{2}{3}$ of $\frac{5}{6}$ van de opbrengst.

3. deelbouw zonder vaste afspraak.

De derde vorm, deelbouw zonder vaste afspraak is - met uitzondering van Soeli en Badjo - de gebruikelijke vorm in de kuststreek. De bewerkers (de lagere man) worden door de bezitters (adel) opgedragen de sawah's in deelbouw te bewerken, zonder afspraak over de verdeling van de opbrengst, maar achteraf hierop neerkomende, dat de deelbouwer dikwijls slechts $\frac{1}{10}$ van de opbrengst krijgt, in gunstige gevallen meer tot $\frac{5}{10}$. Dat de deelbouwer hiervan niet kan bestaan en dus niet in staat is voldoende en goede arbeid aan de bewerking te besteden, met als gevolg weer slechte oogst, is duidelijk. Hij bewerkt dan ook de sawah met tegenzin en dat hij zulks toch doet spruit voort uit zijn onderdanigheid tegenover de bezitter.

Deze vorm is funest voor een goede
sawabouw en rent iedere verbetering.

Door onvermoeide voorlichting van de be-
volking en persoonlijk ingrijpen door
Bestuur en Landbouwkundigen dienst, des-
noeds door bij besluit het verplichtend
stellen om vooraf een vaste afspraak te
maken, moet getracht worden deze vorm te
doen verdwijnen.-

...der dat uit te
voeren producten, dat zij de door haar
bekende speciale tarieven politiek, die
de vruchtprijzen, zowel in het algemeen
als ook bij bijzondere aparte overre-
keningen voor bepaalde producten, goed
kennen bij de algemeene daling der pro-
ducten prijzen, onder het woord "Natio-
nalaire Social" zien zij, dat, afwijking
van tijdelijke op- en down van afzonder-
lijke producten, er een sterke daling is
van de hoeveelheid uitgevoerde producten
onder "grainwagons" zien zij geen effect
van het aantal aangekomen en vertrokken
grain, social - waar het vruchtprijs ver-
keer wel te begrijpen, ook in hoofdzak
veroor van populatie en kleine goederen
heeft - de hoeveelheid door de K.P.N. voo-
geerde vrucht gedeeld is. Bovendien zijn de
vruchtprijzen der K.P.N. door de verga-
ning aan de producten waarde geteld en
daarvoor haar inkomen op twee vijfen vere-
nigend; ook door de handhaving van haar
een vruchtprijs wel bij de vruchtprijs

HOOFDSTUK VII.

HANDEL EN HIFVERHEID.

a. SCHEEPVAANT.

1. K.P.M.dienst. De eenige geregelde scheepvaart verbinding, die Palopo met Makassar en elders verbindt, is een veertien daagsche K.P.M. dienst. Deze dienst heeft zich ondanks de heerschende malaise weten te handhaven als voornaamste vervoerder der uit te voeren producten, dank zij de door haar betoende soepele tarieven politiek, die de vrachtprijzen, zoowel in het algemeen als ook bij bijzondere aparte overeenkomsten voor bepaalde producten, deed aanpassen bij de algemeene daling der producten prijzen. Onder het Hoofd "Suitslandsche Handel" zien wij, dat, afgezien van tijdelijke ups en downs van afzonderlijke producten, er een sterke daling is van de hoeveelheid uitgevoerde producten; onder "prauwenvaart" zien wij geen afname van het aantal aangekomen en vertrokken prauwen, zoodat - waar het vrachtauto verkeer wel is toegenomen, doch in hoofdzaak vervoer van passagiers en kleine goederen heeft - de hoeveelheid door de K.P.M. vervoerde vracht gedaald is. Evenceens zijn de vrachtprijzen der K.P.M. door de aanpassing aan de producten waarde gedaald en daarmede haar inkomsten op twee wijzen verminderd; doch door de handhaving van haar oude voorname positie zal zij by herleving

heer!

= 100 =

van de uitvoer daarvan dadelijk profiteeren, aangesien de prauwen zich niet op haar terrein vermochten in te dringen.

2. Prauwenvaart. De prauwenvaart is te verdeelen in de groote prauwenvaart en de kleine prauwenvaart.

De groote prauwenvaart, die van oudsher, voor zoover de herinnering van ouden van dagen gaat, uit oude geschriften en memories blijkt, in handen is van en wordt gevoerd door zeevaarders van elders als Boegineezen en Makassaren, onderhoudt de buitenlandsche handel.

Zij concurreert door haar lage vrachtprijzen met de K.P.M., en kan sich daardoor handhaven, ondanks de meerdere risico aan dit vervoer verbonden.

aangekomen en vertrokken groote prauwen

jaar	aantal	totaal inhoud in Reg.ten
1929	408	3146.54
1930	494	4858.16
1931	431	3662.98
1932	398	3730.34
1933	398	4131.66
1934	330	3287.24
Jan. t/m Juni 1935	147	1858.08

De bemanning deser prauwen bedraagt ten hoogste 20 man, ten laagste 5 man.-

Frauencontracten

Prauwencontracten werden niet gesloten. Zecale gezegd zijn dit geen prauwen van hier, doch van elders. Zij vervoeren producten naar Makasser en elders, voeren waren aan van elders afkomstig.

In de Westmoesson komen ongeveer 30 tot 40 prauwen per maand (November tot April); in de Oostmoesson 15 tot 25 prauwen per maand.

Vier van deze prauwen onderhouden een geregelde dienst tusschen Makasser-Palopo; vervoeren van Makasser tokogoederen naar Palopo en nemen als retourvracht producten mee; de gemiddelde vrachtprijs is 25 cent per picol.

Verder voeren in de Westmoesson een 10 tot 15 tal prauwen van Takalar en Djeneponte sout aan en nemen als retourvracht sago, arensuiker en arang mee; sinds 1932 echter hoe langer hoe meer damar en rottan, daar de sago, suiker en arang zelf eerst gekocht en later verkocht moet worden, dus ^{en} kapitaal nodig is ^{en} eigen risico gedragen moet worden, terwijl voor vervoer van producten geen kapitaal nodig is, vooraf bekende vrachten ontvangen worden en de risico bij den opdrachtgever berust.

Voorts voerden vroeger 10 tot 20 prauwen van Balanipa, BadjoE, Palina rijst aan voor de kleinere kustplaatsen en namen als retourvracht sago, arensuiker, arang, rottanmatten, vischtuig e.d. mede; deze

rijstaanvoer is de laatste jaren sterk gedaald en ongeregeld geworden.

Naast de grote prauwenvaart in handen van vreemden staat de kleine prauwenvaart in handen van de Loewoereesche kustbevolking.

Deze kleine prauwen brengen de producten van de kleinere kustplaatsen naar het handelscentrum Falopo en nemen vandaar weer de ingevoerde waren mee terug. Hieronder volgt een overzicht van den omvang van deze kleine prauwenvaart.

jaar	aangekomen en vertrokken kleine prauwen	vrachtprijs per picol
1929	350 stuks	± 15 cent per picol
1930	1060 "	
1931	985 "	
1932	1025 "	
1933	1020 "	
1934	1114 "	
Jan t/m Juni 1935	680 "	

b. BUITENLANDSCHE HANDEL. De beteekenis van de buitenlandsche handel is door de heerschende malaise en de lage prijzen der producten ster^k afgenomen. Hiervan een juist en voldoende inzicht te krijgen en dit met juiste cijfers aan te toonen is niet mogelijk.

Eerstens ontsnappen vele producten aan alle controle; gedeeltelijk, doordat ook in- en uitvoer overland geschiedt.

Tweedens is Falopo een transitohaven,

waar in- en uitvoer voor en van Makale-
Rantepao, Masamba geschiedt.

Waar evenwel - uitgesonderd de koffie
van Makale die meestal via Fare2 doch bij weg
stremming weer meer via Palopo wordt uitge-
voerd - het aandeel van de totaal uitvoer, dat
via de havenplaats Palopo plaats heeft, con-
stant geacht kan worden, is het aan de hand
van de aldaar gecontroleerde uitvoer van de
voornaamste producten mogelijk eenig insicht
hierin te verkrijgen.

Deze uitvoer van de belangrijkste producten bedroeg in 1922		/	685.177.-
	1923	"	798.016.-
	1924	"	1.039.577.--
	1925	"	969.540.-
	1933	"	233.903.--
	1934	"	290.371.--
	Jan. t/m Juni 1935	"	120.530.--

Een specificatie van deze uitvoer
naar waarde en hoeveelheid is als volgt:

Uitvoer	1922	1923	1924	1925	1933	1934	1935 1e. h. j.
Kopra	KG. 976215	955543,	1041704	974880	1184823	669374	589815
Bampr	" 5977	56447	142703	438025	553395	902391	443954
Koffie	" 207759	361212	425717	235214	11489	130879	10159
India	" 94526	269454	36108	14946	8130	1294	66560
Botan	" 3145821	3085046	4692520	5085863	1241918	1549613	689620
Aljet	" 382590	222445	228133	232206	196215	215765	90247
Rubber	" -	-	-	-	107352	166999	45720
Indigo	" 198924	192449	246641	282174	156097	19998	-
Compans staks	966	880	986	174	129	216	8

= 104 =

Uitvoer	1922	1923	1924	1925	1933	1934	1935 le.h.j.
Copra waarde /	146230	143325	156255	146220	194273	127638	119733
Damar " "	1080	11380	28540	87600	41631	86283	40580
Koffie " "	166160	288960	340560	188160	7470	63320	4531
Mais " "	2362	6735	902	375	209	18	1520
Hottan " "	314580	308500	469250	508580	57717	74763	31550
Rijst " "	34445	20016	20650	21350	8312	10360	4253
Rubber " "	16887	25246	18288
Sago " "	10650	10400	13560	15515	6090	797	..
Sampang " "	9660	8800	9860	1740	1314	1946	75
Totaal	1685167	1798016	1039577	1969540	1233903	290371	120530

Ten aanzien van deze specificaties van uitvoer zij opgemerkt.

Copra is grootendeels van deze onderafdeeling afkomstig, een onbekend deel van Masamba.

Damar wordt per vrachtauto en per prauw aangevoerd van Masamba (\pm 80%), Malili (\pm 5%), Kolaka (\pm 5%), de rest van deze onderafdeeling zelf.

Ups en downs van de hoeveelheid der uitvoer liggen niet zoozeer bij de bevolking, die ook bij lage prijs nog graag wil verkoopen, maar zijn in hoofdzaak te wijten aan de handel, die dikwijls door de beperkte verkoopmogelijkheid in matte koopstemming verkeert.

Koffie is in hoofdzaak van Sakale-Rante-

pac afkomstig, doch alleen indien de afvoer via Para2 wegens wegstroming stagneert. Aldus zijn hieruit geen conclusies te trekken.

mais wordt door de handelaren vrijwel niet meer opgekocht daar de waarde, in verhouding met de minimale vervoerkosten, zoo laag is, dat het hen niet loonend maakt, Zoodra de prijs even stijgt, zoals begin 1935 gebeurde, heeft dadelijk eenige uitvoer plaats.

rotan wordt grootendeels per prauw, gedeeltelijk per auto aangevoerd van Masamba (\pm 50%), Malili (\pm 20%), Kolaka (\pm 10%, de rest (\pm 20% van de onderafdeeling zelf. Evenals bij damar veroorzaakt de beperkte verkoop gelegenheid de uitvoer, waarbij een voornaam factor is, dat eenige vroeger hooggeprijsde en hier veelvoorkomende soorten thans niet verhandelbaar zijn.

rijs wordt eerst ingevoerd

- a. per prauw, vroeger vooral uit Balanipa, Badje, Palima, thans voor een grootdeel uit Badje en Soeli.
- b. over land van Makale-Rantepac.

Van dese invoer wordt na pellen weer een gedeelte uitgevoerd naar Malili, Kolaka en Boeton.

rubber is uitsluitend afkomstig van de nog jonge onderneming "Iamassie" op 15 K.M. afstand van de hoofdplaats gelegen.

sago wordt vrijwel uitsluitend opgekocht door de Boegineesche en Makassarsche prauwen, die

die rijst en zout aanvoeren. Waar deze rijstaanvoer verminderd is en verder, door mindere kapitaalcracht der prauwenvoerders, door hen meer volstaan wordt vrachten te vervoeren is de uitvoer iets gedaald. Thans begint de bevolking er in bescheiden mate toe over te gaan haar sago op crediet aan de prauwenvoerders af te staan.

sampang komen vrijwel alle van Masamba en Malili ter doorvoer te Falopo; de onderafdeeling zelf voert bijna geen prauwen uit. De uitvoer is gedaald door verminderde koopkracht der afzetgebieden.

Door de sterke achteruitgang van de handel doorleeft de hoofdplaats Falopo met zijn 15000 inwoners, thans een moeilijke tijd. Deze plaats en zijn bevolking is geheel ingesteld op de handel, is het handelscentrum van Loewoe. Vele goedangs zijn vervallen, vele toko's staan leeg, diverse handelshuizen hebben hun zaken hier gesloten. Doch ondanks deze noodgedwongen inkrimping en verminderde werkgelegenheid leeft de hoop op betere tijden en worden oude toko's door nieuwe vervangen, nieuwe goedangs bijgebouwd. Handel en bevolking van Falopo zijn elastisch en zijn paraat dadelijk te profiteeren zodra de toestand iets gunstiger wordt.

Tegenover de uitvoer staat de invoer, waarvan zelfs bij benadering geen verge-

lijkend overzicht te geven valt. Wel is zeker, dat de invoer in meerdere mate dan de uitvoer per vrachtauto en prauw geschiedt. Evenwel gaat ook nu nog het meerendeel per K.P.M. Voor zover door mij werd nagegaan is de invoer òn in geld òn in hoeveelheid niet in die sterke mate gedaald als de uitvoer. Niet als waardenmeter, doch als richtingswijzer volgt hier de ontvangsten aan invoerrechten en accijzen vanaf 1922.

1922 /	9404.92	1929	/39508.90
1923 "	12994.74	1930	"47895.41
1924	31143.02	1931	"39105.54
1925 "	31571.73	1932	"37105.54
1926 "	31869.63	1933	"25937.84
1927 "	35722.41	1934	"30146.70
1928 "	36954.98	1935	"16651.87
		le h.j.	

c. BINNENLANDSCHE HANDEL. De binnenlandsche handel concentreert (Passers).

sich grootendeels op de passers.

De voornaamste passer is die ter hoofdplaats Palopo, welke dagelijks wordt gehouden.

Voorts zijn passers te

1. Larompong	district Larompong	
2. Keppe	id.	id.
3. Sampano	id.	id.
4. Bonopoete	id.	id.
5. Babang	id.	id.
6. Seeli	id.	Seeli
7. Tjimpoe	id.	id.

8.	Badjo	district	Badjo
9.	Belopa	id.	id
10.	Tjilalang	id.	id
11.	Lamoenre	id.	id
12.	Makaloen	onderdistrict	Rante Balla
13.	Rante Balla	id.	id
14.	Celoe Salce	id.	id
15.	Ponrang	district	Ponrang
16.	Lanipa	id.	Ponrang
17.	Boea	id.	Boea
18.	Balambang	id.	id.
19.	BatoeSitandoe	id.	Walenrang.

Van deze passers zijn die te Belopa, Badjo en Tjimpoe de belangrijkste; vooral de passer Tjimpoe, door mij op initiatief van het districtshoofd van Soeli opgericht, gaat door zijn gunstige ligging een goede toekōft tegemoet. Zoodra de sawahbeplanting afgelopen is moet verder gegaan worden de weg langs het kanaaltje van deze passer naar zee af te maken en dit kanaaltje breder en dieper te maken. Dan kunnen zelfs groote prauwen tot bij deze passer aanleggen om de daar gebrachte rijst af te voeren. Verder zijn de passers te 1. Larompong, 2. Keppe, 4. Bonepoete, 6. Soeli, 14. Rante Balla en 15. Celoe Salce van belang.

De andere passers zijn vrij onbeduidend, hoewel ook daar passerretributie wordt geheven.

Dese passers worden alle om de vijf dagen op verschillende dagen gehouden; zoodat het de trekkende kleinhandelaren mogelijk

is zich van de eene naar de ander passer te begeven.

Hoewel de passers over het algemeen nog maar een povere indruk maken, zijn ze de laatste jaren toch zeer verbeterd; deze verbetering werd zonder veel kosten met gemeente-diensten tot stand gebracht.

Bij mijn bestuursaanvaarding in Februari 1933 bleek, dat de opbrengst der passer-retributie ongemotiveerd laag was. Begonnen werd alle passers - ook ter hoofdplaats - van een passer te voorzien. Verder een register aan te leggen waarin van iedere passer de dagelijkse opbrengst wordt ingeboekt. Daalt de opbrengst van een passer, dan ruilt de betrokken mandoor dadelijk met de mandoor van een andere passer. Weet deze de opbrengst te doen stijgen, dan is de vervangen mandoor fout geweest en wordt hij ontslagen. De administratie hierover berust bij de Mantri Belasting; de mandoors buiten storten bij het districtshoofd; die in de hoofdplaats dagelijks op mijn kantoor bij de Schrijver. De passerboekjes worden bij uitgifte geboekt en op de nummers gecontroleerd. Iedere mandoor heeft een eigen verantwoordingsboekje.

Door deze scherpe controle is, met handhaving van het matige passertarief van 1 cent per RS buiten en 2 cent per RS in de loods, de opbrengst weer gestegen

tot het vroegere peil.

Sinds medio 1935 wordt van rijst geen aparte passerretributie meer geheven.

De opbrengst bedroeg in :

1922	f	8124.70	
1929	"	7548.84	
1930	"	7529.69	
1931	"	6660.31	
1932	"	4722.67	
1933	"	6451.42	
1934	"	7133.06	
1935	"	4068.18	eerste half jaar.

Van deze opbrengst is reeds afgetrokken de collecteloonen der mandoers, die behalve ter hoofdplaats Palopo geen salaris hebben.

De toestanden op de passer te Palopo zijn nog verre van ideaal.

Een vleeschverkoopplaats staat thans op de loopende begroeting en zal dit jaar gebouwd worden.

Heedig zijn vernieuwing van een loods, zwaar herstel van eenige andere loodsen, eenige W.C.'s.

De Architect L.W. zal de gelden hiervoor bij de aanstaande begroeting aanvragen en projecten opmaken.

De artikelen, die op de passers verhandeld worden zijn dezelfde als elders; te Belopa, Badjo en Tjimpoe ook rijst in het groot; te Celoesaloe en Badjo ook koffie.

Voor de gemiddelde passerprijzen

wordt

wordt naar de maandelijksche opgaven verwezen

d. NIJVERHEID.

De nijverheid is van weinig beteekenis in de onderafdeeling Palopo en beperkt zich tot:

1. weven van eenvoudige kains voor eigen gebruik.
2. smederijen voor plaatselijk gebruik.
3. het maken in Badjo en Larompong van goede rottansmatten, die ook worden uitgevoerd.
4. het maken van kleine prauwen voor eigen gebruik.
5. twee rijsthullers ter hoofdplaats Palopo.

e. MIJNBOUW (Goud exploitatie)

Jaren achtereen werd aan den Chincez Tjico Kiem Beng een goudexploitatie concessie verleend voor een terrein gelegen nabij kampong Njameng, onderdistrict Pantilar, district Boea. Herhaaldelijk werd wegens verstrijken van de termijn verlenging gevraagd en verkregen. In 1952 werd het geheele bedrijf in de steek gelaten, nadat volgens mij gedane mededeeling van door hem gebruikte keelies, door Tjico Kiem Beng vrij veel goud was verkregen en medegenomen.

Thans heeft op deze plaats de Japanner Ishibashi exploitatie vergunning gevraagd, doch tot heden niet verkregen.

Dat op deze plaats veel goud zit is zeker:

a. omdat deze plaats een goud ontko is, dus eigenlijk in het geheel niet aan vreemde in exploitatie behoorde te worden gegeven.

b. heb ik persoonlijk op eenige plaatsen gezien, dat goudadertjes aan de oppervlakte komen.

Trouwens niet alleen hier komt goud voor. In alle rivieren, beginnende met de Badjo rivier en vervolgens tot aan de grens met Masamba, komt stofgoud voor. In de Badjo rivier tot aan Rante Balla en verder, eveneens in de Beca rivier, en de Njameng rivier zijn goudontko's (zie bijgevoegd Ongkoregister). In 1953 bleek mij, dat, uitgezonderd een enkele oude van dagen, de bevolking verleerd was om goud te wasschen. Samen met de Opoe Patoenroe heb ik toen systematisch de meeste rivieren op goud onderzocht, waarbij de Badjo-rivier de grootste hoeveelheid bevatte. De oudjes van dagen als leermeesters gebruikend werd overal de menschen weer de kunst van goud wasschen geleerd; met gevolg, dat de bevolking langs de Badjo-rivier vanaf Badjo tot Rante Balla animo in dit werk kreeg en naast haar overige arbeid tot op heden het goudwasschen bleef beoefenen. Over het algemeen zijn het oudjes, vrouwen en kinderen, die in hun vrije tijd gaan goudwasschen. De opbrengst wisselt van 15 tot 25 cent per dag per persoon.

Toegezien wordt, dat in de tijd van

sawahplant en -oogst, geen werkbare krachten door goudwasschen aan het sawaharbeid worden onttrokken. Het moet bijverdiensite blijven.

De opbrengst maandelijks geëxtroleerd wisselt van \pm /1200.- per maand in de gunstige tijd tot \pm 500.- per maand in de ongunstige tijd. Een enkele keer werden nuggets van 2 en 3 gram gevonden.

**f. WINNING VAN
BOSCHPRODUCTEN.**

De voornaamste boschproducten zijn rotan, damar en hout.

Rotan wordt op meerdere plaatsen in de onderafdeeling gevonden. De voornaamste vindplaatsen zijn: boven Walemrang, boven Ponrang en boven Larompong met het daaraan grensende deel van Badjo. Van de totaal uitvoer van de havenplaats komt, zooals tevoren reeds werd opgemerkt \pm 20% van deze onderafdeeling. Evenwel zijn de goede en goedgeprijsde soorten hier spaarszaam voorhanden; wel veel mindere soorten, waaronder er zijn, die thans niet verhandelbaar zijn.

Damar is aanwezig in boven Badjo en boven Larompong in aaneengesloten boschcomplexen, die zich tot aan de onderafdelingsgrens voortzetten. Vooral de streck Kaili - Oeloesaloe bevat veel damar. Hier liggen dan ook damar ongko's, en hier komt in hoofdsak het aandeel van deze onderafdeeling van \pm 10% in de totaal uitvoer van de havenplaats Palopo

= 114 =
vandaan. Eenig insicht in deze bosschen,
zoewel voorraad als exploitatie hebben wij
niet.

Ik acht het beslist noodig niet, dat
hier een aparte damarmantri komt, wel,
dat een van de elders werksame mantri's
jaarlijks eenige maanden ter opname, rege-
ling en toezicht hier wordt gedetacheerd.

Hout van goede soorten wordt - uit-
gezonderd Soeli - in alle districten aan-
getroffen.

Bevolkingsexploitatie van hout heeft
v.n.l. plaats in de districten Larompong
en Walenrang.

In aansluiting op de geldschaarschte
betreft het Landschap zijn hout niet
meer van handelaren, doch, via de hoofden
en de Controleur, van de bevolking zelf
en betaald deze met dit hout - na waarde-
ering en verrekening - zijn S.a.a. Vooral
het arme Walenrang en de kustbevolking
vanWara worden op deze wijze gesteund
de S.a.a. op te brengen, terwijl tevens
toezicht op de houtkap wordt ugeoefend.

G. HOUTEXPLOITATIES EN BOSCHBESCHERMING.

Houtconcessies bestaan niet. Nog
steeds bestaande plannen van particulieren,
o.a. Kho Hing im, om te Palopo een hout-
zagerij op te richten voor export zijn
steeds weer gestrand op de in verhouding
met de huidige handelswaarde te hoog ge-
achte soesoeng-romang en retributie.

Wel is in 1924 ter hoofdplaats een landschaps houtzagerij opgericht, die voorziet in de behoeften van het landschap en soms exporteert naar en ten behoeve van andere landschappen.

Hiernevens voorzien kleinere handzagerijen in de plaatselijke behoefte.

Zooals reeds eerder vermeld is het aantal goede houtsoorten vrij belangrijk.

Evenwel zou de bijna onuitroeibare roofbouw en de onoordeelkundige wijze, waarop door de bevolking gekapt wordt groote verwoestingen in de voorraad hout doen aanrichten, indien hiertegen geen maatregelen gesteld werden.

1. beschongko's.

Een der hiertegen gestelde maatregelen is het op het adatrecht gegronde instituut van "beschongko's", waar binnen slechts na vergunning van en meestal na afstand van een deel der opbrengst aan de onkogerechtigde gekapt mag worden (zie hierover de bijlage: ongko's). Evenwel geeft dit instituut slechts binnen de ongko's bescherming en is ook deze nog van betrekkelijken aard, aangezien het geheel aan de rechthebbende adatfunctionarissen is overgelaten, die door bestuursmaatregelen hierin beknot zijn.

Het ware te overwegen deze ongko's met behoud van haar positieve elementen

onder toezicht te stellen van het Zelfbestuur of door dezen aangewezen beampten.

2. boschreserves.

Bij besluit van het Zelfbestuur van Loewoe van 4 December 1930 No. 29 werd de Manggala-reserve ingesteld en deze onder beheer gesteld van den Opperhoutvester, Beheerder van den Dienstkring Celebes.

Deze boschreserve in de onderafdeeling Rantepao-Makale liggende werd bij het 2de aanvullingsbesluit van 16 Februari 1932 No 89 uitgebreid in de onderafdeeling Palopo, de z.g. Latoepa-reserve.

Thans is in behandeling der 3de uitbreiding der Manggala-reserve, de z.g. Walenrang-reserve, die om formeele redenen nog niet tot stand kwam.

Toezicht op deze boschreserves wordt gehouden door een drietal landschaps boschmantri's ^{alruisn hetuif-bekiel?} ambtelijk staande onder de Opperhoutvester.

Mits bij de boschreserveering vooraf alle bevolkings belangen goed worden overwogen en de aard der reserveering niet te streng is (o.m. de bevolking ruimte wordt gelaten haar aanplantingen te blijven onderhouden en haar beperkt kap- en samselrecht wordt toegekend) en soepel wordt gehanteerd, ben ik hiervan een voorstander niet alleen voor het instandhouden der bosschen, oek bestuurlijk door de natuurlijke bevolkings concentratie die daaruit voortvloeit.

Evenwel acht ik de aard der hier gellende reserveering te streng.

Verordening op het branden.

Bij Zelfbestuursbesluit van 8 November 1922, aangevuld bij besluit van 8 April 1926 werd een verordening in het leven geroepen op het branden van alang-alang en andere begroeiing, welke het branden aan banden legt en zonder vergunning verbiedt.

Toezicht hierop wordt uitgeoefend door de 3 bovengemelde boschbeantri's; de resultaten zijn gunstig, mede door de medewerking der hoofden.

Regeling ter voorkoming van uitroeiing der houtsoorten.

Bij Zelfbestuursbesluit van 7 October 1918 werd vastgesteld een regeling ter voorkoming van uitroeiing van de in de bosschen van het Landschap Loewoe voorkomende houtsoorten.

Deze regeling bepaalt:

- a. dat Zelfbestuursonderhoorigen zonder vergunning hout mogen kappen, mits dienende tot eigen gebruik.
- b. voor elk ander kappen van hout dan in a bedoeld is vergunning van den onderafdeelingschef ^{of} noodig, die hieraan voorwaarden kan verbinden.

Voorts moet voor de uitvoer van hout en het hout bestemd voor ~~eigen~~ ^{niet} gebruik van ~~de~~ Zelfbestuursonderhoorigen een retributie betaald worden van / 7.50 per M3 voor

bajanhout

of Namen hier
zelfs ten ?

bajamhout en / 3,50 per M3 voor andere houtsoorten.

Het is vrijwel ondoenlijk toezicht ter plaatse te doen uitoefenen; wel geschiedt dit door de districtshefden en kamponghoofden, doch dit is onvoldoende.

Een groote controle ligt evenwel ter hoofdplaats Palopo zelf, aangezien praktisch alle hout voor uitvoer bestemd via Palopo gaat en het meerendeel van het hout bestemd voor niet Zelfbestuursonderhoorigen aldaar verwerkt wordt.

De Gouvernements douane ambtenaar te Palopo ziet mede toe op de in- en uitvoer van hout; de onderafdeelingchef zelf ontvangt de retributie.

De opbrengst van de houtretributie is sterk gedaald door de verminderde uitvoer, doch stijgt momenteel weer door meerdere huizen- en tokobouw ter hoofdplaats; zij bedroeg :

in 1931	/	1255.89
in 1932	"	623.27
in 1933	"	37.88
in 1934	"	233.27
in 1935	"	124.03 t/m Juli.

LANDBOUW.

SAWAHBOUW.

a. Inleiding.

Het sawahvraagstuk in de onderafdeeling Falopo is een van de gewichtigste en tevens moeilijkste vraagstukken, waarvoor de Bestaursambtenaar komt te staan.

Gewichtig door het groote belang, dat bevolking, haar adel en het bestuur heeft bij een goede sawahbouw. Ondanks het bestaan van vele uitgestrekte sawahcomplexen, benevens veel woeste grond geschikt voor nieuwe gewaahanleg, alle door den landbouwkundigen dienst reeds onderzocht op grondkwaliteit en van vrij goed tot uitmuntend gewaardeerd, ondanks gunstigen regelval en de mogelijkheid van gemakkelijker aan te leggen irrigatie, het de bevolking de sawah's onbewerkt liggen en verwaarloozen. De bevolking had zich van de vroeger bestaande sawahbouw afgewend en met hare hoofden haar aandacht gevestigd op het winnen van beschproducten en de handel daarin. Met als gevolg, thans geaccentueerd door de crisis:

- a. de slechts schijnbare welvaart van een van de hand in de tand levend volk, dat de basis miste van een gezeten landbouwende bevolking en wiens hoofden al lang de voordeelen van de handel zagen overgaan eerst op Arabieren daarna op Chineezzen.

b. een in hooge mate trekkende bevolking
moeilijk voor de bestuursvoering.

Moelijk, omdat het Europeesch Bestuur
vanaf den aanvang getracht heeft de sawah-
bouw te doen herleven, waarbij wel eenig
succes, doch bij lange na geen voldoende
succes werd beaald.

Wij zullen trachten een beknopt over-
zicht te geven van het sawah vraagstuk
in de kuststreek, in de bergstreek bestaat
dit niet.

DE SAWAHDEWERKING VAN
VÓÓR ONZE KOMST.

I. Bij de intrede van ons Bestuur in Loe-
wee in 19^o35 werd in de kuststreek een
uitgestrekt sawah-areaal aangetroffen,
dat voor een groot gedeelte niet bewerkt
werd en braak lag en voor een klein
gedeelte slecht werd bewerkt. Aldus ver-
meldt de memorie van G.K. Dijkstra (1908),
aldus zeggen ook, de ouderen van dagen,
waaronder Arabieren en Chineezen.

II. Recent onderzoek toonde aan, dat de
omvang van dit sawah-areaal ± 12000 bouw
groot was. Terzake worde verwezen naar het
sawahrapport ddo 4 Maart 1935 No.101/P/Gheim
van den Landbouwkundig Ambtenaar te Makale
en mijn "nota over sawah's" ddo. 1 April
1935 No.51a/Gheim.

III. Aangesien thans de bevolkingssterkte
van de kustvlakte omstreeks 60.000 zielen be-

draagt kan deze in 1905 zeker niet grooter zijn geweest dan 50.000, waarvan 6.000 werkbare mannen, waarvan ruim genomen hoogstens 5.000 beschikbaar konden zijn voor sawahbouw. Oude memories wijzen op nog geringer bevolkingssterkte.

IV. De aanleg van een ± 12000 bouw sawah in verband met deze geringe bevolkingsterkte wijst op:

a. een sterke drang tot en liefde voor sawahbouw, hetzij bij de toenmalige machthebbers, hetzij bij de bevolking, hetzij bij beiden. Ik ben geneigd deze drang tot en liefde voor sawahbouw te veronderstellen bij beiden, aangezien ook het Europeesch Bestuur van af den beginne de sawahbouw voorstond doch afstuitte op de toen bestaande tegensin der bevolking. Oude lontars vermelden vorsten die de sawahbouw bevorderen.

b. een krachtige organisatie, zoowel (staatsrechtelijk) - bestuurlijk noodig voor de voor aanleg en bewerking vereischte rust, als ook inwendig noodig voor leiding en verdeling van de werkzaamheden.

De krachtige organisatie heeft bestaan bewijzen de restanten hiervan, die thans nog bestaan, ondanks: 1. een 30-jarige negatie door het Europeesch Bestuur, tevens aantasting door de omvorming van de gezagsapparaten en 2. de reeds in
zeer lang aanwezige tegensin sawahbe-

werking

werking. Tersake worde verwozen naar mijn hooger vermelde nota over sawah's, naar de bijlage "Adatrechtelijke gegevens" deel I en naar de bijlage "kamponggegevens" onder adatfunctionarissen. In algemeene trekken geschetst is het beeld van deze organisatie.

1. Overleg van het Zelfbestuur met de haar ten dienste staande aanzienlijke deskundigen voor het bepalen van het tijdstip, waarop de voorbereidingen tot de aanstaande sawahbouw moeten beginnen.
 2. De beslissing van het Zelfbestuur door eenharer leden ter kennisse gebracht van de hoofden der gemeenschappen.
 3. Hierop overleg van de hoofden der gemeenschappen met hun Hadat en de hen ten dienste staande deskundigen en de hoofden der lagere gemeenschappen omtrent de voorbereidingen tot de aanstaande sawahbouw.
 4. Daarop bespreking hiervan door het Hoofd der lagere gemeenschap met zijn Hadat en menschen en vaststelling der tijdstippen der opeenvolgende werkzaamheden.
 5. Opvolging van dit in algemeen overleg geregelde werkprogram onder leiding van de daartoe plaatselijk aanwezige leiders.
- 1, 2 en 3 de "staatsrechtelijk-bestuurlijke organisatie" verbonden

door

door de schakel 4 aan 5 de "inwendige organisatie".

e. Op een zoo al niet geheel dan toch in hoofdzak op landbouw gerichte oriëntatie vande volkshuishouding. Zonder een in hoofdzak op landbouw gerichte oriëntatie van de volkshuishouding zouden de noodige werkrachten voor een dergelijk groot sae wahareaal hebben ontbroken.

V. De staatsrechtelijk - bestuurlijke organisatie voortspruitend uit het belang, dat de landsgrooten en de machtige adel hadden bij een goede sawahbewerking sloot harmonisch aan bij de inwendige organisatie ontstaan uit hetzelfde belang van het volk en beider belang bij een goede sawahbewerking berustte er op, dat voor beiden landbouw hoofdbron van bestaan was. De landsgrooten en de adel waren grootgrondbezitters, doch ook de bevolking had haar sawah's. Een thans onder leiding van den Landboukundig Ambtenaar aangevangen ondersoek, wie momenteel de sawahbezitters zijn, wie de bewerkers en hoe de arbeidsvoorwaarden zijn en van dit alles benevens carteerings registers aan te leggen, is nog niet ver genoeg gevorderd om een juiste verhouding van grootbezit en kleinbezit weer te geven. Volgens mijn hierover ter beschikking staande - niet geheel betrouwbare - gegevens is ongeveer 2/3 van het

het sawahareaal in het bezit van de adel en $\frac{1}{3}$ in handen van het lagere volk.

VI. Het groot grondbesit van l ands grooten en adel werd bewerkt door hun "kacenan" (erfslaven, die nevens hun hoorigheid aan hun heer ook rechten en eigen bezit hadden, en die op hun beurt weer de verplichte bescherming van hun heer genoten) en door het niet sawahbesittende lagere volk; beide werden bij onwil hiertoe gedwongen. Terzake worde verwezen naar de bijlage "adatrechtelijke gegevens" deel I. Ook thans worden, zooals wij boven reeds vermeldden onder "deelbouw", de sawah's van de grootgrondbezitters nog in hoofdzaak bewerkt door menschen, die hiertoe opdracht hebben gekregen, zonder dat een bindbare afspraak over de cogstverdeeling is gemaakt.

VII. De omstandigheid leidde echter niet tot een door de bevolking als zoodanig gevoelde onderdrukte toestand der "kacenan" en lagere bevolkingsklassen. a. doordat de verhouding heer en "kacenan" aertsvaderlijk was, zoodat ook thans lang nadat door ons de slavernij afgeschaft werd de ree le verhouding heer en "kacenan" nog steeds bestaat en door beiden in haar consequenties wordt aanvaard. b. doordat geregelde bloedvermenging van adel met het lagere volk plaats had

(en nog heeft), zoodat banden van bloedverwantschap hoog en laag, via diverse trappen, verbond (verbindt).

VIII. Het maar laten braakliggen van de sawah's werd veroorzaakt door:

- a. het inwendig verval van het Loewoe-reesche rijk, waarschijnlijk beginnende met de periode Speelman, waardoor de noodige rust kwam te ontbreken.
- b. het afnemen van het belang van de sawahbouw als hoofdbron van bestaan door het opkomen van andere bronnen van bestaan, met name het winnen van en de handel in boschproducten.

Van wanneer dit verval van de sawahbouw dateert is onbekend. Vroeger belangrijke sawahcomplexen, b.v. het Lonji-complex, waarvan bekend is, dat zij sinds 150 á 100 jaar niet bewerkt werden en daardoor "kabo/" werden, wijzen er op, dat dit verval voor 150 jaar geleden begon.

IX. Ouden van dagen, waaronder Zelfbestuursleden, hoofden, Arabieren als Said Omar, Chineezen als Kho Hing Kim, wier herinnering - en waarnemingsvermogen reikt tot meer dan 20 jaren vóór onze Bestuursvestiging, hebben altijd de sawah's grootendeels onbewerkt, gedeeltelijk slecht bewerkt gezien, hoe verder van Palopo af hoe slechter. Zij deelden mij mede, dat

de hoofden der diverse landstroken en hun verwanten de onder hun bevelen staande bevolking lieten rottan halen en deze dan verkochten aan de zich hier vestigende handelaren. Hierdoor, en later - toen ook damar als product opkwam - in toenemende mate, werden vele menschen aan de landbouw onttrokken. Doordat het groote sawah-areaal alle beschikbare werkkrachten voor bewerking noodig had, bleven thans vele sawah's onbewerkt, konden de leidingen niet meer behoorlijk worden verzorgd, werd het vee niet meer beheerd en vernielden verwilderde karbouwen de velden, traden ziekten en misoogsten op, waardoor de sawahbouw hoe langer hoe meer een onvoordeelig wisselvallig werk werd en een antipathie tegen deze oorspronkelijk noodzakelijke, doch langzamerhand te weinig baten opleverende arbeid ontstond.

X. Evenwel bleef de oude sawahorganisatie bestaan, doch werden de opdrachten van het Zelfbestuur tot sawahbewerking niet meer of slecht uitgevoerd, aangezien nadere controle ontbrak (inwendig machtsverval), ook omdat het arbeidsmateriaal gedeeltelijk in nadere richting werd gebruikt, n.l. het zoeken van boschproducten.

XI. Ten deele behielp men zich met de Toradja's, die te Palopo komende om zout en ande-

re waren te halen, aldaar werden aangehouden voor sawahbewerking.

XII. Verder kwam sago als hoofdvoedsel in de plaats van rijst, mogelijk gemaakt door de uitgestrekte sagoboschen. Hier ga ik dus van de veronderstelling uit, dat te voren rijst het hoofdvoedsel was, sulks gebaseerd op de meer dan voldoende ^{overvloed} rijst, ~~die~~ ^{welke} het land door zijn uitgestrekt sawah-areaal zou moeten produceeren. Mogelijk is, dat ook te voren sago hoofdvoedsel was, en dat het rijstoverschot werd uitgevoerd ter bekoming van andere producten als zout, opium, tabak e.d. Thans is sago - uitgezonderd in Badjo en Soeli - hoofdvoedsel en komt rijst voor wie dit kan koopen in de tweede plaats.

XIII. De nog noodige rijst als nevenvoedsel werd ingevoerd door Boeginsoezen en Toradja's, geld leverden de boschproducten.

C. DE SAWAHWERKING VAN
HA OERZE KONST.

I. Aldus trof het Europeesch Bestuur bij haar intrede Falopo aan met een nog bestaende organisatie voor de sawahbouw, die voorheen - mits met straffe hand gehanteerd en met aanwenning van alle beschikbare werkkrachten - een goede sawahbouw kon waarborgen, doch die, met het verdwijnen van het eigen belang, dat de adel hierbij had, en door het machtsverval van het Zelfbestuur, de straffe hanteering had verloren, tevens een gedeelte der werkkrachten, en zoodoende de sawahbouw ondanks naar voortbestaan deed vervallen.

II. Het Europeesch Bestuur begon met de oude organisatie af te breken en een andere op te bouwen, stelde nieuwe functies in (o.a. kamponghoofd) schafte oude functies af, negeerde de van ouds bestaende bevolkingsbesturen (adatbesturen) van de lagere gemeenschappen, wist geen raad met het Zelfbestuur en liet die aan haar lot over, haar overigens wel aansprakelijk stellend voor de goede gang van zaken. Door dit alles werd de band verbroken tusschen de Staatsrechtelijk - bestuurlijke en de inwendige organisatie van de sawahbouw. Zoodaals wij te voren opmerkten bestaan de restanten

nog en dikwijls nog vrij goed, doch het hoofd van deze inwendige organisatie: de Tomakaha (elders onder anderen naam) is thans geen gezagsdrager meer, of waar hij dit als kamponghoofd wél is, eischt zijn nieuwe functie zooveel van zijn persoon, dat zijn oude functie in het gedrang komt.

III. Het Europeesch Bestuur, vanaf de aanvang van zijn optreden ernstig strevende naar het weder doen opleven van de sawahbouw, bevorderde tevens de producten-handel, onttrok daardoor, evenals voordien geschiedde, teveel van de toen nog schaarsche bevolking aan de sawahbouw, zelfs in nog sterkere mate; tevens stelde het voor de oude organisatie geen nieuwe in de plaats; wel waren er nu de kamponghoofden, doch het oude verband in de organisatie was verboden en werd niet hersteld.

IV. Weer later werd door de afschaffing van de slavernij een der arbeidsapparaten aan den grootgrondbesitter ontnomen; wel bleef dit clandestien gedeeltelijk bestaan, doch het miste voor strenge toepassing thans gezagssanc-tie. Een vervangend arbeidsapparaat als ~~thans~~ ontstond niet in voldoende mate, en door de voor sawahbouw geschikte grondovervloed, die eigen sawahbouw

= 130 =

mogelijk maakte, en door de overvloed van onbewerkte sawah's, die sawahbouw door ziekte en misoogst onproductief deed zijn, en doordat langzamerhand door het ontstaan van vele andere belemmerende factoren een antipathie tegen sawahbouws ontstond.

V. Door bevolkingsaanwas werd later het voor sawahbouw beschikbare arbeidsmateriaal, ondanks toename van de productenhandel, voldoende.

VI. Evenwel faalden ook toen nog de steeds herhaalde pogingen van het Bestuur om de sawahbouw te doen herleven.

MAATREGELEN OM DE
SAWAHBOUW TE DOEN
HERLEVEN EN HUN RESULTATEN
VÓór 1933.

De door de opeenvolgende Bestuursambtenaren genomen maatregelen om de sawahbouw te doen herleven en de resultaten deser maatregelen leeren wij uit de diverse bestuursmemories.

Uit de memories G.K.Dijkstra 1908, A.W.A.Nichielsen 1909, Breedveldt Boer 1913, Bosch 1914, E.A.J.Nobele 1923, O. van Lingen 1923, H.W.Stap 1926, Mr. J.Gerritsen 1932 zien wij

a. dat al deze bestuurders een slechte sawahbouw en vele braakliggende sawahs aantreffen en toeschreven aan de volgende oorzaken:

1. dat de kleine man weinig sawah's be-

2. dat de sagobosschen voldoende voeding geven.
 3. dat de producten - en (voorheen) slaven handel voordeliger is.
 4. dat de bevolking liever rottan zoekt en ladangt.
 5. dat de conservatieve bevolking gebonden is aan vooroordeel en pemaalopvattingen.
- b. dat zij allen trachtten de sawahbouw te doen herleven en hiertoe maatregelen namen.
- c. dat de door hen genomen maatregelen achtereenvolgens waren.
1. het verstrekken van zaaipadi.
 2. het verstrekken van ploegen
 3. vrijstelling van heerendienst gedurende plant- en oogsttyd, het verstrekken van zaaipadi, en hoop op de stimuleerende invloed van enkele zich hier vestigende Wadjoreezen.
 4. vrijstelling van heerendiensten gedurende plant- en oogsttyd, geregelde leiding door sawahmantri's en streng optreden.
 5. vrijstelling van heerendiensten gedurende plant- en oogsttyd, propaganda door Zelfbestuur en Europeesch Bestuur.
- d. dat alleen de onder 4. vermelde door Nobeke genomen maatregelen, het systeem

steen van dwang en van deskundige voorlichting door mantri's, tot verbetering in het algemeen leidden, het meest in Badjo en in Soeli; de verbetering in Badjo bleef ook na de periode Nobeles standhouden met continue vooruitgang; eveneens in Soeli met eerst weer een insinking, daarna herstel en langzame vooruitgang; de geringe verbetering elders ging weer te loor.

- e. dat alle andere maatregelen geen succes hadden, althans geen succes van eenige beteekenis en van langeren duur.

Ik schrijf dit uitblijven van succes in hoofdzak toe aan het niet voldoende onderkennen van de oorzaken, die tot een slechte sawahbouw hebben geleid, waardoor maatregelen om deze oorzaken weg te nemen niet genomen werden.

Ook Nobeles deed dit niet, maar hij forceerde de zaak door dwang en heelde de daardoor zichtbaar geworden wonden door mantri's. Dat daarbij alleen in Badjo en in Soeli blijvend succes werd behaald tegenover tijdelijk succes elders schrijf ik hoofdzakelijk toe aan het zetelen te Badjo van een Bestuursassistent, die, samen met de districtshoofden van Badjo en Soeli, de dwang en voorlichting eerlijker tot hun recht deed komen, zoodat betere oogsten het gevolg waren dan

elders

elders en de adel en bevolking aldaar hun belang bij de sawahbouw begrepen. Elders werden de dwang en leiding meer dadelijk aan de Hoofden en het Zelfbestuur overgelaten; deze waren niet zelf overtuigd van een mogelijkheid van slagen, voerden de gegeven opdrachten wel uit, doch zonder overtuiging; daardoor waren de resultaten van de bewerking, oppervlakkig en zorgeloos als deze bleef, slecht en bevestigde dit hun en de bevolking in de overtuiging, dat alles verspilde moeite was.

MAATREGELEN OM DE SAWAH-
BOUW TE DOEN HERLEVEN
EN HUN RESULTATEN 1933
- 1934.

Het bovenvermelde "sawahrapport" van den Landbouwkundig Ambtenaar te Makale zegt:

"Na 1926 nam het laten braakliggen van sawah's hand over hand toe totdat in 1932 de sawah's in het district Wara voor 90 %, in Walenrang voor 100%, in Ponrang voor 90%, in Larempong voor 50% braakliggen."

Toen ik in Februari 1933 het bestuur over deze onderafdeeling aanvaarde, zag ik allerwegen verlaten sawah's al dan niet met hoog opgaand snot. Slechts in Badjo en Soeli was de toestand gunstiger. Nog ergens was men begonnen voorbereidende maatregelen te nemen voor de aanstaande sawahberwerking, en ook in de eerstvolgende maanden werd hiermede niet

begonnen

=134=
begonnen, hoewel de tijd hiertoe in eenige districten reeds was gekomen, n.l. Wara en Boea.

Hoewel ik vanaf den aanvang mij voornam en tot taak stelde de sawahbouw nieuw leven in te blazen, had ik aanvankelijk weinig succes

- a. door totale onwetendheid inzake het sawahvraagstuk.
- b. door op zijn zachtst uitgedrukt onvoldoende medewerking van Zelfbestuur en Hoofden.

Geleidelijk aan is dit veranderd, en werkten Zelfbestuur en Hoofden, sommigen zelfs met groote toewijding, mee de sawahbouw te doen herleven.

Evenals tijdens mijn voorgangers waren de door mij in de periode 1933 - 1934 genomen maatregelen niet van oorszaakbestrijdenden aard. Zij waren :

1. Bestuurlijke pressie en geestelijken dwang. Op alle hoofden vergaderingen maar ook bij elke andere ontmoeting droeg ik de hoofden op de sawah's te doen beplanten, informeerde ik naar de stand van zaken, steeds bij iedere tournee, welk ander werk ik ook kwam verrichten, bij iedere ontmoeting met hoofden en bevolking controleerde ik de sawah's, bracht ik de sawahbewerking ter sprake; ook buiten de sawah-

periode

periode om.

2. Het verstrekken van zaaipadi in Wara in 1934. Sinds 8 jaren waren hier de sawahs niet beplant en vroeg het Zelfbestuur, om aan mijn elsch tot beplanting te kunnen voldoen, zaaipadi aan de bevolking te verstrekken. Dit werd verstrekt, niet uit de landchapskas, maar particulier uit een fonds waarin aandeel genomen werd door eenige Europeanen, Chineezen en verder door het Zelfbestuur en de Hoofden zelf; de zaaipadi werd uitgeleend en na de oogst teruggegeven waarop de deelhebbers aan het fonds hun geld terugontvingen en het overschot als zaaipadi dit jaar werd verstrekt aan Walenrang.

3. Door, in verband met niet overal gelijktijdige plattijd, zooveel mogelijk plaatselijk tijdelijke vrijstellingen te geven bij plant- en oogsttijd.

De resultaten waren districtsgewijs aldus :

Districten	bewerkt in de jaren		
	1932	1933	1934
Larompong	50%	60%	72%
Soeli	75%	85%	96%
Badjo	90%	90%	99%
Pearang	10%	50%	51%
Boea	15%	30%	40%
Wara	10%	10%	68%
Walenrang	0%	0%	75%
Totaal	52%	62%	78%

Evenwel

Evenwel bleef de bewerking van de sawah's onvoldoende met als resultaat onvoldoende oogst.

NIJEUWE PHASE IN DE
MAATREGELEN 1935.

In 1935 werd onder leiding van den Assistent-Resident van Loewoe een nieuwe weg ingeslagen om de sawahbouw hier zoowel als in andere deelen van Loewoe te doen herleven.

De voorheen gevolgde methode was bij terugblik gebleken te zeer gebonden te zijn aan de persoon van de Bestuursambtenaar; wel werd met wisselend succes getracht de sawahbouw te verbeteren, doch de belemmerende oorzaken werden niet voldoende onderkend en bleven bestaan, met als gevolg geen duurzame doch tijdelijke verbetering.

Een ontstellende onwetendheid heerste bij Bestuur en Landbouwkundigen dienst omtrent omvang, aard en wezen van de sawahbouw, terwijl eveneens groote onkundigheid en verschil van meening heerste omtrent de sawahbouw belemmerende oorzaken.

De onder leiding van den Assistent-Resident van Loewoe genomen maatregelen bestonden uit;

- A. De Adel en de bevolking met alle het adatrecht biedende middelen er toe brengen om hun sawah's te bewerken.
- B. Door den Landbouwkundigen dienst,

wiens personeel daartoe te Falopo werd aangevuld met 3 tijdelijke hulpmantri's in nauwe samenwerking met het Bestuur uitgebreid te doen onderzoeken:

a. welke verbeteringen in de watervoorziening en de waterafvoer gemaakt moeten worden.

b. hoe de bezitsverhoudingen zijn en het arbeiderssysteem.

c. hoe op ieder complex de sawahbewerkingsorganisatie was; wat daarvan over is; hoe deze aansloot bij de vroeger bestaande toporganisaties; wie de huidige regelaars zijn.

d. welke plaatselijke belemmeringen een goede sawahbouw tegenhouden.

C. Aan de hand van de door den Landbouwkundigen Dienst verstrekte gegevens, onder technische leiding van den Land-schapstechnischen dienst en waar noodig met behulp van materialen, door de bevolking de verbeteringen doen aanbrengen.

D. Aan de hand van het bovengenoemde organisatieonderzoek door het Zelfbestuur, onderleiding van het Europeesch Bestuur en voorlichting van den Landbouwkundigen dienst, een nieuw verband vormen tusschen de bestaande resten van oude organisatie en het tegenwoordig gezagsapparaat.

E. Met straffe hand belëmmrende factoren van de sawahbouw opheffen met bestaande adatregelingen of, waar deze onvoldoende

zijn of niet bestaan, met expres hiervoor te verordenen regelingen.

WAT REEDS GEDAAN IS
VOORLOOPIG BEREIKT
WERD.

De nieuw ingeluide maatregelen werken nog te kort om te kunnen spreken van resultaten; bovendien zijn zij nog eerst in het beginstadium van invoering en moet er nog zeer veel gedaan worden om deze maatregelen tot ontplooiing te brengen.

Over wat tot nu toe gedaan en bereikt is mogen wij tevreden zijn:

- I. een sawah-inventarisatie onderzoek door den Landbouwkundig Ambtenaar gehouden en ingediend met
- II. een rapport over de sawah's van de onderafdeelingen Palopo, Masamba en Malili over de laatste 12 jaren (4 Maart 1955 No. 101/P/Geheim)
- III. een onderzoek naar de bezitsverhoudingen en het arbeidersstelsel in Bosa, onder in kaart en register brengen van ieder stuk sawah, gehouden door den Landbouwkundig Ambtenaar.
- VI. een nota over sawah's van den Controleur van Palopo (1 April 1955 No. 51a/Geheim.)
- V. een nog onverwerkte verzameling adatrechtelijke gegevens als bijlage bij deze memorie gevoegd.
- VI. een groote toename van het bewerkte

sawah

sawah-areaal, zooals uit onderstaand staatje blijkt.

Districten	Totaal oppervlak in Bouwa	Bewerkt oppervlak			
		1932	1933	1934	1935
Larompong	3091	50%	60%	72%	90%
Soeli	2505	75%	85%	96%	95%
Badjo	6133	90%	90%	99%	100%
Ponrang	1780	10%	50%	51%	95%
Boca	1300	15%	30%	40%	90%
Wara	2455	10%	10%	68%	90%
Walenrang	830	0%	0%	75%	90%
Totaal	18094	52%	62%	78%	95%

Aldus werd in 1935 \pm 7000 bouwa sawah méé in bewerking genomen dan in 1932. Inderdaad is dit meer, aangesien in Badjo \pm 1000 bouwa nieuwe sawah werd aangelegd, en dit jaar bewerkt (o.a. Langji, Djamboe, Tjilalang), in Ponrang \pm 500 bouwa (o.a. Padang Loera, Tampoema), Soeli \pm 500 bouwa, Walenrang \pm 100 bouwa (o.a. Lelong).

Opgemerkt wordt, dat wel algemeen verbetering in de kwaliteit van de sawahbewerking valt te constateeren, doch deze nog verre van goed is, zoodat verwacht kan worden dat de oogst slechts middelmatig goed zal zijn.

In Walenrang, waar vroeger dan elders geplant werd, is reeds geoogst

en was de opbrengst zeer goed.

VII. Bij besluit van 6 Juni 1935 No. 73 be-
paalde het Zelfbestuur, dat de eigenaren
en rechthebbenden op buffels en runde-
ren tot 31 Augustus 1935 gelegenheid
werd gegeven deze dieren onder behoor-
lijk toezicht te brengen en dat na dien
datum onbeheerde buffels en runderen op
last van het Zelfbestuur kunnen worden
afgemaakt en verbeurd verklaard.

VIII. Diverse sawah-irrigatie werkjes, waar-
voor naar irrigatie wordt verwezen.

BELEMMERINGEN
VOOR GOEDEN
SAWAHBOUW.

Het is mij niet mogelijk aan te ge-
ven wat nu wel de factoren zijn, die
een goede sawahbouw sinds jaren en ook
thans nog belemmeren. Wel ben ik op
grond van de voorloopige resultaten van
het nog in beginstadium verkeerende on-
derzoek tot de overtuiging gekomen, dat
veel factoren van diversen aard belemme-
renden invloed uitoefenen, sommige zwak,
andere sterk, en dat de resulta~~te~~ van
al deze invloeden voldoende krachtig
is om een goeden sawahbouw tegen te
houden.

Zoodra door het ingestelde onderzoek
voldoende van deze factoren zijn onder-
kend en daarna op juiste wijze bestreden,
zullen de dan nog resterende belemmeren-

de factoren gezamenlijk niet meer voldoende kracht bezittende sawahbouw tegen te houden.

Enige dezer oorzaken zijn de volgende:

a. dat het organisch verband in de sawahleiding en regulering verbroken is.

De sawahleiders der diverse complexen (Boengalalangs, Baliara's, parcoendoe's enz.) bepalen ieder op eigen houtje de aanvang der sawah werkzaamheden; door het ontbreken van leiding van boven loopen de planttijden uiteen, liep het onderhoud der sawahleidingen spaak, werd onvoldoende rekening gehouden om gedurende de planttijd en de oogsttijd de menschen rust te geven inzake heerendienstwerk, belastinginning en andere overheidsverplichtingen; op meerdere plaatsen waren overleden of vertrokken sawahleiders niet vervangen of bleven onbekwame sawahleiders gehandhaafd omdat het Bestuur zich hiermede niet inliet en de bevolking daartoe gewoonlijk niet zelf het initiatief neemt.

Hoewel het organisch verband door nog niet beëindigd onderzoeken onvolledig overzicht van de zaak ook thans nog niet is hersteld, werd voorloopig districtshoofden en kamponghoofden opgedragen in nauw contact met deze sawahleiders

waitleiders leiding van bovenaf te geven en werd door den Landbouwkundigen dienst samen met het Bestuur middels vergaderingen en vooraf gepleegd overleg de planttijden bekend gemaakt en de vereischte rust gegeven en controle uitgeoefend. Zulks heeft als tijdelijke maatregel goed voldaan.

- b. Het veranderde arbeidssysteem, waarbij vele sawah's (vooral in Wara, Boea en Ponrang) niet in normale deelbouw, doch in deelbouw zonder voorafgaande bindende afspraak omtrent oogstverdeling worden bewerkt, zoodat het veelal voorkomt - niet altijd -, dat de bewerker een veel te gering aandeel (gevallen van 10 á 20% zijn bekend) van de oogst krijgt. Hierdoor en door de onzekerheid durft en kan de bewerker niet zijn volle aandacht en arbeidskracht aan de bewerking geven, moet hij trachten ander werk te blijven verrichten, met als gevolg slechte bewerking, slecht onderhoud en slechte oogst.

Getracht werd de sawahbezitters te bewegen vooraf bindende afspraak te doen maken en deze middels Inlandsche notariële acte vast te leggen. Zulks is door sommigen gedaan, doch door de meesten niet.

Verder werd op herhaaldelijk belegde bevolkingsvergaderingen aan bezitters en sawahbewerkers

sawahbewerkers medegedeeld, dat hij geschil over de oogstverdeeling de rechter bij het ontbreken van een voorafgemaakte afspraak zal aannemen, dat de besitter 1/10, de bewerker 9/10 krijgt, zocals hier meestal de verdeeling is bij deeltbouw met verbintenis.

Het resultaat hiervan kan eerst na de oogst blijken, wel valt eenige - nog geen groote - verbetering in de bewerking en de verzorging der sawah's te constateeren.

c. het verval der sawahirrigatie.

Dit vloeide gedeeltelijk voort uit het verouderde arbeidssysteem, waardoor de menschen weinig lust en tijd hadden om ook nog aan de leidingen te werken; verder door het ontbreken van het onder a. genoemde organische verband, waardoor o.a. op vele plaatsen vroegere sawahleidingen waren dichtgemaakt voor weg-aanleg (dus geen doorlaat of duiker het water doorliet); voorts doordat sinds generaties geen of slechts een gedeelte der sawah's werd bewerkt en hieraan niet of weinig meer gewerkt was; verder doordat op enkele plaatsen door het verplaatsen der rivierbedding herstel (althans goede functionering) van de inlaten niet mogelijk was zonder technische hulp.

Ter verbetering hiervan werden na onderzoek en op aanwijzing van den Landbouwkundigen dienst en met technische hulp, voorlichting en, waar noodig, uitvoering door den Landschapstechnischen dienst vele doorlaten gemaakt en leidingen verbeterd. Voor een opgave van reeds uitgevoerde en in uitvoering zijnde werken wordt naar het onderwerp "Irrigatie" verwezen.

- d. de verwilderde karbouwen, die steeds maar weer de uitreplante padi vernielen en veel schade aan sawah's en tuinen aanrichten.

Dit is een van de grootste moeilijkheden, waarvoor wij en de bevolking staan. Toen de sawahbouw werd verlaten had het voor de bevolking geen zin om haar karbouwen te blijven verzorgen en werden deze maar losgelaten in het vrije veld en het bosch. Thans is opvanging dikwijls onmogelijk, terwijl tevens de bevolking dit niet graag doet, aangezien er steeds een ander komt, die beweert, dat de gevangen karbouw de zijne is. Overal hebben diverse menschen vroeger karbouwen laten losloopen, die zich vermenigvuldigden en waar nimmer naar werd omgekeken. Het bezit van een groot deel dazer verwilderde karbou-

El Mal

Sidi Mansour

Kerkennan
land

wen is obepaald. Wel zal steeds een ieder gereed staan voor zijn familie of vriendenkring als getuige op te treden; wie de meeste aanhang heeft zal dan ook een geschil winnen. Het loent ook dikwijls niet deze karbouwen op te vangen, doordat daartoe teveel menschen teveel arbeid moeten verrichten.

Verder bestaat de gewoonte om na de sawahbewerking de daartoe gebruikte karbouwen zonder toezicht te laten rondloopen.

Deze karbouwen-plaag is het hevigst in Larompong, Soeli, Ponrang en Walenrang, doch komt overal voor, het minst in Badjo.

Hiertegen werd het tevoren genoemde besluit van het Zelfbestuur van 6 Juni 1935 No. 73 uitgevaardigd, dat op 1 September a.s. in werking treedt. Ondanks dadelijke bekendmaking en actief optreden van het Bestuur van hoog tot laag, bleek onlangs in Ponrang; Badjo en Larompong de karbouwen plaag de geheele sawahaanplant te zullen vernielen, weshalve door mij op verzoek van hoofden en bevolking bij vonnis van den A lleensprekend Rechter Nos. 146/1935, 154/1935, 238/1935 en 239/1935 ingevolge artikel 549 W.v.S. beslag werd gelegd op de lealoopende

karbouwen die aldaar op de beplante sawah's de aanplant vernielden.

- e. de zware arbeid, die de sawahbewerking thans vereischt door het verwaarloosen der sawah's, de onwennigheid van dit werk gebrek aan karbouwen, het ontbreken van zaaiyadi, die allen met meerdere nog niet genoemde factoren de gevolgen zijn van langdurige negatie van de sawahbouw. Zwaar moet de bevolking arbeiden met in den beginne geen 100% oogst om de verwaarloosde sawah's beplant te krijgen; en moeilijk is het ook weer aan dit werk te winnen; steeds krijgen wij gevallen onder het oog, dat ondeskundigheid van de menschen het werk verzaamt en bij niet ingrijpen de resultaten in gevaar brengt; plaatselijk gebrek aan voor sawahbouw geschikte karbouwen ondanks de overvloed van het totale karbouwenbezit; daar waar heele complexen sinds jaren in het geheel niet werden beplant (Ponrang, Wara, Walemrang) moest zaaiyadi verstrekt en verdeeld worden. Hard en veel is en wordt er gewerkt, geregeld en voorzien, door de landbouwkundigen dienst, de hoofden en hun helpers om aan te vullen en voor te lichten. Het heeft succes op heden,

doch nog jaren zal er intensief moeten worden doorgewerkt.

f. verouderde adatgewoonten bij de oogst.

1. Het is vrijwel overal van ouds her adat, dat bij de padienit $1/5$ snijloon aan de helpers wordt betaald, doch ook, dat deze adatregel vrijwel van onwaarde wordt door de gewoonte om als minimum loon aan de adel 2 ikat aan de gewone man 1 ikat te geven; zoowel aan volwassenen als aan kinderen; ook aan hen, die niet mee helpen, doch slechts eventjes komen kijken; zelfs een zuigeling of een ongebooren kind in de schoot der moeder krijgt zijn aandeel.

De bevolking vindt deze gewoonte erg en onduidbaar, doch, hoe graag zij tersake van deze gewoonte wil afwijken, het bekende en beruchte maloe-gevoel weerhoudt haar. De bevolking wil wel graag van deze gewoonte afwijken, mits het Bestuur hier regelend optreedt. In Badjo en Soeli werd vroeger regelend opgetreden en wordt thans wel de adat doch niet deze gewoonte meer gevolgd.

Het funeste gevolg van deze adat is, dat de sawahbesitter (bewerker) van zijn oogst niet $1/5$ doch $1/2$ tot 100% aan snijloon betaald, Dit lijkt overdroven

overdreven, doch ik heb dit onlangs in Walenrang in de practijk zelf ervaren en kon slechts met veel moeite op tijd ingrijpen. Doch dit brongt met zich mee, dat de sawahbewerker in vele gevallen al zijn arbeid voor anderen heeft gedaan en het nut van de sawahbouw voor hem niet inziet.

En verder heeft dit tengevolge, dat de bewerker lieft geen helpers siet komen en tevens geen moeite doch snijders te krijgen, met als gevolg weer, dat bij goede oogst veel padi te laat gesneden wordt en op het veld bederft door gebrek aan workdrachten.

Vandaar dat thans Landbouwkundigen dienst en Bestuur overal in de kampong bekend heeft gemaakt, dat de adat op het snijloon geldt en de gewoonte niet mag worden opgevolgd. Het is zaak om tydens de oogst hierop nauwlettend toe te zien.

Verder moet, voordat de oogst begint, overal (in Sengkang, in Masamba, in Banteno- Makale en elders) terdese worden bekend gemaakt, dat er helpers nodig zijn en het snijloon 1/5 bedraagt.

Dit moet tevens geregeld worden, anders krijgen wij een herhaling van 1920 toen de oogst op het veld verrotte en Nobele militairen moest zenden om mee te helpen snijden.

Het is van het hoogste belang
hierop te letten.

2. Verder bestaat de gewoonte en het is pemali dit na te laten, om de gesneden padi op de sawah's te laten totdat de oogst geheel is afgelopen en het ma-tjers-oogstfeest is geweest. In Badjo geheel (in Soeli en Larompong voor het grootste deel) is deze gewoonte verdwenen. Reeds is bekend gemaakt, dat ook elders deze gewoonte, die veelal een gedeelte van de reeds gesneden padi op het veld doet bederven of in kwaliteit dalen, niet meer mag worden opgevolgd en of in tijdelijke rijetschuurtjes op het veld eerst opgeslagen moet worden, of binnen redelijke tijd naar huis moet worden vervoerd. Bij goede controle zal dit zeker gaan, want Zelfbestuur en Hoofden willen hiertoe medewerken.

3. Een andere gewoonte is om de padi niet in rijetschuren maar in huis te be-waren, waardoor en muisen en ratten veel verloren doen gaan ^{en} ^{de} ^{ver} ^{smoor}-beel met ziektegevolgen licht het ge-voel zijn en de menschen een gedeelte van het jaar hun padi niet kunnen gebruiken. Dit laatste door de pemali, dat padi bewaard in een huis, waar

iesand ziek is niet vervoerd en niet gegeten mag worden.

Reeds is overal - uitgesonderd Badije en Soeli, waar vroeger niet, thans over het algemeen wel aparte rijstschuren zijn - opdracht gegeven rijstschuren te maken. Gedeeltelijk is hieraan reeds voldaan, verder moet toegezien ter verdere opvolging.

g. Ziekten en plagen in het gewas.

Als slot wil ik nog vermelden dat door de overal heerschende ondeskundigheid en de lange verwaarloozing der sawah's, de sawahbewerkers in meerdere streken (vooral Wara, Walenrang, Boea en P^orang) vrij hulpeloos staan tegenover ziekten en plagen in het gewas, terwijl het gevaar voor optreden daarvan daar, waar de sawah's lang verwaarloosd zijn, grooter is dan elders. Ook hier wordt nauwlettend door Landbouwkundigen dienst en Bestuur dagelijks toezicht uitgeoefend en hulp verleend. Zoo b.v. werd de bevolking reeds vóór de planttijd geleerd hoe de "walang sangit" plaag met vangnetten is te bestrijden, niets dit dadelijk in het begin gebeurd. Overal werden tevoren vangnetten gemaakt en in voorraad gehouden. In Walenrang en in een gedeelte van Wara werd deze plaag

plaag dit jaar reeds met afdoend succes bestreden.

Elders, waar binnen kort de tijd voor het optreden van dese plaag aanvangt moet nog nauwlettend toezicht worden uitgeoefend om dadelijk te kunnen ingrijpen.

Voor rattan-, muizen, en varkensplaag werd tevoren door mij varkensgift in voorraad genomen en tegen civiele prijs aan de bevolking vercocht; waar noodig graties verstrekt.

DE SAWAHBOUW IN DE BERGSTREKEN.

De sawahbouw in de bergstreken is over het algemeen steeds goed geweest, is minder in Walerang, is beter in Rante Balla en het best in Pantilang.

Ook hier is dank zij de medewerking der hoofden groote vooruitgang; ik taxeer in Walerang 20%, in Rante Balla en Pantilang 50% toename van het beplante sawahareaal tengevolge van nieuw aanleg en herontginning van vroeger wegens gebrek aan menschen (onttrekking van menschen door de kustvlakte) verlaten sawah's.

J. B. HINDOORDEEL.

De sawahbouw te Falopo beweegt zich thans in opgaande lijn; zeer veel moet er nog gedaan worden wil de vooruitgang duurzaam zijn. Hiertoe is volledige samenwerking tusschen Bestuur, Land-

bouwkundigen dienst en Landschapstechnischen dienst noodig; hiertoe moet de Landbouwkundigen dienst voorloopig althans de beschikking houden over de haar gegeven tijdelijk hulpmantri's.

IRRIGATIE.

Groote irrigatie werken bestaan in de onderafdeeling Falopo niet, belangrijke irrigatiewerken wel, zoo de Kombongleiding in Badjo en gedeeltelijk voor Soeli (voor \pm 1800 bouw sawah's), zoo de Tomatopeleidingen in Badjo (voor \pm 4000 bouw sawah's). Evenwel worden de meeste sawah's in de kustvlakte bevoeid door eenvoudig aangelegde bevolkingsirrigaties.

Zooals reeds te voren gezegd, zijn de meeste dezer irrigaties zeer gemakkelijk en eenvoudig aan te leggen en verkeert Falopo in de gunstige omstandigheid, dat ingewikkelde en groote irrigatiewerken niet noodig zijn.

Evenwel verkeeren vele van deze bevolkingsirrigaties tengevolge van jarenlange verwaarloosing in slechten toestand, terwijl tevens de aanleg door ondeskundigheid van de bevolking dikwijls veel te wenschen overlaat, zoodat òn voor herstel van oude leidingen òn voor verbetering van bestaande gebruikte leidingen òn voor aanleg van nieuwe leidingen opname en technische hulp van den Land-

schapstechnischen dienst zeer noodig is.

Eveneens moeten hier en daar materialen als draad en cement verstrekt worden om thans steeds weer opnieuw door bandjirs weggeslagen inlaten permanent te maken.

Dit jaar is ook het irrigatie vraagstuk in behandeling genomen en wordt thans op aanwijzing van de Landbouwkundigen dienst met technische voorlichting en leiding van den Landschapstechnischen dienst de bevolking van betere sawahirrigatie voorzien, waarbij zij zelf de werkrachten verschaft.

Reeds uitgevoerd werden :

1. een duiker in de weg Palopo-grens Masamba KM 12 voor afwatering van het Padang Alipang complex en bevoeling van de oude Lelong sawah's en irrigatieleiding.
2. een doorlaat en houten brug in bovengenoemde weg KM 11 voor de bevoeling van de nieuwe Lelong sawah's en irrigatieleiding.
3. een doorlaat en houten brug in de weg Palopo-Siwa voor de bevoeling van de Bintoeroe sawah's irrigatieleiding.
4. een doorlaat en houten brug in bovengenoemde weg voor de bevoeling van de Baroe-Tjilalang sawah's en irrigatieleiding.

5. idem bij kampong Seppong voor
nji sawah's.
6. idem bij kg Belopa voor de L
sawah's
7. een buisduiker bij kg Kasoev
met irrigatieleiding.
8. een buisduiker bij kg Tjimpo
irrigatieleiding.
9. een doorlaat en houten brug b
met irrigatieleiding.
10. een buisduiker in bovengenoemde
bij KN 303, met verdeelbak en
tieleiding voor de Siapa sawah
11) en de Meerante sawah's (La
11. een houten brug en doorlaat in
Tjilalang - Badjo voor de Dja
wah's.

Thans in uitvoer zijnde werke

1. De inlaat van de Kombong-leid
ke leiding \pm 1800 bouw bevelo
door rivierverplaatsing herha
onkbaar wordt. Dit zeer belang
werk is opgenomen en wordt uit
door den Lanischapstechnischen
die hiertoe /2400.- heeft toeg
gekregen, en als werkkrachten
diensten van Badjo en Soeli ko
Het is zaak en er moet op gele
dat dit werk vóór de bandjirt
vóór Januari gereed is.
2. De verbetering van de zeer be
Tomatope inlaten, die de leid
Badjo van water voorzien. Reed

door den technischen dienst een opname, verricht, teekening en begrooting moeten nog gemaakt worden. Dit werk is eveneens zéér urgent en belangrijk door de 1.4000 bouw eerste klas sawah's, die hiermede bevoeid worden; uitvoering dit jaar is gewenscht.

3. De inlaten in de Makawa-rivier voor de sawahleidingen Tampang Sapaän en Pombakka (Walenrang) worden thans door den technischen dienst opgenomen; uitvoering dit jaar is gewenscht.

4. De inlaat voor de assainering leiding voor de hoofdplaats Falopo, waaruit tevens bevoeid worden de sawah's Dange-rako en Padjalesang is opgenomen en moet dit jaar worden uitgevoerd.

5. Het leggen van een matrassen dam in de Amasangan rivier, waardoor òn de hoofdplaats Falopo tegen herhaalde overstrooming wordt beveiligd òn de Songka-sawah's bevoeid kunnen worden is opgenomen, het materiaal, zijnde voldoende draad, werd in 1934 door mij aan den Landschapstechnischen dienst gegeven, die dit werk dit jaar zal uitvoeren.

6. De inlaat van de Peta-sawahbevoeding (Wara) is bij den Landschapstechnischen dienst in studie.

7. De inlaat van een nieuwe leiding voor de Tombang- en Tanette sawah's (Walenrang) wordt thans door den Landschapstechnischen

schen dienst opgenomen en de aan te leggen leiding gewaterpast.

C. ORNAMENTSVELDIE.

Voor de sawahornamentsvelden, die evenals de overige sawah's sinds jaren, ook voor onze konst slecht of niet bewerkt worden, zoodat velen zelfs "Imbo" zijn geworden, wordt naar het desbetreffende register verwezen.

D. LADANGBOUW.

Nevens de sawahbouw is de ladangbouw in het heuvelland en de bergstreken van groot belang. Hoofdsakelijk wordt ladangrijst verbouwd, verder mais tusschen de rijst in, katella, hier en daar tabak

Tabak is een in belangrijkheid toenemende cultuur in de kampongs Boentoe Siapa en Tallang Soelawang in Soeli en in de kampongs Karako en Soentoe Batoe in Ponorang, waar thans voor export verbouwd wordt.

Dit jaar werd op instagnatie van het Bestuur op groote schaal uitbreiding gegeven aan het beplante ladangareaal; ik taxeer een toename van 50%; oppervlaktig getaxeerd bedroeg het beplante ladang areaal :

Waru	1144	bouw
Badjo	1940	"
Rante Balla	1050	"
Walorarang	5410	"
Larompong	1228	"

=157=

Boea 448 bouw

Pantilang 1249 "

Seeli 336 "

Pomrang 856 "

Falopo 11978 bouw.

a. Zwarte Kedele.

Vermeld dient te worden, dat ik proeven heb genomen met zwarte Kedele aanplant in de proeftuin te Falopo en bevonden heb, dat zoowel in droge tijd als in regentijd goede en gelijke opbrengst werd verkregen 2 á 2½ maand na het planten.

Thans zijn in Lebang (Wara) en Walenrang een honderdtal katti goed kedelezaad aan de bevolking verstrekt en geplant, welke eind October en medio November een oogst van naar schatting 50 picol sullen opleveren. Ik heb de bevolking beloofd deze kedele tegen f 3.- per picol te sullen opkopen.

a. om elders in Falopo als zaad te verkoopen.

b. eventueel naar buiten als zaad te verkoopen.

Zulks om de aanplant aan te moedigen. Zoodra eenige honderden picol op de markt kunnen worden gebracht willen Khe Hing Kim en Thian Siang dit eveneens voor minstens f 3.- per picol opkopen.

De plantwijze is als die van de mais en tusschen de mais in. Proeven toonden

mij aan, dat het heuvelland van Paloppo
zeer geschikt is voor deze cultuur.

BOUW EN OEFFTEELT.

Tuinbouw en oeffteelt hebben nog niet
zoo veel te beteekenen in deze onderaf-
deeling.

Koffie is belangrijk in Rantobala in
de streek Oeloe Salo-Tibessaang; de uit-
voer van hier bedraagt ongeveer 1000 pi-
col per jaar; ook is koffieteelt in wa-
lenrang in de streek Lewardi, doch in
minder mate; de soort is Arabica koffie.
Opgemerkt wordt, dat door mij in de
proeftuin van Latoepea kweekbedden met
Robusta koffie werden aangelegd en voor
de kuststreek een jaaroude planta-
gratie aan de bevolking verstrekt voor
erf-cultuur; in totaal thans ± 1000.-
Nog een 5000 goede planten wachten op
uitgifte.

Sagobosschen in de geheele kustvlakte -
uitgezonderd Badjo en Soeli - drukken
hun stempel op het land, maakten daar
sago tot hoofddeedsel en veroorzaakten
een negal in belangrijkheid wisselende
uitvoer van sago. In de sagobosschen
te Songka werd in 1933 en begin 1934
een parasieten plaag met succes bestre-
den.

De klapperaanplant is matig belang-
ryk voor binnenlandsch gebruik en voor uit-
voer van coprah (van 700.000 K.G. tot

100.000

100.000 K.G. per jaar). Slechts in geringe mate en plaatselijk (Soeli en Badjo) trad de wolluis op, die thans gelocaliseerd en naar het zich laat aanzien bestreden is. Echter zij waakzaamheid en voortdurende controle geboden.

Overal vindt men verwaarloosde - in Iarompong ook nog onderhouden - kapokaanplantingen, doordat hier geen handel in dit product is door lage prijs en verre afstand. Slechts voor plaatselijk gebruik is dit van belang.

De Landschapsproeftuin bevat lange aanplant van diverse goede vruchtboomen, verstrekt gratis koflelezaad, ananasstekken en koffiëboomen aan de bevolking.

Aan vruchten- en groententeelt doet de bevolking weinig. In Pantilang begint het verbouwen van aardappelen en kool een bijverdienste te worden; slechts doerian en langsat zijn van plaatselijk belang (Wara en Walemrang) en worden uitgevoerd naar Wadjo en Makassar; door mij werden een 500-tal manggastekken van een goed soort aan de bevolking verstrekt.

De eenige landbouwconcessies in deze onderafdeeling zijn:

1. Lamasi en Boeloa, een rubberonderneming in handen van een N.V.; de aanplant staat er goed voor; de productie is steeds stijgende; de uitvoer bedraagt

=160=

in 1929

87.657 K.G.

in 1933

107.352 K.G.

in 1934

166.999 K.G.

2. BalandaE, een kleine klapperonderneming van J.N.de Froidmont; op magere grond weinig hoopgevend ondanks goed onderhoud.

3. Lebang, een kleine klapperonderneming van M.A.Marx; op magere grond weinig hoopgevend ondanks goed onderhoud.

De vroegere concessies Kampeang, Songka en Bintoeroe respectievelijk van Kho Hing Kim en Said Achmad bin Mohamad bin Moehsin en Moraux werden reeds prijgegeven, de achterstallige cijfers der beide eerstgenoemden wegens onvermogen nog niet betaald.

Plaats	1929	1933	1934	Totaal
Kampeang	1000	1000	1000	3000
Songka	1000	1000	1000	3000
Bintoeroe	1000	1000	1000	3000
Totaal	3000	3000	3000	9000

VEESTEEFT.a. Globale taxatie.

Hoewel in de loop der jaren stellig een belangrijke verbetering in de verkregen gegevens is gekomen, is de taxatie van de veestapel in het algemeen en van de karbouwen in het bijzonder nog altijd zeer globaal. Vooral het karbouwenbesit is aansienlijk grooter dan bekend is; bekend zijn alleen de heel en half onderhouden dieren; de in vlakten en bosschen rondzwervende karbouwen zijn niet bekend. Hierin zal denkkelijk over niet al te langen tijd verbetering komen door het reeds ter anderen plaatse vermelde "karbouwen-besluit" van het Zelfbestuur van 6 Juni 1935 No.72.

De mij bekende gegevens over de sterkte van de veestapel (die in werkelijkheid grooter is) zijn districtsgewijs:

Districten	karbouwen	paarden	varkens	runderen	geiten
Larompong	1938	379	287	-	368
Soeli	2023	427	485	-	313
Madjo	6063	1642	724	21	671
Ponrang	1722	437	271	-	365
Boea	3376	538	3326	95	220
Wara	1798	185	929	163	604
Walenrang	2498	201	1613	22	224
Taloppo	19418	3807	7655	300	2765

b. Veeverzorging en
veesteelt.

Aan veeverzorging en werkelijke veesteelt doet de bevolking niet of zeer weinig. Slechts zelden worden de dieren geselecteerd voor de fok.

De karbouwen in de kuststreek worden buiten den tijd der sawahbewerking grotendeels aan hun lot overgelaten.

De Toradja van Pantilang verzorgt zijn karbouwen beter, stelt de goede exemplaren en selecteert ze voor de fok.

Varkens, alleen doord e heidenen gehouden, worden wel goed verzorgd, doch doordat de gewoonte bestaat de beren reeds op jeugdigen leeftijd te castreren en zoodoende veelal nog niet volwassen beren voor de fok worden gebruikt, gaat de kwaliteit er niet op vooruit. Wel wordt hiertegen gewaarschuwd, maar tot op heden met weinig succes.

Balinesche runderen worden beter verzorgd, aangezien hierop door den Veerartsenijkundigen Dienst doorlopend toezicht wordt uitgeoefend.

In 1920 werden een 33 tal Balinesche runderen door het Landschap ingevoerd en onder de voorwaarden van het bekende Soemba-contract aan verschillende personen uitgegeven. Deze dieren zijn goed gedijd en een zeer geliefd bezit van de bevolking geworden. Thans is het aantal gestegen tot 301 stuks, terwijl reeds zeer veel stieren en voor de fok onge-

schikte runderen voorde slacht werden gebruikt.

Balivee op Soemba-contract uitgegeven zijn de volgende:

koppel 100 bis; eigenaar Batjo Oewana Maria; uitgegeven ultimo December 1934; sterkte van de koppel thans 14 runderen; plaats van de koppel is Faloppo.

koppel 100 P; eigenaar Moh. Said Dg. Lolo; uitgegeven October 1931; sterkte eind December 15 runderen; plaats van de koppel Tamaloba (Wara).

koppel 101 P; eigenaar Andi Patongang te Badjo; uitgegeven October 1931; sterkte thans 12 runderen; plaats van de koppel Badjo.

koppel 105 P; eigenaar Andi Kasimto Walenrang; uitgegeven in December 1934; sterkte thans 15 runderen; plaats van de koppel Bossa (Walenrang); 2 koeien moeten in den loop van het jaar bijverstrekt worden.

koppel 106 P; eigenaar Saboede te Boea; uitgegeven in Augustus 1932; sterkte van de koppel thans 15 runderen; plaats van de koppel Kandoa (Boea).

koppel 107 P; eigenaar Andi Baso Lanrang te Falopo; uitgegeven in Februari 1933; sterkte thans 21 runderen; plaats van de koppel is Badjo; bij de uitgifte was een deel reeds verwilderd, dat thans afge-
maakt en verkocht wordt voor landschapreke-

ning, terwijl ter vervanging nieuw vee wordt verstrekt.

koppel 110 P: eigenaar Abdoel Kadir te Palopo; uitgegeven in December 1934; sterkte thans 11 runderen; plaats van de koppel Tamaleba (Wara)

koppel 115 P: eigenaar Andi Salim te Palopo; uitgegeven in December 1934; sterkte thans 13 runderen; plaats van de koppel is Palangerang (Walenrang).

Bovendien zijn er reeds verscheidene afgekaalde koppels, wier vee door de respectievelijke eigenaren her en der gedistribueerd is. Enkele personen gebruiken dit Balivee voor de ploeg, als melkvee of als slachtvee.

Thans is het landschap er toe overgegaan zijn vee in plaats van in Soemba-contract uit te geven op Singer-contract, waarvoor dadelijk bij de bevolking groote animo bestond, zoodat lang niet aan alle aanvragen kan worden voldaan. De eerste 5 Singerecontracten zijn thans ter teekening dien contractanten aangeboden.

e. Veesiekten.

In de onderafdeeling Palopo zijn gedurende het tijdvak 1931 tot heden de volgende besmettelijke veesiekten waargenomen :

1. miltvuur in 1931 in de districten Badje, Boea en Wara, waarbij vooral in Badje talrijke dieren zijn gesuccombeerd. Ook paarden, doch over het algemeen

algemeen karbouwen. Een zeer onaangename kwestie was toen, dat dadelijk na de miltvuur - vaccinaties buffels en paarden stierven, welke sterfgevallen de bevolking in Badjo toeschreef aan de gedane vaccinaties. Een vaccine onderzoek wees uit, dat hieraan de schuld niet lag en dat de vele sterfgevallen moeten worden toegeschreven aan het feit, dat er gelijktijdig met de entingen een explosie uitbrak. In elk geval de populariteit van de B.V.D. heeft in dit district hierdoor een gevoelige knak gekregen, waar-van in 1933 de geringe opkomst bij de miltvuur-vaccinaties moet worden toegeschreven.

In Boea en Wara werd de miltvuur geïmporteerd uit Kolaka-Kendari, en succombeerden uit deze streken ingevoerde buffels aan deze ziekte.

In 1932 en 1933 werd miltvuur geconstateerd in het district Wara (importmiltvuur); elders in Falopo niet. Bij een groep van 60 karbouwen in 1932 uit Kolaka te Falopo ingevoerd stierven er 50% aan miltvuur. Door de bergpassen van Saloe Limboeng en van Toejamboe werd de ziekte mede naar Toradja landen gebracht.

In 1934 en 1935 werden enkele gevallen van miltvuur bij karbouwen in Wara en Boea waargenomen. Door direct ingrijpen (seruminspuitingen-vaccineren) is

de ziekte zich niet gaan uitbreiden.

Een zeer groote last bij de bestrijding van miltvuur (ook van andere ziekten) is het niet goed beheeren en laten losloopen van het vee en het ongekend groot aantal verwilderde karbouwen, zoodat van een "schoonvaccineeren" van de buffelstapel niet gesproken kan worden.

Ook in dit opzicht is van het "karbouwen-besluit", als boven vermeld, verbetering verwacht worden.

2. Septichaemia epizootica (sakit mungorok) is een algemeen voorkomende ziekte onder de buffel- en runderenstapel; in alle districten komt deze ziekte voor. Bij de buffelstapel wordt slechts serumbestrijding toegepast, aangezien de vaccinatiebehandeling voor deze streken nog te bezwaarlijk is (wilde karbouwen) extensieve wijze van veehouding).

Bij de runderstapel wordt telkens om de 6 maanden septichaemie-vaccinatie gedaan en wel sedert 1955.

Gevallen van septichaemie bij varkens werden nog niet geconstateerd.

3. Halleus (kwade droes bij paarden) werd enkele malen geconstateerd gedurende het heele tijdvak 1951 - Juli 1955 en wel in Badjo en Wara. De dieren werden direct na constateeren afgemaakt; aan eigenaren, die tijdig gerapporteerd hebben werd

schadefergoeding

schadevergoeding van de halve prijs van het dier gegeven.

Malleinatie (klinisch onderzoek op malleus door middel van indruppeling in het oog van de malleine) werd verricht bij enkele paarden in de hoofdplaats Falopo in de loop van 1931 - 1932; het onderzoek gaf negatief resultaat.

4. Scabies (schurft) is een vaak geconstateerd lijden bij geiten in deze onderafdeling, waaraan vele dieren stierven.

Het lijden kenmerkt zich door de eereemachtige huiduitslagen en korstvormige belegels over de huid en is bekend onder de naam "Tjolakeng" of "Koresan". De ziekte moet bestreden worden door de zieke van de gezonde dieren af te sonderen. Behandeling van zieke dieren middels 1 - 10% creoline of carboplossing, bezine-wrijvingen, kalk- en tabakoplossingen; indien ze te ziek zijn om te kunnen genezen, dan laten slachten ter voorkoming van uitbreiding der ziekte.-

5. Hondadolheid komt veel en voortdurend voor en elk jaar moeten er eenige personen naar Bandoeng worden opgezonden.

Uitroeing deser ziekte is vrijwel niet mogelijk, daarvoor neemt de hondenstapel te snel toe.

Wellicht ware eenige beperking te verkrijgen door een hondenbelasting alleen

op vijfjeshonden, waardoor wellicht door de bevolking vele wijfjes geslacht en gegeten (Toradja's) en anders afgemaakt zouden worden.

Om de hoofdplaats Falopo althans eenigermate te beschermen worden aldaar vele honden regelmatig geschoten, ongeveer gemiddeld 40 per maand.

Ook werd deze ziekte eenige keeren bij katten geconstateerd.

d. Vleeschhygiëne

Hoewel er ter Hoofdplaats Falopo vleeschkeuring is ingesteld en er geen vleesch wordt verkocht alvorens dit is goedbevonden door den met de keuring belasten mantri, is de vleesch hygiëne te Falopo nog lang niet ideaal.

Reeds herhaaldelijk werd door den Veeartsenijkundigen dienst en het Bestuur voorgesteld om een eenvoudig slachthuis te bouwen voor karbouwen en varkens, doch steeds kon dit niet doorgaan wegens financiële redenen.

Door het ontbreken van een slachthuis kan in vele gevallen thans het vleesch eerst worden gekeurd, zodra dit op de passer is gebracht, zoodat in 1952 tweemaal op de passer eerst gekeurd vleesch wegens miltvuur moest worden afgekeurd en dadelijk vernietigd. Evenwel kon de smetstof zich over de loodsen verspreiden, daar absolute desinfectie niet gemakkelijk te bereiken is.

Waar in Palopo per dag minstens een
karbouw wordt geslacht, dikwijls meerde-
re, acht ik het oprichten van een slacht-
huis urgent.

Deze ontbreken in deze onderafdeeling.

Folkkerijen en stoete-
rijen.

Pluimgedierte.

Kippen worden overal door de bevolking
gehouden; bijzondere fokmethoden bestaan
niet; de telkens wederkeerende kippen
ziekte richt vaak groote verwoestingen
onder het pluimvee aan.

Eenden worden weinig gehouden.

... ziektegevallen, die verband waken
met bacillaire dysenterie; vooral bij
jonge kinderen; het eerste ziektegeval
verschijnt onder kinderen; de epidemische periode
is gewis November tot eind December.

Veel eenden telken jaer in Noord-
Sumatra, in het Noordwesten in de aan-
wint van lange duur, in dezelfde periode,
doch iets eerder aanvangende en langer
van duur, vele ziektegevallen van,
die verband zijn met bacillaire dy-
senterie, het veel groote sterfte onder
vooral jonge kinderen.

Het schijnt, dat geregeld in deze onder-
afdeeling enkele gevallen van bacillaire dy-
senterie voorkomen, en dat deze ziekte
vooral in deze epidemische door de be-
volking heeft geleden, het gewone

MEDISCHE DIENST en GEZONDHEIDSTOESTAND.

a. Algemeene gezondheids- De algemeene gezondheidstoestand
toestand.

In de onderafdeeling Palopo acht ik minder gunstig, dan algemeen - ook door den medischen dienst - wordt aangenomen. Deze aangelegenheid dient door de D.V.G. nader onderzocht te worden.

Bacillaire dysenterie werd niet als zoodanig onderkend, doch meermalen kwamen verdachte gevallen voor.

Zooals telkenjare, in 1934, te Badjo eenige ziektegevallen, die verdacht waren voor bacillaire dysenterie; vooral bij jonge kinderen; met eenige sterfgevallen vooral onder kinderen; de periodieke periode is medio November tot eind December.

Voort komen telken jare in Boven-Boea, in het Toradjagebied in de omgeving van Lempo Satoe, in dezelfde periode, doch iets eerder aanvangende en langer van duur, vele ziektegevallen voor, die verdacht zijn voor bacillaire dysenterie, met vrij groote sterfte onder vooral jonge kinderen.

Het schijnt, dat geregeld in deze onderafdeeling enkele gevallen van bacillaire dysenterie voorkomen, en dat deze ziekte vroeger in zware epidemieën onder de bevolking heeft gewoed, ten gevolge waarvan

groote

grootte sterfte heeft plaats gevonden (een der redenen ontvolking streek Lempe Bates). Hiermede zou dan te verklaren zijn, dat vooral jonge kinderen aan de ziekte lijden, terwijl een groot percentage der ouderen een immuniteit wegens vroeger doorgemaakte ziekte heeft verworven.

Hondsdelheid komt als bovenvermeld geregeld voor bij honden en een enkele maal bij katten; vandaar dat herhaaldelijk door vermoedelijk dolle honden (katten) gebeten personen voor behandeling naar het Instituut Pasteur te Bandoeng moeten worden opgezonden en wel:

in 1932	2 personen
in 1933	7 personen
in 1934	4 personen
in 1935	3 personen (tot heden)

Slechts een enkele keer konden preparaten worden gemaakt, die dan positief waren; meestal ontsnapten de dieren.

Malaria komt overal voor en naar mijn indruk dikwijls in vrij ernstige mate. Zulks werd geconstateerd door het herhaaldelijk en veelvaldig voorkomen desser ziekte bij schoolkinderen, onderwijzers, hoofden en heerendienstplichtigen. Ook en vooral in de Toradjagebieden. Hiervan is officieel niets bekend en dese aangelegenheid werd nog niet - althans onvoldoende en niet van recenten datum - onderzocht. Een onderzoek hiernaar in

in te stellen is zeer urgent.

Wel werd in 1932 in de Hoofdplaats Falopo een malaria onderzoek gehouden door den Hoofd Gouvernementsarts, Dr. Göthein, waarbij een gunstige toestand bleek en wel : milt-index $7\frac{1}{2}$, parasieten index 3; van de 6 positieve bloedpreparaten waren 5 tropica en 1 tertiana; aldus een lichte endemische malaria ter hoofdplaats Falopo. Gewenscht is dit ook thans weer eens te onderzoeken, hoewel naar mijn meening de hoofdplaats in dit opzicht gunstig afsteekt bij de andere gebieden.

Tubercloses komt zeer veel voor en wordt door de bevolking niet gevreesd. Vooral ook in de Toradja gebieden is deze ziekte hier en daar zeer algemeen. Ook hier, hoewel bij de medische dienst bekend, werd nog geen grondig onderzoek gehouden.

Lepra, komt betrekkelijk ^{veel} voor; terzake worde verwezen naar het onderwerp "Lepra-ziekeninrichting".

Typhus, vroeger te Falopo in hevige epidemieën heerschend kwam slechts sporadisch voor.

Franboesia komt veel voor en wel vooral in de kustvlakte aan den voet van het gebergte en zeer veel in Larompong, Boea en Walenrang. Door de verminderde koopkracht wordt gewoonlijk slechts

/0.15, f0.10 en f 0.05 per injectie betaald.

Syphilis komt minder, Gonorrhoe komt meer voor, doch doordat de bevolking zich slechts bij uitzondering voor- behandeling meldt bestaan hierover weinig gegevens.

Beri-Beri heeft altijd aan de kuststreek geheerscht, vooral ten Noorden van Palopo. Onder invloed van de heerschende geldschaarschte nam deze ziekte in 1954 plotseling grotere afmetingen aan, in totaal 190 gevallen, waaronder 25 met doodelijken afloop. Door actief optreden van den Officier van Gezondheid Tj.H.Lenkamp kon uitbreiding voorkomen werden en waren alle beri-beri lijdere - uitgezonderd de reeds overledenen, voordat de ziekte gerapporteerd was - ultimo 1954 genezen. Door waakzaam optreden en preventieve maatregelen werden tot op heden geen ziektegevallen meer geconstateerd.

In verband met de ook bestuurlijke maatregelen, die de bestrijding deser ziekte eischt, het volgende.

De beri-beri van 1954 tastte alleen de volwassen, werkende, mannelijke bevolking aan. De thuis blijvende vrouwen en kinderen verrichten weinig arbeid, hebben een betere voeding en zijn daardoor gespaard gebleven.

De beri-beri treedt op in de maanden Juli, Augustus, September en October. In de maanden Juli, Augustus en September is de see voor prauwen moeilijk bevaarbaar, zoodat door snelle inteering van de dan niet meer aangevulde geringe rijstvoorraden de bevolking der kustkampongs vrijwel uitsluitend op sago is aangewesen, terwijl dan tevens minder visch wordt gevangen en gegeten.

Maatregelen die genomen zijn:

1. Therapeutische behandeling door het gebruik van "dedek" thee, dat goede resultaten opleverde en genezing bracht. Deze behandeling is bij de bevolking door de snelle resultaten dadelijk ingeslagen, zoodat zij zelf de dedek ging koopen. Opgemerkt zij, dat de D.V.G. deze dedekbehandeling niet zoo goed acht.
2. Voorts werden regen- en vloedswaahs aangelegd, b.v. Pompengan, die dit eerste jaar reeds een behoorlijke rijsttoegst hebben opgeleverd. Aanbevolen wordt hierop ook in de toekomst de aandacht gevestigd te houden.

Influenza of een soort influenza komt veelvaldig voor en maakt dikwijls nogal slachtoffers.

Gewrichtsrheumatiek komt overal, doch in de bergstreken veelvaldig voor; vooral bij mannen van middelbaren leeftijd, soms

soms ook bij jongeren.

Dajaksche schurft komt overal, doch het meest in de bergstreken van Walebrang en in de omgeving van kampong Besso, voor.

Anchylostomiars (mijnwormsiekte) komt praktisch niet voor. Het latrinevraagstuk, dat hiermede te maken heeft is gecompliceerd. Vroegere proeven maakten duidelijk, dat de bevolking niet gesteld is op latrines, zoodat deze snel in verwaarloosden toestand verkeeren. Het houtwerk wordt vlug aangetast door rajap en boeboek. Door de verspreiding van stank en de toename van de vliegenplag zijn deze verwaarloosde latrines hinderlijk. De geldarmoede van de bevolking is verder een ernstig beletsel om een beter type van latrines ingang te doen vinden.

De bevolking maakt trouwens liever gebruik van de talrijke rivieren, die langs hare kampongs stroomen, en gebruikt de latrines niet. Door de voldoende overal aanwezige gelegenheid de kral als latrine te gebruiken acht ik, mede in verband met het praktisch ontbreken der mijnwormsiekte, het latrinevraagstuk van weinig belang.

Uitgesonderd evenwel voor de Hoofdplaats Palopo en wel speciaal voor de passer en de passergangers. Hier verdient het aan-

beveling

beveling zoo spoedig mogelijk bruibare openbare latrines op te richten, met voortdurend stroomend water.

De woning hygiëne en het onderhoud der erven is nog bar slecht. Wel wordt hieraan door Bestuur en medischen dienst steeds aandacht geschonken, doch slechts daar waar persoonlijk en doorlopend toezicht wordt uitgeoefend met tijdelijk succes. De bevolking heeft tot nu toe nog nimmer het nut hiervan ingesien en volgt slechts onder pressie en op aanwijzing de hygiënische maatregelen; zoo ook Zelfbestuur, Hoofden en inlandsche ambten en notabelen.

b. Waterleiding.

Oorspronkelijk was er een gecapteerde bron naast de Latoeparivier op 8 KM afstand van de kotta.

Thans is deze bron opgeheven en wordt het water op de volgende wijze verkregen. In de Latoepa rivier is een stuwdam gemaakt, die het waterpeil van de rivier regelt. Links van dezen dam bevindt zich een groot reservoir van beton, geheel overdekt en op dusdanige wijze ingericht, dat stof of vuil in dezen bak niet kan neerstrijken.

In den wand naar de rivier gekoerd bevindt zich een groote opening, afgesloten met fijn gaas. Het rivierwater

dringt

dringt door deze opening in het reservoir, bevrijd~~z~~ van grove verontreiniging als takjes en bladeren. In dezen bak bezinkt gedeeltelijk het meegevoerde slib. Op geregelde tijden wordt deze bak middels spuien gereinigd.

Van deze bak, die op ± 8 KM van Palope ligt, leiden twee buizen van 10 resp. 8 c.M. doorsnede het water naar een groot reservoir, dat op ruim 20 M hoogte boven den zeespiegel ligt.

Dit betonnen reservoir bestaat uit twee helften, die ieder weer in tweeën onderverdeeld zijn. Elke helft bestaat uit een bak van 62 en een van 48 M³. inhoud, die eveneens buizen voor het spuien van slib hebben.

De afvoer van dit reservoir naar Palope geschiedt middels een enkele buis van 15 c.M. doorsnede.

Een mandoer is belast met de regeling van den waterstand in deze bakken, welke op een peilschaal wordt aangegeven en door kranen wordt geregeld.

In de stad zelf vertakken zich uit verdeelpunten de leidingen naar de diverse wijken.

Een reservaat van 7 bij 2 KM grootte beschermt de rivierwaterleiding tegen de besmetting veroorzaakt door menschen. Het water is van goeden smaak en van normale helderheid en zuiverheid; bij

regen tijdelijk door slib troebel.

Als drinkwater is het water onbetrouwbaar en moet het beslist gekookt worden.

De consumptie gaat der kraanabonnement; de jaarlijksche inkomsten voor het Landschap hieruit zijn :

1931	/	9168.55	
1932	"	9354.35	
1933	"	7440.80	
1934	"	7491.95	
1935	"	4068.18	t/m Juni

De aanvoer van water naar Palopo is normaal voldoende, echter hapert die drukverdeeling over de afzonderlijke aftakkingen nog al, zoodat hier te veel, elders te weinig druk en water komt.

Noodig, vooral ook met het oog op brandgevaar is een volgens voorafgaande opname geregelde drukverdeeling.

c. Vaccine.

In de onderafdeeling Palopo zijn 2 vaccinateurs werkzaam. De vaccinatie is thans bij de bevolking zoo ingeburgerd, dat o.h.a. de opkomst ter vaccinatie voldoende is.

Vele oudere personen, vooral in Pantilang zijn pokdalig, hetgeen bewijst, dat de verhalen over zeer ernstige pokken epidemieën in vroeger jaren juist zijn.

Pokken kwamen sinds jaren niet meer voor.

d. Ziekeninrichting.

De ter hoofdplaats Falopo bestaande landschapsziekeninrichting staat onder het beheer van den Officier van Gezondheid ter plaats, die de beschikking heeft over :

2 ziekenoppassers

1 polikliniekhelper

1 leerling verpleegster

dese laatste sinds 1 Augustus 1935, bestemd om zelfstandig bij bevallingen te kunnen optreden en verpleging van de vrouwen in de vrouwenzaal.

De voeding voor de zieken en voor de gevangenen, wordt volgens contract geleverd door een leverancier; de bereiding geschiedt in de keuken van de ziekeninrichting en staat onder controle van den Officier van Gezondheid.

De capaciteit bestaat uit 45 bedden in de burgerafdeeling en 15 bedden in de militaire vleugel, totaal dus 60 bedden. De gemiddelde bezetting bedroeg :

	in 1932	31	patienten
	in 1933	29	"
	in 1934	31	"

e. Leprosen ziekeninrichting Kalang-Kalang.

In 1931 ontstond te Tobemba op initiatief van den toermaligen Officier van Gezondheid een vrijwillig leprosenconcentratie kamp, die door geregeld bezoek van dezen dokter, verstreking van eten

en andere faciliteiten begon uit te groeien tot een leprozerie. Evenwel vormde de afstand van 85 KM tot Falopo een belemmering voor een doelmatig medisch toezicht en behandeling.

Vandaar, dat, nu de noodzakelijkheid eener leprozerie bestond, omgezien werd naar een gunstiger plaats. Deze werd gevonden te Kalang² - Walenrang op 6 KM van de Hoofdplaats Falopo en hier bouwde het landschap de model Leprosen - ziekeninrichting "Kalang-Kalang", welke op 29 Januari 1935 geopend werd.

De inrichting bestaat uit een groot vlak terrein aan den grooten weg gelegen, geschikt voor eenvoudigen tuinbouw.

Op dit terrein staan twee rijen van 5 woningen met de achterkant naar elkaar toe en omringd door een breede weg. Iedere woning bestaat uit een ruime voorgalerij en ruime kamer, is luchtig, zonnig en koel; van hout, op cementen neuten met idjoek dak.

Tusschen de woningrijen 5 W.C.'s uitkomende op een zinkput en voorzien van stankbocht.

Er zijn 3 putten met goed heider water, een keuken een goedang. Verder een polikliniekgebouw, bestaande uit voorgalerij, dokterskamer, verbandkamer en een ziekenzaaltje, W.C. en man-dikamer. Voorts een woning voor een sie-

kenverpleger.

De capaciteit bedraagt 50 lepralijders; op 29 Januari 1955 begonnen met 21 lijders groeit het aantal gedurig en bedraagt dit thans 32.

Deze leprozen-ziekeninrichting staat onder het beheer van den Officier van Gezondheid ter plaatse, daarin bijgestaan door een op het terrein wonende ziekenoppasser.

De voeding is in eigen beheer en kost 7 á 8 cent per dag per persoon.

Er zijn door de leprapatienten reeds vele tuintjes aangelegd; zoodra deze wat langer bestaan zullen de voedingskosten dalen; verder bezitten de patienten thans eenige geiten, ganzen en kippen en is een eendenvijver in aanleg.

Het gemiddeld dokters bezoek is tweemaal per week.

Het geheel ziet er keurig verzorgd uit, de patienten zijn tevreden, de bevolking en hoofden zijn trots op deze inrichting; er bestaat voldoende gelegenheid voor latere uitbreiding.

f. Poliklinieken.

In de landschaps Ziekeninrichting wordt dagelijks polikliniek gehouden. In 1954 werden 2079 bezoekers behandeld, Het aantal behandelingsdagen bedroeg 4522 dagen. Voorts werden nog 4276 consulten verstrekt.

In...

In de onderafdeeling Falopo bestaan geen verdere poliklinieken. Hoofdzakelijk ten dienste van de schoolkinderen zijn aan verschillende inlandsche onderwijzers geneesmiddelen en verbandkistjes verstrekt met eenvoudige geneesmiddelen. Deze zijn te Badjo, Soeli en Larompong onder contrôle van den Officier van Gezondheid; te Pantilang, Lempobatoe, Rante Balla, Geloosaloe en Bossu onder contrôle van de Zending, die echter de geneesmiddelen van het Landschap ontvangt.

HOOFDSTUK XI

POLITIE en JUSTITIE.

Algemeene toestand
van veiligheid voor
personen en goederen.

De algemeene toestand voor veiligheid voor personen en goederen is in deze onderafdeeling gunstig, doordat de ~~gheele~~ bevolking niet crimineel is aangelegd. Ondanks de groote zorgeloosheid, waarmede de menschen hun besit opbergen en de weinige degelijkheid van de wanden der meeste huizen komt diefstal weinig voor, terwijl de nog voorkomende diefstallen van geringen omvang zijn. Door het gemak, waarmede de diefstallen kunnen worden gepleegd, meestal 's nachts, worden zij als regel te laat geconstateerd, en is de dader dikwijls niet meer te vinden.

De meeste daders van diefstallen blijken Boegineezen te zijn, die hier korter of langer tijd verblijven. Vandaar, dat de groote zaken meestal in Larompong, Soeli en Badjo voorkomen, daar hier de meeste Boegineesche import of tijdelijk als rondtrekkend handelaar of gevestigd als landbouwer voorkomt.

Soms komen in genoemde districten beginstadia van rampokzaken voor, nadat in Wadjo of Bons een rampokbende is opgevat.

Dat veediefstallen hier vrijwel niet voorkomen, ondanks de zorgeloosheid,

waarmede

waarmede de bezitters de dieren over het algemeen onbewaakt laten rondloopen, wijst wel op de geringe misdadige aanleg der bevolking.

Het aantal strafsaken door de Inheemsche Rechtbank afgedaan (waaronder vele kleine, weinig beteekenende zaken als binnendringen in een huis, overspel e.d.) bedroeg :

in 1929 :	35
1930 :	61
1931 :	50
1932 :	52
1933 :	35
1934 :	56
1935 :	45 (tot en met Juli)

Overtredingen komen geregeld voor;			
de Alleen Rechtsprekend Rechter deed af :			
in 1929	132 zaken	in 1935 :	282 zaken
1930	173 "	1934	386 "
1931	272 "	1935	224 "
1932	212 "		(tot ultimo Juli)

Civiele zaken brengt de bevolking slechts zelden voor de Inheemsche Rechtbank of den Alleensprekend Rechter.

En van de reeds weinig voorgebrachte zaken zijn de meeste nog Volksbankzaken, schuldzaakjes als onbetaalde toekorekeningen enz.; kortom zelden zaken uit de zuivere Inheemsche maatschappij.

Ik heb mij weleens afgevraagd of het niet te lastig voor de menschen is hun zaken te Palopo voor te brengen en heb getracht hieraan tegemoet te komen, door na voorafgedane bekendmaking op vaste

vaste dagen zitting te houden in de districtshoofdplaatsen, doch heb hier later weer van afgezien, daar geen zaken werden voorgebracht.

In hoofdzaak worden de civiele zaken en de onderlinge ruzies, in het algemeen kleinere klachtdelicten, nog steeds voorgebracht bij de Hadat van de laagste eenheid (kamponghadat) en vandaar indien niet naar genoegen opgelost bij de Hadat van de volgende hogere eenheid (complex of district). Doch ook grootere zaken worden op deze wijze wel beslecht.

Uitgezonderd grootere strafzaken als misdrijfszaken, bereiken slechts die zaken uit de eigenlijke Inheemsche Maatschappij den officieelen rechter, die volgens de meening van een der partijen door de clandestien voortlevende kleinere hadats niet naar genoegen is opgelost.

Door de Inheemsche Rechtbank werden de volgende civiele zaken berecht

in 1929 : 27	in 1933 : 12
1930 : 15	1934 : 8
1931 : 12	1935 : 1
1932 : 26	tot en met Juli.

Door den Alleen Rechtsprekend Rechter werden de volgende civiele zaken berecht.

in 1929 : 2	in 1933 : 27
1930 : 28	1934 : 49
1931 : 30	1935 : 12
1932 : 57	tot en met Juli.

Sinds 1934 moet alvorens een civiele zaak kan worden berecht tafelgeld betaald worden, tenzij bij onvermogen; zulks heeft ten gevolge gehad, dat beide partijen eerder genegen zijn een accoord aan te gaan, zoodat het aantal ter berechting voorgebrachte zaken nog geringer werd.

Nog een andere wijze van oplossing van civiele geschillen door mij, Zelfbestuursleden, en districtshoofden veelvuldig toegepast in het aanhooren van partijen en aangeven hoe de overeenstemming bereikt kan worden. In vele gevallen komen beide partijen dan tot schikking, dikwijls bevestigen zij dit bij Inlandsch notarieele acte.

b. Formatie en werking van de Inheemsche Rechtbank.

De Inheemsche Rechtbank voor groote zaken wordt gevormd door als voorzitter een lid van het Zelfbestuur (het hoogst in rang zijnde aanwezige lid) en als leden (minstens 2 leden) de leden van het Zelfbestuur en de districtshoofden.

De onderafdeelingshoof is leider van de Inheemsche Rechtbank en heeft alleen raadgevende stem. Voor de verdere formatie en bevoegdheid van de Inheemsche Rechtbank verwezen naar de regeling

van de Rechtspleging in de Zelfbesturende landschappen.

Bij belangrijke zaken werd door mij tot gewoonte genomen de Inheemsche Rechtbank uitsluitend uit Zelfbestuursleden te formeeren; één keer nam ik de Datoe van Loeoe tot voorsitster toen een gewezen lid van het Zelfbestuur beklagde was.

Zoovel bij het verhoor ter terechtzitting als bij de bepaling van het vonnis heb ik steeds mijn streven er op gericht het initiatief van de Inheemsche Rechtbank zooveel mogelijk aan te moedigen en leiding te geven met een minimum van zelf de leiding nemen. Deze methode vereischt - indien inderdaad ook leiding gegeven wordt - veel meer inspanning dan zelf de leiding nemen.

De lagere Inheemsche Rechtspraak, "de rol" berust nog bij de Onderafdeelingchef als Alleen Rechtsprekend Rechter. Bij mijn schrijven van 20 Augustus 1955 No.4762/II werd - behoudens tijdelijke uitsondering voor Wara en Boea - voorgesteld de nog bestaende Hadat der districten (landstreken) officieel te erkennen en te belasten met deze lagere Inheemsche Rechtspraak; voorloopig de ⁿMantri-Politie Hoesain, die deze rechtspraak in de praktijk in Bone heeft gekend, met de leiding belasten; tevens werd aangegeven

hoe de formatie deser Hadata is.

Het voorloopig voorenderzoek van zaken wordt gedaan door mantri-Politie (soms het Zelfbestuuralid de Opoe Tomarilalang) en in eenvoudige zaken door de districtshoofden.

Dit voorloopig onderzoek wordt nader aangevuld en afgerond door de Adjunt-Djaksa die tevens fungeert als griffier bij de Inheemsche Rechtbank.

c. Dobbelen en hanengevechten.

Bijna de geheele bevolking, met uitzondering van de streng godsdienstige Mohammedanen en de Christenen, houdt van dobbelen en hanengevechten.

Het aantal veroordeelingen geeft geen juist beeld van het voorkomen van clandestien dobbelen, want uiterst zeldzaam gelukt het een dobbelpartij of hanengevecht te overvallen dan wel langs anderen weg daarachter te komen.

Nevens kleine dobbelpartijen overal, die eigenlijk weinig beduiden, komen grootere dobbelpartijen en hanengevechten vrijwel uitsluitend voor op het grensgebied met Wadjo. Deze groote dobbelpartijen zijn steeds georganiseerd en staan gewoonlijk onder leiding van een adellijke, die wordt bijgestaan door vele saakkundige helpers en een uitgebreid spionage stelsel. En zij bezitten een strenge

discipline

discipline, verraad komt zelden voor.

HOOFDSTUK XII.

GEVANGENIS WEZEN.

a. Inrichting van
de gevangenis.

De onderafdeeling Falcope bezit ter hoofdplaats een steenen landschapgevangenis; geheel omgeven door een hoogen ring-muur; met een capaciteit van 175, die meer dan voldoende is.

Het aantal veroordeelden is als regel vrij gering :

jaar	hoogste aantal	laagste aantal
1930	140	7
1931	54	17
1932	76	14
1933	71	11
1934	68	15

Voor de bewaking wordt zorggedragen door een cipier bijgestaan door 3 mandeers, alle in Gouvernementsdienst en een buitenmандeer in landschapsdienst.

De voeding wordt geleverd door de sannemer, die ook aan het ziekenhuis levert, bereid in de keuken van het ziekenhuis onder contrôle van den Officier van Gezondheid.

Het beheer van de gevangenis is goed, ontvluchtelingen komen zelden voor, terwijl tot nu toe de enkele ontsnapten binnen korten tijd weer werden opgevat.

De Gezondheidstoestand der gevangenen was steeds goed.

Rottanstraf werd sinds jaren niet opgelegd, eenzame opsluiting een enkele maal.

HOOFDSTUK XIII.

FINANCIËEL en ECONOMISCH BEELD.

a. Financien.

En goed en juist financieel beeld te geven van deze onderafdeeling is mij niet mogelijk. Daervoor zijn te veel factoren geheel ^{altemin} en andere factoren slechts ten deele bekend.

Wel staat vast, dat de heerschende malaise de bevolking van deze onderafdeeling zwaar heeft getroffen, waardoor zich hoe langer hoe meer geldschaarste deed gevoelen, die de belastinginning tot een moeilijke taak voor het Bestuur heeft gemaakt en de stempel van soberheid op de bevolking legde.

Te zwaarder werd de bevolking hier door de malaise getroffen, doordat de geheele maatschappij was ingesteld op de boschproductenhandel, terwijl geen - althans geen algemeene - basis van goedgedreven landbouw bestond.

De geweldige instorting van de productenhandel deed de inkomsten van de talrijke deelnemers aan dezen handel, vanaf den eigenlijken zoeker tot aan den

groothandel toe, sterk dalen; voor velen geheel ophouden. Velen waren vreemd van hun kampong; niemand was gewend aan regelmatische arbeid als sawahbouw eischt; de lust tot trekken en zwerven zat hen in het bloed; werk was vrijwel niet meer te krijgen; een goede sawahbouw bestond niet meer, zoodat opname bij sawahbewerkende familie en deelname aan de sawahbouw niet kon plaats hebben. Wel werd de bevolking door de overvloedige voorraad sagobosschen tijdelijk voor voedselschaarste bewaard, doch het noodzakelijke tweede hoofdvoedsel, de rijst, die voorheen grootendeels werd ingevoerd, konden velen niet meer kopen door geldgebrek. Vandaar in 1934 de plotselinge toename van de beriberi, die gelukkig door medischen dienst en Bestuur spoedig kon worden tegengegaan.

De productenhandel had voorts wel veel geld binnen gebracht, doch de eigenlijke bevolking, de zoekers en de koolie's, heeft dit weinig baten opgeleverd. Zij konden leven; het ontvangen loon was spoedig verdwenen in het ongeregelde bestaan dat zij hadden. De werkelijke voordeelen kwamen bij de Chineesche en andere handelaren terecht.

Na de val van de producten handel bleef een land over met een arme en niet aan geregelde arbeid gewende bevolking.

volking en met een ontredde landbouw, terwijl door de sterk verminderde rijstimport en de toename van sagooten de sagobosschen plaatselijk sterk verminderden (o.a. Ponrang, Olang).

Maar tevens bleef een land over met een overvloed van goede, doch sinds generaties verwaarloosde, sawah's; met een overvloed van goede gronden, met den overvloed van natuurlijke hulpbronnen; een land, dat, mits een einde gemaakt wordt aan de sinds generaties lang gepleegde "rooibouw" en door regelend ingrypen van het Bestuur komt tot economischer arbeidsverdeeling, de meest gunstige factoren bezit voor spoedigen en constanten opbloei.

Getrukt moet worden om :

- a. gesteund door den goeden grondkwaliteit, de gunstige klimatologische omstandigheden, de overvloed van beschikbare gronden, de eenvoudige irrigatie-mogelijkheden, de sawahbouw te doen herleven en tot vaste basis van het volksbestaan te maken.
- b. daarmede tot meer geregelde en georganiseerde exploitatie te komen van het rijke bezit dat het land aan boschproducten heeft, waarbij er voor gezorgd moet worden, dat voldoende werkrachten voor een goede landbouw beschikbaar blijven.

Zoals wij onder "sawahbouw" hebben gezien wordt door Bestuur en Landbouwkundigen dienst in combinatie met den Landschapstechnischen dienst hard gewerkt aan het doen herleven van de sawahbouw, met voorloopig goede resultaten.

Hierbij werkt thans mee, dat velen geen werk kunnen vinden in de boschproductenhandel.

Een van de voorwaarden voor consolidatie van de sawahbouw is de organisatie van de boschproducten exploitatie.

Plannen hiertoe bestaan, evenwel nog in beginstadium.

b. Sima Assaparang
Atcewong.

Over de moeilijkheden bij de belastinginning behoeft na het bovenstaande niet meer gesproken te worden. Evenwel land en bevolking zijn veerkrachtig. Door uitgebreide bestuurszorg inzake incidenteele plaatselijke werkverschaffing (in hoofdzak het opsporen en aanduiden van werkgelegenheid), vooral ook door de krachtig doorgezette herleving van de landbouw, wordt de bevolking de gelegenheid gegeven haar belasting te betalen. Alles hangt thans af van de resultaten van de landbouw. Zijn dese voldoende, dan besit de bevolking (nevens haar sago) voldoende rijstvoeding ook rijstoverschot voor haar andere behoeften (waeronder de betaling harer belasting).

=194=

Een blijvende zorg van het Bestuur inzake de landbouw zij dus geboden.

Daarom werd niet alleen de sawahbouw bevorderd, doch ook de ladangbouw waarvan het beplante areaal naar schatting 50 % grooter is dan voorheen. De oogst van de ladangbouw is reeds verzekerd, is goed en gedeeltelijk geoogst. De sawahaanplant staat nog niet veilig, is in verband met de onder "sawahbouw" vermelde factoren eerst veilig na het snijden en na het schuren.

Voor de regeling der S.a.a moge worden verwezen naar de betreffende landschapsverordeningen.

Alleen de Datoe van Loewoe is vrijgesteld van belasting; de leden van het Zelfbestuur, de districtshoofden, en de kamponghoofden worden niet aangeslagen over de in hun ambt als zoodanig ontvangen inkomsten (salaris, collecte loon e.d.); verder moet een ieder belasting betalen, zoolang hij nog in staat is te werken.

Na vroegere geregelde stijging van de totaal aanslag, is thans de aanslag stationair; ondervolgend staatje geeft hiervan een overzicht, tevens omtrent de inning:

jaar	aanslag	geïnd	in %
1927	/ 90204.60	/ 83.320.25	92
1932	"108844.96	" 98.015.82	90

1953

=195=

jaar	aanslag	geind	in %
1933	/ 109.977.76	/ 101.376.46	92
1934	" 107.715.90	" 97.676.58	91
1935	" 109.271.05	" 62.549.48	57

tot ultimo Juli.

Door het niet verhoogen der totaal aanslag kon, in verband met de bevolkingstoename, de gemiddelde aanslag iets dalen, waardoor de belastingindruk van de bevolking verlicht werd; de daling bedroeg :

van /	5.71	in 1931
tot "	5.36	in 1932
tot "	5.35	in 1933
tot "	5.03	in 1934
tot "	4.98	in 1935

c. Soesoeng Romang.

Verwezen moge worden naar de bestaande landschapsregeling.

Te Palopo werd ontvangen aan Soesoeng Romang in :

1915	/ 7373.33
1920	" 22285.22
1929	" 43627.42
1930	" 35552.60
1931	" 14516.79
1932	" 10543.40
1933	" 6365.90
1934	" 7996.30
1935	" 5011.20

tot ultimo Juli.

Aldus zien wij het hooge punt in

=196=

1929, het laagste punt in 1933.

Met de ontvangst van de Soesoeng Romang is de Gouvernements douane ambtenaar te Falopo belast.

d. Slachtbelasting.

Ter zake van de Gouvernements slachtbelasting, geldende voor de Landsonderhoorigen, moge volstaan worden te verwijzen naar de betrekkelijke bepalingen. Slechts opgemerkt moge worden, dat de slachtbelasting op varkens te hoog is, doordat de hier aanwezige "Toradja-varkens" klein zijn en weinig beslot opleveren. Vandaar, dat, waar vroeger (toen voor Zelfbestuursgebied geen gouvernements slachtbelasting bestond) dagelijks ter hoofdplaats Falopo tot meer varkens geslacht werden, sulks thans gedaald is tot ± 2 per maand. Bij een slachtbelasting op varkens van $\pm / 2.-$ zouden zeker een 40 tal varkens per maand geslacht worden, met dus $\pm / 80.-$ p.m. inkomsten voor het gouvernement. Thans zijn de inkomsten uit dezen hoofde nihil.

De Zelfbestuurs-slachtbelasting werd geregeld bij Zelfbestuursbesluit van 16 October 1931, aangevuld bij besluit van 21 Januari 1932 en bedraagt :

voor runderen en karbouwen	/ 6.-
" paarden	" 8.-
" volwassen varkens	" 3.-
" halfvolwassen varkens	" 1.50

VOOR

=197=

voor kleine jonge varkens geslacht bij het door de adat vereischte ceremonieel bij de sawahbeplanting / 0.25.

Conform de gouvernementeele regeling werd bij besluit van 11 December 1933 een tijdelijke verlaging van de slachtbelasting vastgesteld, indien geslacht wordt voor eigen gebruik; hiervoor geldt dan het gouvernemente tarief.

Aangesien met uitzondering van de hoofdplaats Palopo, vrijwel alle slacht is eigen slacht voor eigen gebruik, is praktisch de slachtbelasting tijdelijk gehalveerd.

De opbrengst der slachtbelasting (in 1932 door de instelling van de slachtbelasting voor varkens bij besluit van 31 October 1931 gestegen) is niet in die mate gedaald; deze opbrengst be-

droeg in 1929	/	4333.--
1930	"	4643.--
1931	"	4167.50
1932	"	6482.75
1933	"	7268.75
1934	"	5918.50
1935	"	3283.75 t/m Juli.

Naast iets vermeerderde slacht is deze geringe daling aan scherpe controle te danken.

Dat ondanks de malaise de opbrengst na 1929 niet terugliep komt, doordat de slacht hoofdzakelijk geschiedt ter voldeening aan noodzakelijke adatverplichtingen, een der door Boeke geheeten sociale behoeften.

e. Opiumregie.

Een sterke afname van het opiumgebruik valt te constateeren.

Zulks is niet geheel te danken aan de malaise en de geldschaarschte, doch voor een deel ook aan het feit, dat het opiumschuiven praktisch niet meer voorkomt onder de Inheemsche bevolking, dank zij de invloed van het Bestuur, dank zij ook het dieper doordringen van de Mohamedaansche godadienstvoorschriften.

Voorts heb ik opgemerkt, dat onder de Chineesen een schaamte gevoel ontstaat ten opzichte van het schuiven en zij ter dege rekening houden met het verstrekken van credit e.d. met het feit of iemand al of niet schuift.

Vooral is dit laatste thans het geval nu de malaise tot voorzichtigheid zaant. De opium verkoopplaats, te Palopo gevestigd, wordt beheerd door een mantri der opiumregie. De opbrengst der verkoop bedroeg over :

1913	/	44066.52	1932	/	10596.60
1922	"	27205.70	1933	"	10654.95
1930	"	23262.90	1934	"	8664.--
1931	"	15837.-	1935	"	3459.95

tot ultimo Juli.

Opiumritten

Opiumkitten zijn te Palopo niet gevestigd.

f. In- en Uitvoerrechten en Accijnzen.

Het heeft weinig zin de ontvangsten uit dezen hoofde te beschouwen, aangezien dit te zeer afhankelijk is of de invoer rechtstreeks geschiedt dan wel van van binnen het tolgebied en tevens de tarieven te zeer veranderd zijn.

g. Muntwezen.

Eind 1950 werd een aanvang gemaakt met de inname van silveren standaardmunt van de oude muntslag en met de uitgifte van standaardmunt van den nieuwen muntslag. Hoewel nog steeds silver van de oude muntslag in handen der bevolking is, is de hoeveelheid thans merkbaar gedaald. Moeilijkheden deden zich bij de inwisseling niet voor; doch de bevolking houdt liever zijn oude geld vast, vooral sinds de mislukte poging in 1954 tot het in omloop brengen van valsche Rijkedaalders) (zaak Tjia A Kice e.s.)

En verder omdat de nieuwe munt dikwijls zoo slecht van maaksel is, dat zelfs vrij deskundigen niet dadelijk kunnen beoordeelen met goed dan wel met valsch geld te doen te hebben.

Tot nu toe werd voor ± /500.000 van de oude muntslag ingenomen; doch meerdere inname rest.

Van oudsher is de rijkedaalder de ge-
liefte munt, vooral bij de Toradja;
daarop het andere silvergeld; papier-
geld is niet geliefd en in de Toradja
streken praktisch niet gangbaar; koper-
geld komt er wel wat meer in, doch is
niet geliefd.

Veel geschonden munt is door de
malaise weer in omloop gekomen en wordt
systematisch ingenomen.

HOOFDSTUK XIV.

INLANDSCH ONDERWIJS.

In de hoofdplaats Palopo werd in 1926 een Hollandsch Inlandsche School opgericht, die op 6 Juli 1926 werd geopend en zich verheugde in een steeds toenemende belangstelling van de bevolking; in 1932 telde de school gemiddeld 149 leerlingen.

Bij Gouvernementsbesluit van 24 December 1932 werd bepaald, dat deze school geleidelijk aan in een standaardschool zal worden omgezet, zoodat jaarlijks het aantal H.I.S. klassen vermindert.

Thans zijn er 4 H.I.S. klassen met 62 leerlingen en 3 Standaardschoolklassen met 113 leerlingen.

Deze omvorming heeft heel wat ontevredenheid bij de bevolking gewekt; de Europeanen (een totaal aantal kinderen meegerekend van ± 100), de vereuropeeschte Inlandsche ambtenaren en de notabelen der bevolking krasen hier in het gedrang; de meesten zijn niet voldoende finantieel sterk hun kinderen naar elders ter school te zenden; de standaardschool is onpopulair en voldoet niet aan de behoefte van dit gedeelte der bevolking.

Verder bestond te Palopo een Gouvernements Inlandsche school 2e. klasse, sinds 1 April 1934 werd deze school om-

governd tot een vervolgschool met 5 leerkrachten. Deze vervolgschool is gewilder dan de standaardschool.

Voorts bestaat te Palopo een Mohamadijahschool met 3 leerkrachten, opgericht op 19 Juli 1931, die zich in groote belangstelling van de bevolking verheugt.

Verder scholen in de onderafdeeling Palopo zijn :

Openbare Volksscholen:

Plaats	leerkrachten	huisvesting	geopend
1. Badjo	1	1	4-9-1917
2. Ponrang	1	1	27-3-1918
3. Lerompong	1	1	13-1-1919
4. Soeli	2	1	21-7-1919
5. Lamoenre	2	1	20-3-1922
6. Boea	2	1	10-4-1922
7. Tjilalang	1	1	9-6-1922
8. Sampano	1	1	21-7-1922
9. Songka	2	1	4-5-1927
10. Olang	1	1	20-4-1927
11. Wallawie	1	1	25-4-1927
12. Tjimpoe	2	1	27-4-1927
13. Idboekang	1	1	1-7-1931
14. Tetekang	2	1	1-7-1931
15. Balambang	3	1	1-7-1931
16. Palopo I	3	-	1-7-1931
17. Palopo II	3	-	1-7-1934

Bijzondere Zending Volksscholen:

1. Boere	1	1	3-5-1922
2. Bossa	2	1	25-5-1922
3. Padang Aligang	1	1	3-6-1928
4. Barana	2	1	15-5-1928
5. Pantilang	4	1	1-1-1922
6. Lempobatoe	4	1	2-1-1925
7. Rante Balla	3	1	16-11-1927

Plaats	leerkrachten	huisvesting	geopend
8. Oeloe Saloe	2	1	1-1-1927
9. Saloe Banga	1	1	1-7-1933
10. Padang Lambe	1	1	1-4-1933

Slechts de 2 scholen ter hoofdplaats Palopo bezitten geen woning; thans is bij de begroeting geld toegestaan voor de bouw.

Van de Zendingsscholen waren die te Bosso, Padang Alipang en Barana vooreen Openbare Landschapsscholen en werden deze in 1931 en 1932 aan de Zending overgegeven.

Alle Zendingsscholen werden door het Landschap gesubsidieerd, uitgesonderd die te Salo Banga en te Padang Lambe. Over het algemeen genomen bloeien de Zendingsscholen meer dan de Openbare scholen; de Zendingonderwijzers voelen zich over het algemeen meer de "schoolmeester" dan de openbare onderwijzers; de laatsten voelen zich nog te veel de meneer, die salaris trekt en ver boven de bevolking uitsteekt; er zijn echter ook loffelijke uitzonderingen zoals het tegenwoordige schoolhoofd te Tjimpoe, wiens school dan ook het best floreert.

Een andere reden van het beter floereeren, der zendingsscholen ligt in het feit, dat daar niet zoo loyaal als op de openbare scholen het schoolgeld wordt goind.

De in 1951 ingevoerde schoolgeldregeling is zeer onpopulair; de bevolking zendt (een klein percentage uitgezonderd) haar kinderen slechts naar school onder pressie van het Bestuur en vindt dat al een opoffering. Dat ook nog schoolgeld betaald moet worden is, afgezien dat dit voor velen een financieel offer beteekent, in het oog van de menschen een dubbele straf. Het gevolg is, dat, waar dit schoolgeld niet of zwak geïnd wordt, de schoolpopulairder wordt en het leerlingen aantal stijgt.

Absolute opvolging van de schoolgeldregeling is niet mogelijk; groote de sceepheid bij inning is geboden; zoo niet, dan neemt het leerlingenaantal snel af en zouden wij de meeste scholen kunnen sluiten.

Een onaangenaam gevolg der scholen is het ontstaan van zich buiten de Inheemsche maatschappij voelende jonge menschen, waarvoor geen hen passend werk bestaat en die veelal na eenigen tijd zich verbeteren, ongelukkig gaan gevoelen.

Het is hoogst urgent om dese zeker bruikbare jonge krachten een hen passende plaats in het maatschappelijk bestel te geven.

HOOFDSTUK XV,

PASANGRAHANS en BAROEGA's.

Landschapspasangrahans zijn te Falopo en Te Todjamboe.

Door het afnemend handels verkeer en de beperking opgelegd aan Gouvernementsambtenaren insake dienstreizen, is het aantal bezoekers deser pasangrahans seer gedaald.

Voor de baroega's moge worden verwezen naar de jaarstaten van de landschapsgebouwen. De belangrijkste baroega's zijn die te Salo Limboeng, Pantilang (eind 1955 afgebrand en opnieuw gebouwd), Lempo Batoo, Rante Balla, Barana, Badjo, Larompong, Bonopoeteh en Pourang. Ze verkeerren allen in goeden staat, werden evenals de bruggen in deze onderafdeeling allen gebouwd onder leiding van de Landschapstimmerman La Tang, met behulp van heerendiensten.

Bij elke baroega is aangesteld een vaste mandoor, die de zorg heeft voor het schoonmaken en schoonhouden, eenvoudige reparaties, vullen van de mandibak e.d. Daarvoor geniet hij vrijstelling van heerendiensten en krijgt hij van tijd tot tijd een kleine belooning.

HOOFDSTUK XVI

a. Straatverlichting. De elektrische straatverlichting in de hoofdplaats Falopo wordt versorgd door de in Juli 1932 opgerichte centrale van de M.E.P.B. tegen een vast bedrag van / 421.50 per maand, dat door het landschap wordt betaald.

Het Landschap zelf int op grond van de in de Gewestelijke Ordekeur gestelde bevelingen van alle bewoners van huizen in de hoofdplaats een straatverlichtingsbijdrage, hetwelk bedraagt voor ambtenaren (gouvernements- dan wel zelfbestuurspersoneel) $\frac{1}{2}\%$ per maand van hun maandelijks salaris; voor de bevolking die /4.- of hooger belasting hebben $12\frac{1}{2}$ procenten op de belasting.

De totaal inkomsten hiervan zijn ± /1000.- per jaar.

Dese elektrische verlichting is een van de zegeningen die de M.E.P.B. gebracht heeft; de veiligheid is thans in de hoofdplaats zeer goed; de bevolking erkent en waardeert haar waarde en betaalt geregeld zonder protest de straatverlichting heffing.

b. Telefoon.

Met ingang van 1932 werd de telefoonlijn Falopo-grens Wadjo door het gouvernement van het Landschap overgenomen; de overige lijnen zijn nog van het Landschap.

Telefoontoestellen zijn bij de districtshoofden

trictshoofden van Ponrang, Badjo, Soeli, Larompong en Badjo, hetgeen voor een goede bestuursvoering noodig is; het districtshoofd van Walenrang is nog niet aangesloten, doch gewenscht is, dat zulks geschiedt.

Directeur van de B.F.D. te Palopo is de Controleur; als zoodanig ressorteeren de telefoonkanteren Palopo, Makale en Rante-pae onder hem.

c. Weergesteldheid.

De weergesteldheid is gunstig voor de plantengroei; ik acht ze voor de menschen minder goed, wegens de doorlopende groote vochtigheid en het drukkende klimaat. Hieraan meen ik ook het bij de bevolking veel voorkomen van gewrichts-rheumatiek te moeten toeschrijven, evenals de tuberculoses. Hoe het zij vrijwel alle mij bekende Europeanen (ook vele van elders afkomstige Inlandsche ambtenaren), die ik ken en die lang te Palopo woonden, beginnen uiteindelijk te klagen over lichte rheumatische aandoeningen.

De regentijd is zeer lang van December tot Juli, maar ook daar buiten regent het veel, zoodat van een droge tijd eigenlijk niet gesproken kan worden. Zelfs maakte in Augustus 1933 nog zware bandjira mee. Vandaar dat Palopo nimmer een der aanzien vertoont.

d. Natuurverschijnselen. Een enkele lichte aardshok
nu en dan en verdere natuurverschijnselen.

PALOPU, den 2den September 1955.

De Afzeggende Controleur,

